

JUBILEUMI SZÁM

KALANGYA

ALAPITOTTA

SZENTELEKY KORNÉL

A ROMÁNIAI MAGYAR IRÓK BEVONÁSÁVAL SZERKESZTI:
SZIRMAI KÁROLY és DRASKÓCZY EDE

1941. január-február

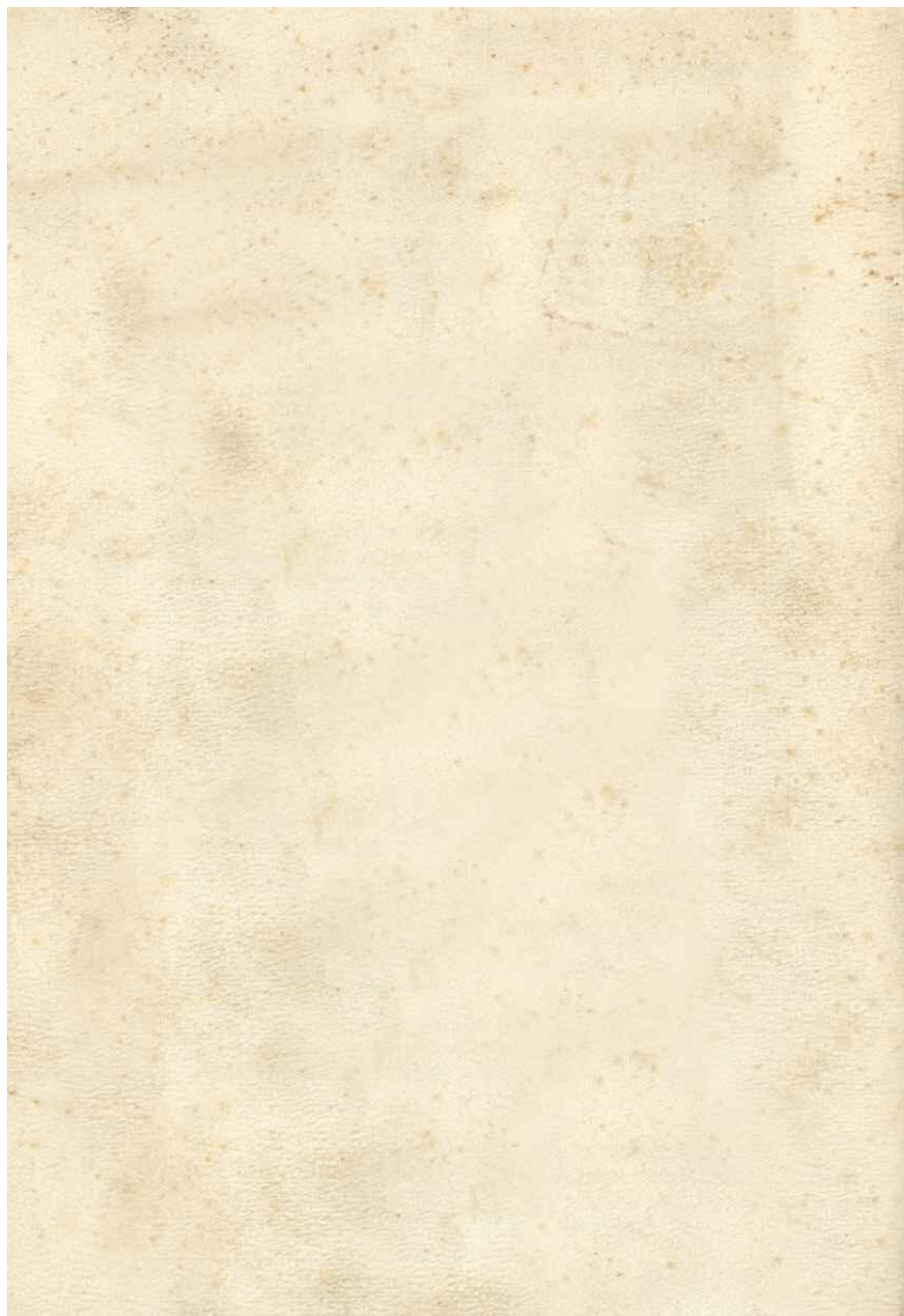
X. évf. 1.-2. szám

Dr. KISS LAJOS: A szlavóniai sziget-magyarság ősi népzenéje ..	1
DUDÁS KÁLMÁN: Hogy utolérjelek (vers) ..	30
BOLGÁR LÁSZLÓ: A jugoszláviai magyar kisebbségi saltó ..	31
DUDÁS KÁLMÁN: Vers ..	37
MELIÚSZ JÓZSEF: Álom és tüzvész (regényrészlet) ..	38
KERÉK MIHÁLY: Agrárreform ..	55
VITA ZSIGMOND: Kuncz Aladár ..	66
REMÉNYI JÓZSEF: Vén ember (vers) ..	72
HERCEG JÁNOS: Két dal között ..	73
RADÓ IMRE: Meseléd ..	78
VITA ZSIGMOND: Új helyzetben ..	85
CSUKA JÁNOS: A magyar szakmunkás költőzködése ..	87
CANKÁR—DUDÁS: Vrzenec ..	91
HERCEG JÁNOS: Tíz esztendő ..	93
DUDÁS KÁLMÁN: Találkozás; Fiamhoz; Számvétel; Szőlőhegyen ..	95
HANGYA ANDRÁS rajza Dr. Draskóczy Edéről ..	101
REMÉNYI JÓZSEF: Halott (vers) ..	102
HANGYA ANDRÁS rajza Dr. Szirmai Károlyról ..	103
CSUKA JÁNOS: A magánkezdeményezés az anyanyelvű iskolákban ..	104
SZIRMAI KÁROLY: Bucsu ..	114
» A Jugoszláviai Magyar Közművelődési Szövetség ..	119
Dr. BOLGÁR LÁSZLÓ: Válasz a Hídnak ..	121
IRODALMI SZEMLE: Dudds Kálmán: Cs. Szabó László: Erdélyben; — Szabó Zoltán: Összeomlás; — Hegedűs Lóránt: Ady és Tisza. — Herceg János: Georges Duhamel: A napló; — Jankovics Mar- cell: Fél száz névtelen magyar; — Harsányi Zsolt: Fejlet nagyobb mindenkinnél ..	123
POLYÓIRAT—SZEMLE ..	132

MAGYARORSZÁGI TERJESZTŐ: KANTOR JÓZSEF BUDAPEST, VII. MADÁCH IMRE-TÉR 5. SZ.

ELŐFIZETÉSI ÁRAK	JUGOSZLÁVIÁBAN	MAGYARORSZÁGON :	ROMÁNIABAN
Egész évre	160.— dinár	20.— pengő	1.000.— lei
Fél évre	80.— „	10.— „	500.— „
Negyedévre	40.— „	5.— „	250.— „
Egyes szám ára	15.— „	2.— „	50.— „

Cena: Za celu godinu Din. 160.— pola godine Din. 80.— 3 meseca Din 40.— Pojed. broj Din. 15.—

A SZLAVÓNIAI SZIGET-MAGYARSÁG ŐSI NÉPZENÉJE

Kodály Zoltán egy — pár év előtti — rádióelőadásából tudjuk, hogy a magyar folklór igen keveset hallott a jugoszláviai magyarság dallamkincséről, amelyről vajmi kevés adat áll rendelkezésre.

Pedig nálunk is vannak a folklór szempontjából igen értékes területek, amelyek elszigeteltségük folytán kevéssé lévén kitéve városi kulturhatásoknak — sok érdekes és értékes dallamot megőriztek és átmentettek az ősi zenestílusból.

Ilyen elzárt nyelvszigetet alkot négy szlavóniai magyar közösség: Laslovo (Lászlófalva) ill. lakóik elnevezése szerint: László, Korog (Kórógy), Hrastin (Haraszti) és Retfala (Rétfalu).

(Retfala — Osijek külvárosa lévén — erős városi hatás alá került s így e cikkemben mellőzöm ott szerzett adataimat).

E községek eredete az Árpádok koráig nyúl vissza: magyar lakóit Szent László telepítette le. A lakosság — földrajzi helyzete folytán — mivel nagy veszély esetén a környező tölgy-rengetegek és ingoványok óvták meg őket a végpusztulástól — átvészelte a török uralmat és átmentette ősi népkulturáját, amely a török idők után hatalmas virágzásnak lendült. És e kultura szigetként emelkedett ki a környező népfajok tarkaságából s mai napig tökéletesen megőrizte egységét és gazdag népi kincseit.

Hogy ez hogyan volt lehetséges, arra éppen az elszigeteltség ténye ad választ. E falvak elsősorban is kívül estek a fő utvonalaktól; környékük a legutóbbi időkig erdős és mocsaras volt. Lakosságuk nyelvileg és vallásbelileg különbözőt a környező szláv és német falvakétól, de sokat köszönhetnek fennmaradásuk tekintetében annak a *belső* zárkózottságnak is, melyet magyar öntudatuk és református vallásuk adott nekik.

Mindezen körülmények tették azt, hogy e falvak népe még a múlt század közepén is olyan életmódot folytatott, amely nem sokban térhetett el az Árpád-kori magyarország ősi népkulturájától. Ennek bizonyítékai: Kórógy és Haraszti ősi, faragottoszlopos, a székelyekére emlékeztető fatornácái; László egy mai napig használatban levő ősi építkezési módra valló lakóháza; a Kórógyon és Lászlón még meglevő csodaszép ősi női népviselet: a kebél; az ősi nyelvkincs és kiejtés és az ősi zenekulturából átmentett dallamkincs, amely ma is *eleven valóság* e községek életében. Mert nemcsak a legöregebbek, hanem a középkorúak is mindmáig tudják és dalolják az ősi népi dallamokat, sőt nem megy ritkaság számba, ha a fiatalság ajkáról halljuk őket.

1) Mindebből az következik, hogy e falvak népe — a maga szinte érintetlen sziget-kulturájával a folklór szempontjából felbecsülhetetlen adaiékokkal szolgálhat az ősi dallamstílus fejlődésének vizsgálatánál. E kis ismertetőcikkemnek az a célja, hogy — habár helyszüke miatt nem terjeszkedhetik ki egész gyűjtött dallamanyagom közzétevésére² — nagy vorásokban és a legpregnansabb példákkal jellemezze ez ősi sziget-magyarország népzenejét: különös gondot fordítva azon dallamokra, amelyek a magyar népzene legősibb rétegeibe nyulnak le.

Bartók Béla korszakalkotó művében mélyreszántó gondolatokban világítja meg a népzene fejlődésének fokozatait. Szerinte valamely népzene ősalapja³ valószínűleg *egyetlen* dallamkategóriát ismert, úgy hogy a vallási, a tánc- és alkalomhoz nem kötött dallamok mind egy stílushoz tartoztak. A fejlődés következő fokán kialakultak az *alkalmi* dallamok egymástól élesen elkülönült kategóriái; míg harmadik fokon — visszaesésképpen — a nép elhagyja szertartásokkal egybekötött szokásait s így a dallamkategóriák fölöslegessé válván — minden dallam minden alkalommal énekelhető. A mai magyar népzene e harmadik fejlődési stádiumban van, de őrzi nyomait a régmúlt idők alkalmi dallamkategóriáinak. Ezek lehettek:

- 1) alkalomhoz nem kötött dalok
- 2) lakodalmas
- 3) sirató
4. arató (és egyéb munka)
- 5) párosító
- 6) regős és gyermekjáték-dallamok.

Vizsgálódásom elsősorban e dallamkategóriák nyomainak felkeresésére irányult. A sirató dallamoknak semmi nyoma, csak öreg emberek emlékeznek rá, hogy valaha léteztek; a lakodalmas és párosító-nóták nem annyira érdekesek, mert megvannak minden magyarlakta területen. (Pl. Zörög a kocsi stb.) Egy olyan dallamot azonban találtam, amelyet előadója 50 év előtt tanult a szülőkjéitől, aki akkor 88 éves volt s már csak egy versszakára emlékezett,

Dr. Kiss Lajos: A szlavóniai sziget-mauvarság ősi nézenéje

s elmondta, hogy ezt a nótát akkor szokták énekelni, mikor a vizet elrekesztvén vesszöröstával az u. n. veiz-zel halt fogtak.⁴

1 Poco rubato $\text{♩} = 72$ rit. $\text{♩} = 64$

Ré-ce ruca körbe hal van a ve-iz-be.

Ered. Szóhang

Gye-re Kisangyalokom, Fog-juk ki belő-le!

LÁSZLÓ, ÖZV. GYÖKE ILLÉSNÉ SZ. KÁNTOR MÁRIA 58 É.

2. Szeretém a szépet
Viselém a kéket,
Kincsem, én angyalom
Mégsem hagylak téged	4. Egyszer meglátalak (sic)
Mingyárt szeretelek
Kedvembe vételek
Halálig szeretlek
3. Hat nap van egy hétben
Hetedik vasárnap.
Bárcsak kisangyalom
Téged láthatnálak	5. Azt tudom, édesem,
Hazudok előted,
Pedig drága rózsám
Majd meghalok érted
6. Vagy meghalok érted,
Vagy enyémé tesznek,
Vagy piros véremmel
Földet festék érted.	

Annál több nyoma maradt a *tánccal* egybekötött *népszokásoknak*, melyekhez mindig ugyanazokat a dallamokat használták. Ilyen népszokás volt Lászlón a kalalázás és rézálás. Kórógyon pedig a dörénkázás.

A kalalázás abban állt, hogy a lányok vasárnap és az ünnepeken istentisztelet után, baljukban selyemkendőt tartva, jobbjukkal a pajtásnőjük kendőjét fogva, hosszú, szinpompás láncban, énekszóval vonultak végig a falun a főtéren levő tánchelyig. Ott aztán kezdetét vette a tánc: a rézálás. Ez meg rezgős, riszálós tánc volt, amelyhez dalolva adták a ritmust. E táncdallamok rengeteg strófából álltak, hogy a hosszúra nyúlt tánc alatt ne kelljen ugyanazt a szöveget ismételtetni. A kalalázás egy ősi dallama:

[2] *Tempo giusto* $\text{♩} = 112$

Aras rózsám, aras, megadom a ga-ras! Ha en még nem adom

ihajla, Mégadja galembom valaha! Fin.

LÁSZLÓ, KOVÁCS JÁNOSNÉ SZ. KUN ÉVA, 58 É.

2. Hat nap van egy hétbe
Hetedik vasaórnapi,
Baórcsak kedves rózsám ihajla!
Egyszer laóthatnaólak valaha	4 Szeress rózsám, szeress,
Ha szegény vagyok is,
Laóm én is szeretlek
Ha egy inged van is
5 Csak egyszer laóttalak
Mingyaórt szerettelek
Kedvembe vittelek
Halaólig szeretlek	5 Verd még Isten, verd még
A szeretóm anyjaót,
Mer nem atta nekem
Az ő barna fiaót.

A rézálás dallamai részben újabb keletűek, ami érthető, hiszen éppen a *táncokra* hat legerősebben a városi kultúra forgalomba hozván a »divatos« nótákat. De azért akad ősi eredeti dallam is a »rézálásra«, a szövegek pedig jórészt régiek, amelyeket ráhuztak az újabb dallamokra is. Az 1. sz. dallam egyik őstípusa a három falu népzenejének, nemcsak halász-dallamként szerepelve, hanem táncra is alkalmazva. Bizonyítja ezt az, hogy Harasztin ugyanerre a dallamra éneklék azokat a szövegeket, amelyeket László a »rézálási« dallamokra énekelnek.

Mielőtt azonban a többi példára rátérnék, szólnom kell az ősi stílus jellemző tulajdonságairól. Ezek: az ötfokú hangsor és az alsókvinten ismétlődő dallamszerkezet. Kodály Zoltán megdönthetetlen érvelése alapján⁵ az ötfokúság és az említett szerkesztésmód adja a magyar népzene legősibb rétegét, melyet még Ázsiából hozott magával, s amely pár száz dallamunkban mai napig is megvan, s amelynek szerves folytatása a mai, példátlan virágzásban levő újabb dallamstílus.

Ugy az ötfokúság, mint az alsó kvinten ismétlődő szerkezet a legtöbb esetben kimutatható a szlavóniai sziget-magyarország ősi stílusához tartozó dallamaiban.

Az 1. sz. dallam ilyen ősi szerkezetet mutat — bár a dallamnak egy kvinttel mélyebben való ismétlése nem történik hangról-hangra. Lesznek azonban olyan példák, ahol az ismétlés tökéletes; de olyanok is, amelyeknél az alsó kvintválasznak csak nyomai lehetők fel.

A 2. sz. dallam *tisztán ötfoku*; de igen sok dallamban szerepel a teljes 7-foku skála minden hangja és mégis az ötfokúság adja meg a dallam jellegét.

Az ősi stílusnak fontos tulajdonsága a dallamsorok egyenlő szótag-száma (izometrika). Eredetileg *ilyen* lehetett a 2. sz. dallam is s a refrénszerű toldalék (ihajla, valaha) későbbi eredetű. Erre vall a dallam egy haraszti változata, ahol csak a 2. refrén (valaha) van meg, az első hiányzik. (Ugyanigy hiányzott talán az őseredeti alakban az 1. refrén is).

A következő dallamok a rézálás tipikus táncdalai:

3 *Tempo giusto* ♩ = 168

Láttad-é, láttad-é Az én lu-dai mat?

Sízzenket- te: r vol-tak, Mindfehérek voltak.

LÁSZLÓ, ID. GYÖKEMATI SÁNDOR, 80 É.

2. Arass rózsáom, arass,
Mégadom a garast.
Ha én még nem adom,
Mégadja galambom	4. Verje még az Isten,
Veretlen né hagyja,
Ki ja szeretőjét
Fársángba elhagyja
3. Az én keszkenőmnek
Széllé ja közepe,
Elhagyott szeretőm
Fársáng közepibe	5. Mit ér a hat ökör
Hosszi istaólóba
Ha nincsen szeretőm
Cifra nyoszolyaóba.

Ennek az érdekes dallamnak $\frac{7}{8}$ -os ritmusa úgy keletkezhetett, hogy két-két, eredetileg $\frac{3}{8}$ -os ütem közé egy-egy nyolcad ékelődött a tánclépések közben való derék-riszálás céljából:

PÖTE ISTVÁNNÉ SZ. DEZSÓ JOLÁN, 56 É.

2. Ha azt tudnaó, amit én,
Ki gálambja vagyok én!
Nem vágyok én egyébé,
Csak a kedves rózsámé!	4. Kis a'acsony, barna szűz,
Ég a szömöd, mint a tüz,
Ha az enyém ugy égne,
Szaóz aranyat mégérne.
3. Az én rózsáom karjai
Ném akarnak hajlani.
Még kell annak hajlani,
Ha még akar ölelni	5. Azt montad, hogy elvöszöl,
Majd, ha szántol, eivétöl,
Szaóntottaó! el is vetöttél,
Ró'am elfelejtöktől
6. Jól mégrézaóld a farod,
Kinek anni akarod.
Annak adom a farom,
Akinek én akarom	

A 4. sz. dallam újabb keletűnek látszik; míg az 5. sz. a bácskai Bogojevón nyolc szótagu dallamsorokkal *íkölételes* alsó-kvint válaszos szerkezettel fődallama az ottani ősi »tűsköm« táncnak.

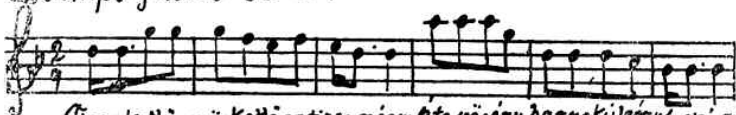

LÁSZLÓ, VARGA JÓZSEF, 48 É.

2. A szép asszony messzi laót,
Borért küldi az uraót. | Míg az ura borért iaórt,
Nyalka fattyu naólla haólt. |
|--|---|

A kórógyiak hagyományos ősi tánca a »dörösztés«. Ennek lényege: lassu $\frac{3}{4}$ -es ütem egy-egy negyedére. 1) oldallépés, 2) a másik láb odahúzása, 3) lábujjhegyre pipáskedés, 4) alapállásba ereszkedés. Ezt a táncot — hasonlóan a rézáláshoz — csak a lányok és fiatalabb menyecskék járják. A táncnak csak kezdete volt lassu, mert amikor belemelegedtek: »ugrattak, szaladtak, frissen jártaók«. Sőt a kis lányok is beleelegyedtek a nagyok táncába: a körön kívül maradva a nagy lányok hajfonatába csimpaszkodva forogtak velük.⁶

6 Tempo giusto $\text{♩} = 124$

Tizenkető még kető az tizenhárom, Öt szegény barnakislány korai még

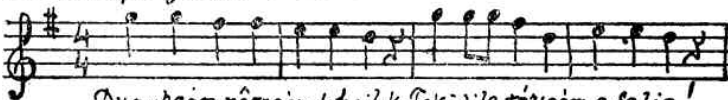

Elmegy a régi szere-töműtől, Még kérekem, szeret-e még igazán.

KÓRÓGY, IZSÁK JÓZSEF 49 É.

Tipikus »dörösztés« dallam, a régi stílus újabb keletű termése (mint a 11 soros A osz. dallamok általában.)

7 Tempo giusto $\text{♩} = 104$

Dunyhám, párnám de hajlik; Bekidj le rózsám a falig!

Kimulatom véled magam hajnalig. Még az a vén uszályzik.

KÓRÓGY, ID. LOSA ISTVÁN. 58 É.

A táncdalok dallamkategóriája mellett fontos a gyermekjáték dallamoké. Ezeket egyik gyermek a másiktól tanulja el s így kevésbé lévén alávetve idegen befolyásnak, fontos tanulságok vonhatók le belőlük a stílusfejlődés szempontjából. Helyszüke miatt

csak két remekbeszabott dallamot közlök. Az első: a jól ismert bájos párbeszéd báránka és aggódó gazdasszonya közt:

8 Tempo giusto $\text{♩} = 78$

- Hol jártaol baóránkaom? Kertek alatt asszonkaom, Kertek közt asszonkaom.

PÖTE ISTVÁNNÉ SZ. DEZSŐ JOLÁN, 56 É.

2. Mit ettél baóránkaom? —
Zöld füvet, asszonykaom. —	4. Mэгverték-é — ?
Mэгverték —.
3. Mit ittaol — ?
Folyóvizet — ?	5. Mivel vertek — ?
Furkósbottal — ?
6. Hogyan sirtál — ?
Mehe-mehe —.	

Eredetileg izometrikus, kétsoros dallam lehetett ötfoku hang-sorral és az említett kvintelő szerkezettel. A fejlődés folyamán az 1. sor ismétlésével és egy 4. sor hozzáadásával 4-soros, hetero-metrikus (egyenlőtlen szótagszámu) nem tökéletes kvintisméltéses szerkezetű s az eredeti ötfokúság helyett (szintén nagy régiségre valló) frig⁷ skálájú dallam lett belőle.

A 9. sz. a »Tücsök-lakodalom« azért érdekes, mert szerkezete teljesen megegyezik, hangtartalma pedig hasonlóságot árul el a sok száz kilométerre lakó bukovinai csángók egy hasonló szövegű dallamával. Szóval abból a korból való, mikor a két nyelvsziget még szoros kapcsolatban volt a törzsmagyarossággal! Szövege sajnós már csak töredék.

9 Tempo giusto $\text{♩} = 110$

A mesőbe a tücsök házasonni készül
Ölel-gesse a le-gyet, Elakarja venni.

GAJNOK ISTVÁN, 60 É.

Dr. Kiss Lajos: A szlavóniai sziget-magyarság ősi népzenei

2. Elvinnélek, te kis légy,
Ha kicsi nő volnaó! —
Hozzaóđ mennék, te trücsök,
Ha görbe nő volnaó!	5. A vőfény a botjaóra
Szép kendőket vőnne,
Odaszalad a farkas,
Hogy mészaóros lenne
3. Szénaóóból van a laóbad,
Vijaszból a haótat;
Ha a széna meggyúlad,
Elolvad a haótat! —	6. Rőka lész a szakaócsné,
Nyul a hurka-tőütőü
Kutya a paca'mosó
— — — — — (nem tudta)
4. Elmentek a vőfények
Naósznagyot keresni,
Bekocogtat a medve,
Hogy ő naósznagy lenne.	7. Gőlya lész a pikulaós,
F...gém a prínaós,
Ző'd béka a bögőüs,
Szunyog a szekundaós.

Most pedig lássunk néhány olyan ősi dallamot, amelyek talán legjellemzőbbek a szlavóniai magyarság zenei stílusára.

Ezek közül is egyike a leggyönyörűbbeknek, az itt következő:

10 Parlando $\text{♩} = 120$

Imhol kere- kédik Égyfe- ke-te föl- hó.

rit. $\text{♩} = 112$

$\text{♩} = 102$ sost. $\text{♩} = 102$

Abba tollaóó- kódik Sárga lá-bú kol- ló.

KÓRÓGY, IFJ. PÉTER ISTVÁN, 43 É.

2. Aójj még holou, ájj még,
Had üzenek tőüled
Apaómnak, anyaómnak,
Jegybéli maótkáómnak!	4. Rab vagyok, rab vagyok,
Szabadulaóost vaórok, (csak)
A jó Isten tuga,
Mikor szabadúlok.
3. Látod-é angyalkaóm
Azt a szaóraz nyárfaóót?
Majd, ha az kizőüdüł,
Ákor mégyék hozzáóđ!	5. Ha mégszabadúlok,
Oly fogadaóost tészék:
Mindénap haóromszor
A templomba mégyék
6. Ot sém imaódkozom
A mégholt hívekér,
Haném azokért a
Szégény jó rabokér.

Ez az ősi dallam még ma is közszájon forog szinte e terület egyik fődallamának mondhatnók! Négy változatát jegyeztem fel különböző szövegekkel. Ugyanez a dallam szerepel Bartók: A magyar népdal c. művében (40 p.), a kórógyiak még jól emlékeznek a gyűjtőre: Garay Ákosra. Véletlenül éppen azok, akikről e dallamot lejegyeztem — vitték, mint 10—12 éves gyerekek Garay után a fonográfot és a — pálinkát (amely az énekesek hangulatba hozására kellett). Az az öreg, aki a fonográfba énekelt, Borka János, akkor 70 év körüli öreg volt.

E dallam ősi alsókvintes szerkezetével, fríg hangsorával, dus énekesítései csodaszép példája az ősi stílusnak. Lejegyzése alkalmával mind a 8—9 jelenlevő énekes *együtt* is eldalolta s a cifrázások jórészt hajszálra megegyeztek. Csodás bájt adnak az előadásnak a terc és szeptima magasabban való vétele által előállt kissé lágyított bővített másodok. (esz-fisz, asz-h, melyeknél a h és a fisz mélyebbek az eredetnél.)

Ugyanezt a dallamot Harasztin »Lóra csikós, lóra« szöveggel éneklék s ez a változat átjutott a bácskai Bogoejvóra, ahol némi szerkezeti és dallami módosulással ma is kedves nótája a falunak. Sőt a harasztai fiatalság ma Petőfi »Fürdik a holdvilág«-jának szövegére éneklék ugyanezt a dallamot! (Érdekes példa a szöveg-vándorlásokra.)

Egy másik közkedvelt ősi dallama a három községnek az itt következő, amelynek elterjedtségét bizonyítja az a körülmény, hogy 14 versszakot jegyeztem fel szövegeiből; melyekből néhányat itt közlök.

14 *Parlando* $\text{♩} = 132$

Kispejlouam az út mellett Mindteleget- te a fü- vet.

Rabban esett a gaz- daó-ja, Nincskigadót visel raó-ja

KÓRÓGY, ZÁKÉ JÁNOS, 42 É.

2. Maór megmondtam bús gerlice,
Né rakj fészket út szélire:
Mert az úton sokan járnak,
A fészkedre raótalaólnak. | 3. Két kerekü kocsin jáórok,
Gyün az esső, majd megaózok,
Ha megaózok, megszaóradok,
Mégis a rózsaoómmal haólok. |
|---|---|

4. Azt gondolod, mindig így lész,
Hogy szeretöm soha sem lész?
Dehogy nem lész, de maór van is,
Naóladnaól szébb virágszaól is,
(Lászlói szövegváltozat:)
5. Azt gondolod, hogy én baónom,
Hogy tetöled el köll vaólnom?
Én előttem az csak aólom,
Nem magad vagy a viláógon

6. Azt gondolod, hogy szeretlek,
Ha egy kicsit mégölellek?
Kétszaózsor is megölellek,
Mégsé igazaón szeretlek.

A nép képzeletét megihlette a betyárvilág romantikája; a betyárokban az egyéni szabadság legendás alakjait látta, akikkel a régi török harcok hőseit helyettesíthette költészetében. Mind a három községben közismert ez a dallam, melynek lászlói változatát közlöm.

12) *Parlando* $\text{♩} = 128$

Betyaórgyereókaóltörög az haraszt, Nyaórderekaón takarozik

2. vsz.

a haraszt ügyeókaónyjo kezít-lábaóó. e-re-jét.

2. vsz.

El-alszik: el-hajtom a hatók-rét

LÁSZLÓ, LAVADA JÓZSEF, 40 É.

2. Csak egy éjjel hajthassam el lopottban,
Maj azutaón elhajtom én igazban
Nem kell nékem sem nótáros, sém bíró:
Talaókozik betyaór közt pakszus-író!
3. Betyaórlégény sétaól a zöld erdőbe,
Gondolkodik, lefeküdiön-é vagy sé.
Nyaórtallevél a cifra nyoszolyaója,
Gyöngyharmat a takarodó dunyhaója.

4. Jaj Istenöm, mit fogtak a fejemre,
 Kilenc csikót, kilenc lovat fognak rám!
 De én aztat nem vádoló, nem töttem,
 Mert akkor is babaóm mellett feküdtem.

Érdekes dokumentum-számba vehető a következő két dal. Előadójuk »apikaó«-jától tanulta, aki 1860—61-ben katona korában egy füzetre-való szöveget irt le. (E füzetet nekem adta előadó.) Az elénekelt szöveg (érthetően) teljesen megegyezik a lejegyzettel. Ennek érdekes ortografiája fényt vet egy különös körülményre: az idősebbek »selypitésére«, akik e nyelvterületen következetesen felcserélik az s — sz — mássalhangzókat. Kántor József említett 1860-ból eredő füzetében mindenütt sz betűt ír s helyett és fordítva; ami annyit jelent, hogy a múlt század derekán még mindenki az ősmagyar eredetre valló selypítő kiejtést használta! Ugyanazt, amellyel a moldvai csángók és a dunántúli »Őrség« falvai ma is élnek! Ez is bizonyítja e falvak ősiségét.

Zenei szempontból az a tanulság, hogy a füzetben levő dalok 1860 előtt a legnépszerűbbek lehettek Lászlón s tanuságuk szerint a frig hangsor volt az uralkodó e területen.

[13] Tempo giusto $\text{♩} = 84$ var.

az laósz. lai új major-ban sok baó-raónyon aza kol-ban.

sok baó-raónnak sok angja van, nekem csak egy szerepöm van. b6

ÖZV. GYÖKE ILLÉSNÉ SZ. KÁNTOR MÁRIA 58 É.

2. Haózam előtt búzaverem,
 Rézsarkantyúm összeverem,
 Të is, rózsaoóm az cipödet,
 Në szomorítsd a szívemet
3. Haózam előtt fakad a saór,
 Elsaórozott az én csizmaóm.
 Gyerünk, rózsaoóm, törülgesd mëg,
 Rézsarkantyúm tisztogasd mëg.

4. Szőlők, szőlők, maj megszénnek,
Laányok, laányok, majd elvesznek.
Ugyan laányok, mi' csinál'tok,
Maj lebontjaók szép sudraóstok¹⁾

5. Aógas-bogas sűrű töjfa;²⁾
Nem laóttam a rózsaoóm még ma
Nem is volt még ma vig napom,
Homályba borult csillagom...

¹⁾ sudrás = sodrott haj, lányviselet

²⁾ töjfa = tölgyfa

14) *Parlando, rubato* ♩ = 124

Haza is el kölne menni, Jóegéssé - gēt monclani

Apaómnak, anyaómnak, az én kedves babaómnak,

Hogy bévaóltam Ka-to-naó-nak. #

ÖZV. GYÖKE ILLÉSNÉ SZ. KÁNTOR MÁRIA, 58 É.

- Haza is el kölne menni,
Még itt is kölne maranni.
Sötét az éccaka, babaóm, késérijél haza.
Még szolgálom még valaha
- Volt szeretóm tizenkettő,
Tegnap is elhagyott kettő;
Az egyik elhagyott; a másik mégtagadott.
Hogy katona gyereök vagyok...

A néphalladék közül sikerült följegyezni Fehér Lászlóét igen szép előadásban, teljes szövegével. (Változata Bartók 29. p-nak; de 3 sora megegyezik a 23. p-éval.)

15 Parlando $\text{♩} = 192$

Laószló, Laószló, Fehér Laószló, Lovat lozott Fehér Laószló; ejde

Kovácsfogta az első lóra néde Nagyot pattant az ustora.

KÓRÓGY, IZSÁK JÓZSEF 49 É.

2. Nagyot pattant az ustora,
Béhallatszott Gönc városba
Ki aósóra, ki kapaóra,
Fehér Laószló fogaósaóra	8. Fehér Anna erre nem szólt
Végigsétaólt a folyosón,
Folyosóról-folyosóra,
Kérdő-biró szobaójaóra
3. Fehér Anna méghallotta,
Hogy a baóttya el van fogva
— Fogd be kocsis, négy lovadat,
Tégy fel négy mérő aranyat
* Tégy fel négy mérő aranyat
* Szabadítsuk a bátyaómat	9. — Uram, uram, Török Antal,
Adok négy mérő aranyat
Adok négy mérő aranyat
Szabadítsd ki a bátyaómat! --
4. Kocsis befogta ja lovat,
Felöntötte az aranyat,
Elindultak messzi utra,
Baóttya szabadítaósaóra	10. Nem keél nékem az aranyad,
Haóljaótl velem az éccaka
Haóljaótl velem az éccaka
Kiszabadul bátyaóud ujra
5. Gyü te szürke, gyü te fakó!
Mére van a börtónajtó?
Mére van a börtónajtó?
— Ehun ni a börtónajtó! —	11. = 6. (jön = mén)
6. Fehér Anna erre nem szólt,
Végigsétaólt a folyosón,
Folyosóról-folyosóra,
Ugy jön a börtónajtóra	12. Laószló, Laószló, kedves bátyaóm,
Mit mondott a Török biró:
Haójjak vele az éccaka,
Kiszabadul bátyaóm ujra —
7. Laószló, Laószló, kedves bátyaóm,
Élö-e még, vagy méghaltaótl? --
— Sē nem alszok, sē nem nyugszok
Mindig rólad gondolkozok,
* Térdig vasba, talpig gyaószba,
* Akasztófaóm vaórvá-vaórvá	13. Ne haójj vele a bitanggal,
Akasztófaóra valóvá,
Néked szüzességéd vészi,
Nékem feiemet lēvész, —
	14. = 8.
	15. — Uram, uram, Török Antal,
Véled haólok az éccaka,
Véled haólok az éccaka,
(ha) Kiszabadul bátyaóm vissza! --

Dr. Kiss Lajos: A szlavóniai sziget-magyarország ősi népzene

16. Alig, hogy maór lefeküdek,
Kint a gangba békőcsörgés.
— Ne félj Anna, Fehér Anna,
Lovak mennek itatóra, ,
* Lovak mennek itatóra,
* Zabla csörög a szaójukba

* Sik mezőbe, zöld erdőbe,
* Akasztófa tetejébe. —

17. = 11.

18. Laószló, Laószló, kedves bátyaóm,
Élő-é még, vagy meghaltaól? —
Felelik a többi rabok:
— Elkísérték a zsandaórok

19. De nem szoktam aótkozaósom:
Mozsdó vized vérré vaódjion,
Törülközöd laóngot haónyion,
Hogy égesse meg az arcod

20. Harminchaórom gyógypatika
Úrüljön ki a szaómodra,
Harminchaórom derék-sza ma
Rohadjon el az aógyadba!

* A dallam 2. felére.

A székely 12 soros ősi *parlando* dallamok méltó párja a 17. sz. dallam, amely ritmusban eltér ugyan az őszémától s inkább változatlan tempo giusto eredetű ritmusra vall, mégis föltétlenül az ősi stílusba (A oszt.) sorozható sorvégző záróhangjai, ötfokúsága és ősi szövege alapján.

16 *Parlando* $\text{♩} = 154$
lassitve $\text{♩} = 136$

Tudod, egy szer, kü angyalom, mit fogadtad, Mikor engem tegeldestör

megsó-kol-taól? Azt fogadtad, nem szeretsz mást, csak engőmet;

Kébe ledbe zaórcbe jaszén bússzóivemet. csak engő- bússzóivemet.

LÁSZLÓ, VARGA JÓZSEF 48 É.

Ősi dallamra gyakran alkalmaz a nép újabb szöveget, különösen, ha falubeli fontos eseményeket énekel meg. Ezt látjuk a kórogyi papnak mult századbeli kirablásával kapcsolatban, amelyet Egyed János és Szávics Milos követtek el.

A két közölt dallam egyuttal példája lehet a népdal kikristá-

lyosodási fokozatainak. Az első a 17. sz. primitivebb, kialakulatlan főleg ritmusban s csak utolsó versszaka költői emelkedettségű; míg a 18. sz. már kiforrott művészi értékű dallam, amely szerkezeténél fogva is becses példánya az ősi stílusnak. (Hasonló A osztályu, 9 soros dallam összesen 4 volt ismeretes Bartók műve szerint.) Sajnos, szövege csak töredék, de remélem kiegészíthető lesz következő gyűjtésem alkalmával. A mondatok elején érdekes a nem köztöszóként használatos s szereplése, ami a székely nyelvjárásra jellemző. Ez is bizonyítja, hogy Szt. László *székelyeket* telepített e falvakba (a már említett selypítő kiejtés érve mellett.)

17) *Parlando* $\text{♩} = 128$

1.) Fejfogadott Égged Milossal, Hogy ki hozt több pért az éeca-ka

De a Milos annyit nem talált, Mint Égged a Kórógy, Kórógyi pap-nacl. 3 vsz.

KÓRÓGY, ID. LOSA ISTVÁN 58 É.

2. Egyed János volt az a vezér,
Ki a paphoz ment be legelőbb,
De őtet a nép nem ismerte,
Mert ő mingyaórt a népeket kötözte | 3. Megkötötte Bagót Ganyóval,
Saórit meg meőkötöte Zsófiival,
Lacit meg meőkötöte Zsuzsaóval,
Apót meg meőkötöte nanóval. |
|--|--|

18) *Rubato* $\text{♩} = 116$

4.) Sális Milost ellöt-ték, Mely alomba temet-ték.

Hej, feke-teföd kúulott raó, Laskai lán borul raó.

18 Rubato $\text{♩} = 66$

Szavity Mílos, kedves pajtásom, Véled együtt a ván-dolásom,
 Srajtad a sor, verik a dobot, S hogy fogjék el a Szá-vity Milost b

↑ var. 2-3 vsz.

HARASZTI, BALÁZS FERENC 32 É.

<p>2. Szavity Mílos volt az a vezér,
 Ki Kórógyba bement legelebb
 A kórógyi papnak pénzéért
 És ő magának életijért</p> <p>3. Megkötözték apót nanóval,
 a szolgálót a kapelánál
 — — — — —
 — — — — —</p> | <p>4. Visznek engem arra kifelé,
 A kórógyi faluvég felé
 S meg kell a kocsisnak álnai,
 S másik oldalára fordulni</p> <p>5. S kutágasra szállott a veréb,
 Rózsám azt a kancsót ad erébb
 S igyál rózsám, igyál belőle,
 S tudom hogy nem halol meg tőle.</p> |
|---|--|

És most hadd következék három remek dallam, amelyek a régi stílus ritkaságszámába menő 10 szótagos csoportjához (A. oszt. V. mindössze 11 db. ismeretes Bartók sz.) szolgálhat értékes adatokat. A 20. sz. 1. és 3. dallamsorában alsó-kvint válasz nyomait fedezhetjük fel.

19 Rubato $\text{♩} = 144$

Esik eső az árpatar-ol-ra, Gyere bádám, üttes fel a löra
 lassabban $\text{♩} = 130$ rit. az $\text{♩} = 124$

Gyöngésvagyok, nem bírok fölülni, Küszajlovam nem akar fal-venni.

HARASZTI, ILLÉS PÉTER ÁBEL 81 É.

2. Esik eső, nagy sár van úcán,
Ez a kislány mosogat a Vúkán (patak)
Sírva mongya jaz édésanyjának:
— Elvíték a rózsám katonának! —
3. Őszel szokót a daru elménni,
De tavászal vizsä szokót jönni.
Most kezdtem én egy szölkét szeretni,
Jaj, de sokat kell érte szenvedni!
4. Ha még ecör Aradra mehetnék,
Arany gyüröt, aran láncot vennék,
Arany gyüröt, aran láncot kettöt,
Most találtam egy igaz szeretöt.

20 *Parlando* ♩ = 116 *var.*

Megegget a petróce. i saóllaos, kedves rózsám dol talabljunk taóleóost?
Hidegesö mosi kétvaóllamat, Alceel ta Kar-jambe a ró-zsaómet?

KÓRÓGY, IZSÁK JÓZSEF 49 É.

2. Nem az aóm az igazi szeretöt,
Aki kettöt, haórmát, négyet szeret,
Hanem az az igazi szeretöt,
Ki halaólos-hótig egyet szeret.
3. Szomorúan nézék a zsebembe,
Sem tallér, sem bankó nincsen benne.
Elköltöttem a szép szüzeckékre,
A kórógyi barna ményecskékre.
3. A vizen is azt mongya jaz kâró,
Nem lehetek én mindeniknek jó.
Kormaónyozzunk haót maór utójaóra.
Ugy érjünk el rózsáóm tanyaójaóra.

21 *Tempo giusto* ♩ = 108

a) Ci-kó vállán ég a mécs, ég a mécs, Elszököttá

HARASZTI, MOSONYI MIHÁLY 59 É.

2. Hány esztendős lehettél, lehettél,
Mikor engem szerettél, szerettél?
— Tizenhárom, meg egy fél, meg egy fél,
Kérettelek, nem jöttél, nem jöttél. —

3. Anygom-asszony tanított, tanított,
Karja közé szorított, szorított,
Ugy megríkatott, úgy megríkatott,
Mint a pukas (b) malacot, malacot.

a) cikó = kemence zuga, kuckó

b) pukas = silány, elmaradott

Az ujjab erdélyi stílus dallamaira emlékeztet a következő

22 *Tempo giusto* $\text{♩} = 116$

HARASZTI, ID. POZSÁR ISTVÁN 79 É.

2. Én nem tudtam, hogy oly keserű a méz.
Hogy te, rózsám ilyen álmok szóval élsz.
Álmok szóval csaltad még a szívemét,
Verjen még a három Isten tégedet.

A dunántúli zenedialektusra jellemző a terc és szeptima emelés, ami különösen Harasztiban dur hangsorúvá alakítja az eredetileg ötfokú dallamokat. De az eredeti ötfokúság annyira kézenfekvő, hogy az említett dallamokat az ősi stílusban sorozhatjuk (A oszt.) A közölt 23. sz. dallamnál emellett az 1—2. és 3—4. sorok közti alsó kvint válasznyma is föllelhető, ami ősi eredetre vall.

23 *Tempo giusto* ♩ = 1¼

Hej, pinyóke, pinyóke, Rájúltam a tűzhely-re

A tűz alá'm nádatok, Totkóm nagyot rikantott.

HARASZTI, MOSONYI MIHÁLY 59. É.

2. Hej kikerics, kikerics,
Nekem rózsám né keríts!
Keríték én magamnak,
Te is keríts magadnak!
3. Hej bubánat, bubánat,
Nem török én több nádat!
Ha török is: egy szálat,
A rózsámnak dudának

A régi stílus ereje sokszor átfurmálja a maga képére az újabb stílus dallamait is.

Közölt példánk bizonyítja, hogy egy újabb dallam (»Gyenge Sándor« ismert nótája, amely eredeti alakjában is él a faluban) hogyan változik át fríg-pentaton hangsorú ősi stílusú (A oszt.) dallammá (az eredeti dallam plagalizálása révén). A szöveg első sarka még nagyon népszínmű hangulatu, a többi azonban ősi eredetre vall.

24 Poco rubato $\text{♩} = 96$

Messziről a postáslegény sija szél, Aranyosle veletlen bebeszél

$\text{♩} = 90$ $\text{♩} = 84$

Mit ér nekem az aranyos levele, Ha ő maga, akedves nem jövele?

LÁSZLÓ, ID. GYÖKEMATI SÁNDOR, 80 É.

2. Hidegen fuj az őszi szél a taóion,
Né baóncsd, né baóncsd bús szívemet, hadd faójjon,
U'ssem sokaó faój a szívem utaónad,
Előbb-utóbb mégrepeszti a baónat.
3. Sötét fölhő bëboritaó az eget.
Még akkor is beszélgettem tē veled.
Tudod-e, hogy mit fogadtaól a nyáron?
Enyém lészél, még élél a vilaógon!
4. Édes anyaóóó mégtiltotta tē neked,
Hogy én soha nem leheték a tied,
Hadd tiltsa, hadd haragudjon, nem baónom,
Enyém lészél míg élék a vilaógon.
5. Hogyha pedig mégtiltsa az esküvót.
Esküvónk lesz majd a gyaószos temető.
Akkor többszór kijóhet oda sírva,
De maóóóóó együtt leszünk a sírba.
6. Nem tóheték én róla, hogy szeretlek,
Hogy én tégéd soha el nem felejték,
Ha raóm borul a fekete sírhalom,
Akkor majd nēm gondolok raóó, galambom!

A Bácskában, Baranyában újabb dallammal énekelt közismert szövegek szinte kivétel nélkül ősi stílusú dallammal énekel a szlavóniai sziget-magyarságnál.

Ilyen példa:

25 Parlando $\text{♩} = 128$ 2-3. vsz.

Sötétedik, a?konyodik, Juhász Pista Kármokodik.

HARASZTI, ILLÉS PÉTER ÁBEL 81 É.

<p>2. Egy iszik a Csöröpésben,
A másik meg a Ményösben,
Az harmadik a Morgóban,
Ő falkája csavargóba.</p> <p>3. Hallod-e te Juhász Pista,
Té vagy a számadó gazda!
Elveszet jaz buga bárán,
Ki fizeti meg az árát? —</p> | <p>4. Jó estét, jó bujtárammak!
Van-e károm a falkába? —
— Nincsen károm, de nem is lész,
Mig a falkád kezünkön lész! —</p> <p>5. Szent-György napra vagy tavaszra
Tavaszra vagy Szent-György napra
Mégnyirjök az anya-birkát,
Majd kifizessük az árát! —</p> |
|--|---|

A régi stilushoz kell számitanunk azokat a kolomeika-ritmusu dallamokat,⁸ amelyek ősi kvintelő-szerkezetet és pentatonikát tüntetnek fel. Ezek többnyire vaskos szövegü táncdallamok, melyeket a jókedv magas fokán szoktak énekelni, («Disznótörba énekölte az apikaóm, mikó kislányó vótam» jegyezte meg a 26. sz. d. előadója.)

Harasztin több változatát jegyeztem le a közismert »Karádi kánásznótának«.

LÁSZLÓ, ÖZV. GYÖKE ILLÉSNE SZÜL. KÁNTOR MÁRIA, 58 É.

27 Tempo giusto $\text{♩} = 112$

Csillom-csallom csillósné, Kapogós gu-lyásné, Sárkerék
 3. var.
 juhábszné, tegé nyes mo-másoné, Nemcsakéccért telttem a kezem a es.
 var. 3. var.
 ... re Dirmeg-dörmög a banya egész éle-té-be.

KÓRÓGY, IZSÁK JÓZSEF 49 É.

2. Dirmeg-dörmög a banya, mint az bolond bába,
 Valahol egy ördög van, bujjon a banyaóba.
 Sárkerék csillag ragyog, angyalom asszonyom,
 Jobb a karod fűjébe ájjon, mint a fejed faíjjon!
3. Anyaómasszony a kerbe disznók utaón sétaól,
 Baótyaómuram az faluban kenyeret kolébál,
 Isten-adta kényere, ebatta hajmaója,
 Kutylaóncos-terömtötte, üres tarisznyaója!

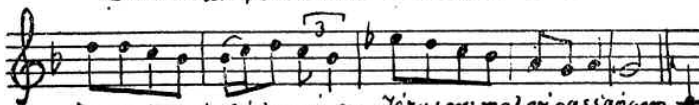
(7 éves korában tanulta az »apócsaótul«, aki ezt a nótát gyerek-korában tanulta; tehát 1850 körül.)

Bár nem tartozik szorosan cikkem tervezett anyagához, mégis szólok az egyházi éneklésről. A falvak református népe a zoltárokat is a maga szája ize szerint adja elő (pl. Kórógyon frig-hangsoru dallamokká alakítja őket.) Vannak azonban zoltárszövegre énekelt népi dallamaik is, melyeket istentiszteleten kívül is énekelnek. Különösen halotti énekeik érdekesek (l. 28. sz.) de közlök egy régi dallamot (165. dicséret »utóvörs«), amellyel a vendéglátó gazda bocsátja el vendégeit. 29 sz.

28 Rubato ♩ = 72

Emilando világban elvégeztem életemet
Szomorú kó-porsónkra be is tölték maortestömet

Vagyonimmaor bódogaogom, Jézusommal vigassággom.

KÓRÓGY, DEZSÓ (PIKÓ) PÁLNÉ SZ. LABODA MÁRI 72 É.

29 Rubato ♩ = 68

Maortitüket elbo-csaótlak Mint szerelmes vendégimet
Kik viseli-tek zászlómat

Szózatokhoz nagybékével, és mindenütt, Dicséretém
Mindenkoron

és jó-té-tem Forogjonti szózatokban.

KÓRÓGY, BÓZSÓ ISTVÁN. 77 É.

Most pedig lássunk néhány szerkezetben idegen hatásra valló, de magyar földön termett ősi dallamot bizonyítékul arra, hogy a magyar népen végigzudult idegen hatások hullámai ellenére is mennyire mindent magához idomított népkulturánk ereje.

A 30. sz. sorvégző hangjai miatt nem sorozható ugyan az ősi stílushoz, de kvintelő szerkezete miatt igen közel áll hozzá

30 *Tempo giusto* $\text{♩} = 116$

Égyszem szőlőt meg-é- ketnék, Mingszert jöbden beszélhetnék

Ha a le-ve- ből i-fatnaóm: Ékē- sebben dalolhatnaóm.

KÓRÓGY, ID. LOSA ISTVÁN, 58 É.

<p>2. Túl a Dunaón egy nyírfába
Talaóltam egy szép léaónyra.
Hol a rubin, hol a gyémaónt?
A két karja lilomszaól</p> | <p>3. Melle van bécsi retekéből.
Szemöldöke mind selémből,
Aszu szőlőből a nyaka,
Naód mézből még az ajaka.</p> |
|--|---|

A következő példa már közel áll az új stílus szerkesztésmód-
jához: Az 1—2. sor azonos; a 4. sor hasonló hozzájuk.

31 *Tempo giusto* $\text{♩} = 90$

Meleg a cin- kalaón nyele Tök a duktoznak,
Elégēt a rózsáóm ke-ze

rózsá vizez hozanak Sejazén édes galambomnak
(wie)

KÓRÓGY, ID. AMBRUS PÁL, 51 É.

<p>2. Ha még egyszer legény lennék,
Jaj, de szépen felöltöznék,
Emennék a bálba, babaóm lakodalmaóra,
Sej, ott maradnék éccakaóra</p> | <p>3. Sír a mezei pacsírta,
Mind a két szemét kísírta.
Sírak én magam is, sír az én galambom is,
Sej, lehajlott értem az aóg is.</p> |
|---|--|

A fenti megjegyzés vonatkozik a 32. sz. dallamra is, amely pattogó »alkalmazkodó tempo giusto« ritmusával és 1—2., valamint 4. sorának hasonlóságával közel áll az új magyar dallamstílus zárt architektonikájához.

32 *Tempo giusto* ♩ = 104

*Kimégyék az uccsó- ra, Raógytoka pipá- ra Kilenckislaóny
gyujto- gatja, De még a' is azt kívánja, fájjak vele éccak.*

LÁSZLÓ, GAJNOK ISTVÁN, 60 É.

2. (Kórógyi szövegváltozat)
Piros kukoricaszál
Kapaólatlan maradtól!
Kökénszemű barna kislány,
Csókolatlan, öleletlen, csókolatlan maradtól
3. Hej, gimbelem, gombolom
Piros baórszony fuszlikom (mellény)
Harminchaórom gomb van rajta,
Régi rózsáóm neve rajta selömmel van kivarrva.

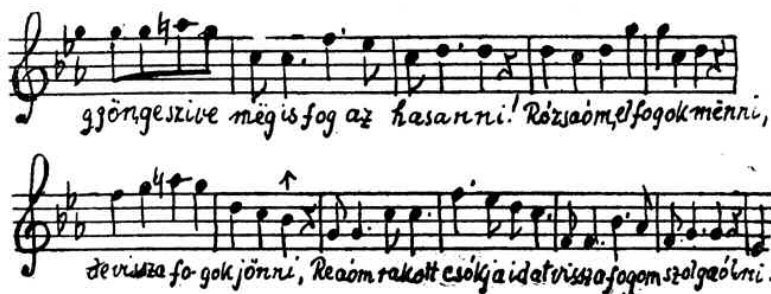
Viszont sokszor a zárt szerkezetű, újstílusú dallamokat is megjögia a régi stílus átalakító ereje. A 33. sz. dallam első két sora emlékeztet a régi stílus »beszélő« dallamainak gyorsabb kezdéséhez és fokozatos lelassadásához, mert csak 3. sora veszi át az egyenletes, feszes tánctempót, viszont 4. sora emiatt nem ismétli meg pontosan az 1. sort. Frig hangsora is a régi stílus öröksége, mert az új stílusban mindössze két frig dallam ismeretes!

Előadója — 80 éves — gyerekkorában tanulta az apjától (!), ami azt jelenti, hogy e dallam még a múlt század elején keletkezett!

33 *Tempo giusto* ♩ = 108

Még volték a róra a rézdobot, el is káll ma sérdni. az én babaóm

gyöngeszive mégis fog az hasarni! Rózsám, elfogok menni,
de vissza fo-gok jönni, Rózsám rakott csölgő idet vissza fogom szolgálni.

LÁSZLÓ, ID. GYÖKEMATI SÁNDOR, 80 É.

2. Akaór mére jaórok-kelek, s nekém az írigyöm,
De én avval nem törődök, én csak mind kinevetöm,
Van egy kedves galambom, e viláogért nem adom,
Akaór éjjel, akaór nappal: magam véle mulatom!

A 34. példa már határozottan új stílusú és mégis hány száz köti az ősi stílushoz! Ékesítések, pentaton fordulatok, az utolsó sor szabad (szinte parallel szerkezetű) ismétlése; az aeol hangsor ki-hangsúlyozása és szinte menekülésszerű elkerülése a nem pentaton hangsorba tartozó hangoknak! (a 3. sor utolsó ütemében.)

34 Tempo giusto $\text{♩} = 92$

Béres legény meste háób mint saöntani, Kilenekovaos nem mertte el.
a szemáját ott hull-halta patkolnyi
váodolnyi, Mert ű nem tud rózsás patkót csinálni.

LÁSZLÓ, PÖTE JÁNOS, 74 É.

2. Ha meguntál kis angyalom szeretnyi
Szabad neked maósikat is keresnyi,
Adjon Isten szébbet, jobbat naóladnaól,
Neköm pedig csak olyat, mint té volnál

3. Jaj de nehéz egy vaónkoston fekünni,
Ki a párjaót igazaoñ nem szereti!
Tudom én azt, próbaóltam is, próbaó'om.
De én aztat kutyaónak sem kivaónom.

Ez utolsó példák szemléleténél szinte ott érezzük magunkat annak az új stílusnak a bölcsőjénél, amely remeknél-remekebb dallamokkal van képviselve a szlavóniai sziget-magyarország zenéjében, szerves folytatását adva az ősi zenei hagyományoknak. És érezzük a természet örök törvényét: a régit fel kell hogy váltsa az új, amely azonban folytatása annak, hogy új életformát s így új népművészetet is teremtsen magának.

Ez az új népművészet az említett új népzene-stílus, amelynek szlovéniai dallamait ismertení és a végső következtetéseket levonni nem e cikk feladata, hanem az e terület zenei anyagát részletesen feldolgozó zenei monografiáé.

DR. KISS LAJOS

JEGYZETEK

¹ Bartók Béla: A magyar népdal (1924) c. korszakalkotó művében fektette le a magyar népzene rendszerét. Eserint a magyar népzene három stílusra osztható. A régi stílus (A osztály) dallamainak jellemző tulajdonságai 1.) négysoros, egyenlő szótagszámúak (izometrikusak), e sorok szótagszáma 12, 8, 6, 7, 11, 10 és 9.

2) ritmusuk: a) legősibb fokon parlando — rubato (beszélő, szabad előadású) vagy b) változatlan (a szöveg szótagjaitól nem függő) tempo giusto (tánc-tempó) vagy c) újabb keletű alkalmazkodó tempó giusto (az alkalmazkodás azt jelenti, hogy a dallam ritmusa alkalmazkodik a szöveg ritmusához)

3) valamennyiökre jellemző a pentaton (ötfoku) hangsor (amelyből a félhangok hiányzanak, tehát g-től kezdve ezekből a hangokból áll: g (a hiányzik), b, c, d (e hiányzik), f) ha vannak is átmenő hangok a dallamban, amelyek nem tartoznak az ötfoku hangsorhoz, az ötfokúság biz. dallamfordulatokban mégis jellemző marad

4) a dallamsor záróhangjai nem lehetnek *nem* pentaton skálájú hangok.

5) biz. paralell szerkezet, (A, B, C, D) ami azt jelenti, hogy az egyes dallamsorok hangtartalma lehetőleg más-más; előfordulhat azonban az, hogy egy dallamsor megismétlődik, zárt, architektonikus szerkezetet nevezhet. (A, B, B, C)

6) Ujabb kutatások eredményeként Kodály Zoltán a »Magyar népzene« (1937) művében megállapítja, hogy a legősibb szerkezet a magyarság ősrokonainál (cseremiszeknél stb.) ma is meglévő szerkesztésmód (l. u. o. 15—28 old.), amelynél a dallam első felét a második fele az alsó kvinttel kezdve megismétli.

7) Hajlam a cifrázások, ékesítések iránt (ami különösen a szlavóniai n. népzeneire jellemző).

Az új magyar stílus dallamaira (B oszt.) jellemző a következő négy zárt architektónikus szerkezet: AA⁵BA, AA³A²A. ÁBBÁ, ÁBBÁ (amelyben A az egyik, B a másik, eltérő dallamsort jelenti; A⁵ pedig A sornak egy kvinttel följebb való megismétlését. Jellemző továbbá az alkalmazkodó tempo guisto és az izometrikus szerkezet. A régi stílus öröksége a pentaton dallamfordulatok.

A régi és új stílusba nem sorolható dallamok a vegyes (C) osztályt alkotják, amely már idegen hatásokat mutat, de nagyrészt mégis magyar eredetűeknek mondhatjuk a hozzájuk tartozó dallamokat.

² 1940 július-augusztusi gyűjtésem eredménye 155 dallam, variánsokkal együtt 200-on felül.

³ L. Bartók: A magyar népdal (1924) XII old.

⁴ A dallamok lejegyzésénél a következő elvek az irányadók; a dallam tempója, metro non jelzéssel; a záróhang g, a ritmusbeli eltérések és díszítések kis kótával vannak jelölve; a dallam után meg van az *eredeti* záróhang adva; valamint lelőhelye és előadója neve és kora. A gyűjtés időpontja 1940; ezt nem irtam föl külön. A többi versszakok iórészét közlöm; kivéve a vaskos szövegeket (bár néhány helyen kénytelen voltam enyhébb kifejezéseket alkalmazni).

A szöveg kiejtésénél jelöltem a fonetikai eltéréseket az irodalmi nyelvtől (aó, á, é, ë, ou, öü, stb. valamint a kettős mássalhangzók helyett) — kül. Haraszti kiejtését jellemző *egyszerű* mássalhangzók.)

⁵ Kodály Zoltán: A magyar népzene (1937) 15—28 old.

⁶ Népkulturánk lelkes munkásai: Lányi I. Iászlói, Sipos M. kőrógyi, Thomka V. haraszti ref. lelkészek és Záké A. kőrógyi tanító felkarolták azt az eszmét, hogy a régi népkincseket nem szabad elveszni hagyni és hogy községük fiatalosságát ráveszik az ősi népszokások, táncok, dalok, népművészet, népviselet ápolására.

⁷ A teljes hétfoku skálák a dur és moll hangsoron kívül a következők (régiség szerint) a magyar népzeneben: a) fríg (g — as — b — c — d — es — f hangokból áll) b) dór (g — a — b — c — d — e — f) c) eaól (g — a — b — c — d — es — f) d) mixolyd (g — a — h — c — d — e — f)

⁸ A kolomejka-stílushoz olyan ukrán eredetű táncdallamokat soroznak, amelyek 4, 14 szótagu, egyenletes nyolcadmozgású, a sor első ütemében két negyeddel befejeződő ritmust mutatnak.

HOGY UTOLÉRJELEK

*Mily fehérek a kertemben az almafák
s harsányak a részeg rigók ablakom alatt:
ó, csak hallanád!*

*És égnek már a lelkemben a fényjelek,
sok játékos, csendes óra úgy rendelte, hogy
érted égjenek.*

*És végtelenbe húzódnak az éjjelek
s hajnal előtt — bolond törvény — boldog réveken
véled ébrednek.*

*Ha el szaladsz is tőlem olykor könnyedén —
utolérlek: férfi elől nő hiába fut:
rég rájöttem én.*

*Ki akarhatta, hogy a vesztet s vesztedet
egy dal hordja: mit daloltál s lent a Dráván ködös
őszi este lett.*

*Itt nem lehet már veszteni, de győzni sem:
szerelmem a szerelmedben törököt fogott,
féltem őrizem;*

*és őrizem, hogy nagy ködben a fényjelek
égjenek, hogy védjenek, hogy két szemed egén
utolérjelek.*

Dolnya Lendava

DUDÁS KÁLMÁN

A JUGOSZLÁVIAI MAGYAR KISEBBSÉGI SAJTÓ

A jugoszláviai magyar kisebbségi sajtó nem csak alakilag, hanem tartalmilag is csaknem egészen háboru utáni jelenség. 1918. előtt az u. n. Vajdaságban még nem lehetett fejlett magyar sajtó-életről beszélni. Budapest közelsége és a jó összeköttetés éppen úgy megakadályozták erős vidéki sajtó keletkezését, mint ahogy ma a beográdi nagy lapok lehetetlenné teszik az önálló vajdasági szerb sajtó kivirágzását. Különben is az itt fekvő községek nagy részét csak a 18. és 19. számszámokban telepítették, úgyhogy azoknak ve-
gyes eredetű lakossága még nem alakulhatott volt szerves kultu-
rális egységgé. A vidék földművelő jellege és a városi lakosság
alacsony százaléka szintén nem kedvezhetett a helyi sajtó fejlő-
désének.

A háboru után egészen új helyzet állt elő. Magyarország déli részei a mintegy félmilliót kitevő magyar lakossággal Jugoszlá-
viához lettek csatolva, úgyhöz azontul önmaguknak kellett gon-
doskodniok nemzeti nyelvük és műveltségük fennmaradásáról. Ha
most egy átfogó pillantást vetünk a jugoszláviai magyar sajtóélet
több mint 20 éves fejlődésére, elismeréssel kell megállapítanunk,
hogy ez a feladat sikerült, és a magyar kisebbségi sajtó minden
külső és belső nehézség ellenére önálló, gerinces és színvonalas
egységgé nőtte ki magát.

A jugoszláviai magyar sajtó önállósága és zártsága nagyobb.
mint gondolni lehetne, még ha nem is teljes. A háboru előtti la-
pok közül csak a »Torontál« (1932 óta »Hiradó«) és a »Bácsme-
gyei Napló« 1927 óta »Napló«) tudta magát fönntartani, míg az
összes többi lapok későbbi alapításuak. Az 1918. előtti helyi kul-
tura hiánya rákényszerítette a magyarságot, hogy új utakon és
új alapokon keresse fölemelkedését. A magyar lapok olvasottsága
— főként a magasabb ár miatt — sohasem volt nagy, saját magyar-

országi tudósítók tartását pedig a lapok korlátozott anyagi lehetőségei nem engedték meg. Magyarország irányában a korán üzembehelyezett budapesti rádió lett a legfőbb szellemi összekötő kapocs, ez azonban a sajtónak nem csak hírforrást, hanem érzékeny versenytársat is jelentett. Az elszigeteltség fokozódott a magyarországi lapoknak 1934-ben történt kitiltásával, úgyhogy ma a legtöbb közvetlen kapocs magyarországi írók részvétele a kisebbségi lapok hasábjain.

Természetes másrészt, hogy a vajdasági magyar sajtó rendszeres összeköttetésbe került Beográddal, az ország fővárosával. Ez az összeköttetés a magyar és szláv kulturák különbözősége folytán leginkább technikai, és főként a beográdi hírforrások igénybevételében, valamint ottani tudósítók tartásában merül ki. Ezen túlmenően azonban a magyar kisebbségi sajtó maradandó érdemeiket szerzett magának az államalkotó szlávok és a magyarság közötti hidverés terén, úgyhogy tagadhatatlan része volt a két ország között legutóbb létrejött barátsági és békeszerződés megkötésében.

A jugoszláviai magyar sajtó helyzetét viszonylag jónak kell mondanunk. Míg az országos átlagot véve alapul Jugoszláviában 1939. elején kb. minden 12.000 személyre jutott egy sajtótermék és minden 400.000-re egy napilap, addig a magyar kisebbségnél ugyanezek az arányszámok 10.550-at, illetőleg 125.000-et tettek ki. A magyar kisebbség sajtóviszonyai hasonlóképpen messze túlszárnyalják minden más jugoszláviai kisebbséget, beleértve a németeket is. Másrészt azonban az sem tagadható, hogy a jugoszláviai magyar sajtóviszonyok még mindig mostohábban alakulnak, mint az anyaországban, vagy mint az egykori felvidéki és erdélyi magyar kisebbségeknél.

A vajdasági magyar sajtó lehetőségei meglehetősen szűkre vannak szabva. Olvasóközönség szempontjából kizárólag Jugoszlávia jön számításba; Magyarországon a nagyobb napilapok mindössze néhány száz példányt adnak el. A jugoszláviai olvasó közönség óriási többsége természetesen a magyar lakosságból kerül ki, bár megbizható számítások alapján az összes példányoknak kb. 4%-át vásárolják szlávok, 4%-át pedig németek. Ennek főoka az, hogy a német kisebbségi sajtó fejletlen, s emellett a háboru előtti időkből még sok német ért magyarul; a szlávoknál pedig az, hogy a fővárosi nagy lapok megölte minden vidéki szerb vagy hovát orgánomot, márpedig a magyarul beszélő szláv népesség is szívesen olvas helyi jelentőségű híreket.

Magánál a magyar olvasóközönségnél erős korlátot jelent a közel 50%-ra becsült nincstelenség nagy szegénysége, valamint a műveltebb és tehetősebb városi osztály gyengesége (kevesebb 20%-nál). A számításba jövő elemek közül a legjobb olvasó a városi intelligencia, a nagybirtokosok egy része, az iparosok, kereskedők és még a törpebirtokosok, *míg a nagybirtokosok egy másik*

részenek és a vagyonosabb gazdáknak »bácskai közönye« immár közmondásossá vált. Az összes sajtótermékeket tekintve, azt a kulcsot használhatnók, hogy majdnem minden 20. személy vásárol újságot. Ez más szóval azt jelenti, hogy a magyarság 5—5.5%-a jön számításba a sajtó szempontjából. Ez az arányszám a falvakban valamivel alacsonyabb; itt az 5% már telítettségnek vehető.

A jugoszláviai magyar kisebbségi sajtó fejlődése több időszakra oszlik. Az elsőben 1922-ig, alig beszélhetünk magyar sajtóéletről, mert még hiányzott a politikai és kulturviszonyok megállapodottsága, s így az egyes sajtótermékek máról-holnapra keletkeztek és szűntek meg. 1922-ben alakul meg Noviszádon a »Dél-bácska«, az 1929 óta »Reggeli Ujság« néven ismert napilap, amely megjelenési hely, jelleg és szellem, valamint szerkesztői gárda és külső feltételek szempontjából is a legjellegzetesebb kisebbségi lap, és amely ettől kezdve bizonyos értelemben központjává válik az egész kisebbségi sajtófejlődésnek. A második időszakban, mely 1922—34-ig tartott, még sok lap alakult, de 1939-ig mindössze 11 tudta magát fenntartani. Ez a második időszak akkor ért véget, midőn a Magyarország és Jugoszlávia közti viszony 1934-ben bekövetkezett visszaesése a magyar kisebbségi sajtóra is előnytelen visszahatással volt. Az újabb, harmadik periódus 1935-től számítódik, midőn ismét számos új lap keletkezett, de a próbálkozás állapotán túl most már egyre világosabban rajzolódnak ki a végleges kiegyensúlyozott vonalak. Hogy 1918-tól 1939-ig pontosan hány lapalapítás történt, az ma már a legaprólékosabb kutatómunkával sem igen lenne megállapítható, és nem is bírna különösebb elméleti vagy gyakorlati értékkel. Hozzávetőleges számítás alapján az összes sajtótermékek száma — beleértve a még meglévőket is — 1939-ig 120-at tett ki, miközben jobbra vagy balra 20%-os tévedés lehetséges.

Jellegüket tekintve a jugoszláviai magyar újságok meglehetősen hasonlóságot árulnak el. Nagyobb mértékben csak a szubotikai »Napló« üt el laptársaitól, mely a háború előtti magyar vidéki sajtó figyelemreméltó hagyományain indulva mai napig is megtartotta liberális-individualista s amellett riportszerű élenk írásmódját. A többi lap aránylag közelebb jutott az általános magyar fejlődésvonalhoz, sőt nem egy közülük a legújabbban fölmerült koreszméknek is kaput nyitott. Szélsőséges irányzatú lapok sohasem tudtak zöld ágra vergődni; a legnagyobb eredményt mindig a mérsékelt, de öntudatosan nemzeti szellem tudta fölmutatni. Némely lap kifejezetten azért keletkezett, hogy élhessen: minden magasabb hivatás nélkül; ezeknél a nevelő hatás elmaradása folytán csak a magyar szó jelentett pozitív értéket.

A jugoszláviai magyar kisebbségi lapok nem szólnak kifejezetten társadalmi osztályoknak vagy pontosan körülrítható rétegeknek. A kisebbségi sors nagyobbbrészt megszüntette a mesterséges korlátokat, úgyhogy a lapok vételénél a legfontosabb szem-

pont az árban található. A »Reggeli Ujság« és a »Napló« versengésében pl. gyakran sokkal nagyobb szerepet játszik a féldináros árkülönbség, mint a faji, vallási vagy politikai nézetek. A rétegződés inkább szakmánként történik, amit a magyar sajtó mai differenciálódottsága már nehézség nélkül meg is enged.

A lapok szerkesztése leginkább belföldi hírforrások alapján történik, míg külföldről csak egy-két távirati iroda és a különböző rádióállomások adnak hírt. A napilapok szerkesztése nagyrészt korszerűen megy végbe, míg a kisebb orgánumok küzködése egészen általános és nemzetközi. Az újságiroutámpótlásról mindeztideig semmiféle intézkedés sem történt, úgyhogy az egyes tehetségek csakis saját erejükből és kezdeményezésből bukkanhatnak föl. A jugoszláv kartársakkal való kapcsolatok elég élénkek; mintegy 20 szerkesztőségi beltág és 10 külső munkatárs a Jugoszláv Újságíró Egyesületnek is tagja.

A lap előállítás az esetek 20%-ában saját nyomdában történik, 10%-ban a lap más helységben jelenik meg, mint ahol nyomják. Összesen 12 helységben nyomtatnak lapot; a legtöbbet Szuboticán: 13-at, azután Noviszádon 7-et, Petrovgradon 5-öt, stb. Központi fekvésénél fogva Noviszád jelentősége emelkedik mennyiségi és minőségi szempontból egyaránt.

A lapok anyagi helyzete általában súlyos. Rentábilisak csak a napilapok és 2—3 nagyobb példányszámu hetilap lehet, míg a számszerű többség tengődik és csak szerkesztőjének áldozat- és munkakészségéből él. A lapok 65%-a dolgozik hirdetésekkel; ez teszi ki a nagy lapok bevételeinek 30—40%-át. Az előfizetésre a nagyobb újságok saját szervezetet emelnek, míg a kisebbeknek meg kell elégedniük a helyi olvasóközönséggel. A napilapok reggeliek, esti lapzártával. A szláv lapok mintájára hetenként kétszer jelennek meg, valamennyien egy kiadásban. Egy-két részvénytársaság kivételével az összes lapok családi- vagy magánkézben vannak.

Külsőjüket tekintve a jugoszláviai magyar kisebbségi lapok elég jó technikával készülnek, de kifogástalan képszolgálatra még egyik se tudott berendezkedni. A lapok kedvelik a kisebb formátumot. Az egymásközi versengésben számos új ötletet és fogást vezettek be, ami gyakran szerencsés módon emelte színvonalukat.

Jugoszláviában 1939 május 1-én összesen 45 magyar kisebbségi újság jelent meg. Ezek között szerepelnek olyan, nagyobbára szaklapok is, melyek magyar és szerb-horvát, ill. magyar, szerb-horvát és német nyelven jelennek meg. Azok a sajtótermékek, melyek ugyan magyar nyelven, de csak alkalmi céllal jelentek meg, ebbe a fősorolásba nem voltak felvehetők. Megjegyzendő, hogy a helyzet azóta is változott, anélkül azonban, hogy lényeges eltolódások következtek volna be.

Az 1939. május 1-én megjelent 45 magyar kisebbségi lap be-türendes névsora a következő:

Bolgár László: A jugoszláviai magyar kisebbségi sajtó

1. Adventhírnök	Beograd
2. A Kereszt	Subotica
3. Alföld	Subotica
4. A Munka	Subotica
5. A Nép	Novi Sad
6. A Szív Ujság	Stara Kanjiža
7. A Tűzoltó	Bogojevo
8. Állattenyésztő és Mező- gazdaság	Sombor
9. Bačka Topola és vidéke	Bačka Topola
10. Élet és Egészség	Beograd
11. Friss Ujság	Petrovgrad
12. Gazda Ujság	Petrovgrad
13. Grimasz	Subotica
14. Gyermekvilág	Velika Kikinda
15. Harangszó	Novi Sad
16. Háztulajdonosok lapja	Novi Sad
17. Hid	Subotica
18. Híradó	Petrovgrad
19. Hírnök	Bačko Petrovoselo
20. Horgos és Vidéke	Horgoš
21. Ifjúság	Petrovgrad
22. Jugoszláviai Méhészet	Bogojevo
23. Jugoszláviai Sportélet	Subotica
24. Kalangya	Novi Vrbas
25. Katolikus Hitélet	Svilajevo
26. Középbácska	Novi Vrbas
27. Katolikus Sajtó Apostol	Velika Kikinda
28. Kukuriku	Subotica
29. Magvető	Feketić
30. Műsor	Novi Sad
31. Napló	Subotica
32. Reggeli Ujság	Novi Sad
33. Szentai Ujság	Senta
34. Szemle	Subotica
35. Szentai Híradó	Senta
36. Szerencse Ujság	Subotica
37. Temerini Ujság	Temerin
38. Testvériség	Novi Sad
39. Tiszavidék	Stara Kanjiža
40. Tiszavidék kis Ujsága	Stari Bečež
41. Tudósító	Sombor
42. Tükör	Petrovgrad
43. Új Hírek	Sombor
44. Új Tiszavidék	Stari Bečež
45. Vasárnap	Obilićevo

Mindezek a lapok napi átlagos 30.000 példányban jelennek meg, amiből kb. 5%-ot tesznek ki az ingyenes tiszteletpéldányok. A 4 napilap az összes példányszámokból kb. 80%-ot foglal el.

A magyar kisebbségi lapok 19 különböző helyen jelennek meg. Vezető helyen áll Szubotica 10 lappal, utána következik Noviszád és Petrovgrád 5—5, Szombor 3 lappal, stb.

A megjelenés gyakoriságát tekintve van:

- 4 napilap,
- 1 hetenkint háromszor megjelenő lap,
- 20 hetilap,
- 6 kéthetenként megjelenő lap,
- 11 havonként megjelenő lap és
- 3 ritkábban vagy bizonytalan időközökben megjelenő lap.

A legnagyobb jelentőségük kétségtelenül a napilapoknak van, ezek közül is az erősebbeknek. A napilapok tudnak csak magas példányszámuknál és szilárdabb anyagi megalapozottságuknál fogva állandó és színvonalas anyagot nyújtani az olvasóközönségnek. Egy-egy napilap jól szerkesztett vasárnapi száma sokszor egész hétre való szórakozást biztosít egy család mindeneség tagjának.

A hetilapoknak hézagpótló jelentőségük lenne, de legtöbbjük — sajnos — dilettáns kezekben van és anyagilag sem fizeti ki magát. A 20 hetilapot ilyen körülmények között túl soknak kell minősítenünk. Létjogosultságuk csak azoknak van, melyek a városoktól távolos nagy magyar községekben jelennek meg, és amelyeknek rentabilitása már eleve biztosít egy bizonyos színvonalat. A többi, időszaki lap aránya normálisnak mondható.

Jelleg szerint a lapok megoszlása a következő:

- 16 általános (leginkább politikai),
- 8 felekezeti, (ebből 5 katolikus),
- 2 képes szórakoztató,
- 3 ifjúsági és gyermeklap,
- 2 irodalmi,
- 12 szaklap, (ebből 4 mezőgazdasági, 2 vicc- és 1 sportlap),
- 2 egyéb.

Végezetül meg kell még említeni, hogy a jugoszláviai magyar kisebbségi sajtó milyen fontos szerepet töltött és tölt még mindig be az irodalom, művészet és népnevelés terén. A tudomány, művészet és irodalom még nincsen megszervezve a magyar népcsoport körében, úgyhogy azoknak ápolása csaknem kizárólag a sajtóra hárul. Irodalmi téren a magyarság reprezentatív szerve a »Kalan-gya« lett, mely ma formájában 1937. óta nem csak befelé, hanem az ország határain kívül is méltóan képviseli a jugoszláviai magyar irodalom színvonalát és élniakarását. Figyelemreméltó erőfeszítése

Dudás Kálmán verse

volt a »Reggeli Ujság« Közművelődési Tanácsának több éves működése is, mely kiválasztott anyaggal és gyakorlati tanácsokkal látta el az egyes közművelődési egyesületeket egészen a Szövetség minapi megalakulásáig. Írók, művészek és kutatók a nagyobb lapok hasábjain találtak teret, ha szerényebb keretek között is; a sajtó volt az, mely gyakran még irányította is tevékenységüket és működésüket. Elmondható tehát, hogy a sajtó volt az elmúlt 22 év magyar kisebbségi életének egyik legfontosabb tényezője, melynek jelentőségét még helyenkinti gyengeségei és gyarlóságai sem csökkenthetik.

Bolgár László

VERS

*Mily tiszta az arcom mióta az arcod
küldi rá a fényt, és sorsod a sorsom ---
mily erős a szívem mióta te tartod,
életemen, e régelrontott torzón
áhtattal és dudolva dolgozom,
mióta csókod illeti homlokom,
mióta kezed a kezemben hordom.*

DUDÁS KÁLMÁN

ÁLOM ÉS TŰZVÉSZ

(RÉSZLET A SZERZŐ -VÁROS A KÖDBEN- CIMU REGÉNYÉBŐL)

Kékhuzatu paplanjaink alatt azon az éjjelen valószínűleg mélyen és látszólag nyugodtan aludtunk, lehet talán horkolva, vagy szuszogva, akár a végtelen országutak a földet beborító ég alatt, oly kimerülten, szinte ájultan. A város akkori szélén. — azóta a hatalom új urai kitágították a várost, tisztviselő házacskákkal tűzdelték teli a végeket, házakkal mikben adóellenőrök, rendőrök, végrehajtók, őrmesterek és egy volt polgármester tanyáznak. — mondom a város szélén, alig másfélezer méterre házunktól, gyászosan vonított fel néha egy-egy kutva, mintha csak jelezni akarná: valami történni fog. Az elhanyagolt istállókban a felgyülemlett trágyalé alatt rothadó padozaton a bérkocsisok és fuvarosok lovai idegesen és nyugtalanzkodva dobogtak, a nyakukba vetett rozsdálló láncokat idegesen rángatták, fel-fel nyeritettek. A külvilág egvelőre még megnevezhetetlen rémületével pereltek. Kint, házunk falain túl a dobogó, nyugtalankodó állatokat kivéve a világ még ugyanolyan békességesnek tűnhetett, mintha az emberekben, bennünk is és körülöttünk semmi sem változott volna, mintha a susogó fák füstszerű, bizonytalan, néha hömpölyögni tűnő sötétkék árnyéka és a zöldfényű sziporkázó csillagok még ugyanazt a világot diszítették volna, amelyben még csak egy héttel ezelőtt éltünk. Aludtunk és ablakunk előtt a sötétben elcikkanna éjszakai madár sikoltott, mint amikor egy megriadt gyermek borzalmas felfedezést tesz, rettenetét nem meri kikiáltani, de a torkát mégis elhagyja egy fojtott, fulladozó, szíviünket összeszorító hang. Aludtunk, bővölten és nehezen, mint a tudatlanok és a holdog eszmélet nélkül valók, testünk néha mégis beleremegehett egy szinte észlelhetetlen fuvallatba, mely nemcsak a lelkeken, nemcsak a mozdulatlanságon remegett át, de ott rezgett az egész sík tájékban, mely egyre mélyebb s mélyebb hullámokat vetve a hegvek felé futott, sőt egész Európán átborzongott, a hegveken, az erdőkön, rónákon, városon és falun.

Nem hallhattuk a hajnalba merülő éjszakai órán a dördülést, mely Zemunnál felgomolyogva belepte a tájat, felriasztotta a loncsos falvak rettegő népségét, a barmokat és a kuvaszokat, mik

zajongásukat faluról-falura küldve egyetlen vonításba és zengésbe gyűjtötták az egész dunai tájat. Arra ébredtünk, hogy anyám eszelős rémületben tágranyilt szemekkel s megrettenen ül ágyában, a sötétben arcát nem láttuk, de hallottuk lihegését s egészen közélről a kertek alól a kutyák sivalkodását. Apám remegő zavarban gyűjtött lámpát, szölongatta anyámat:

— Anna, Anna fiam tekintsen rám! No térjen magához! Valami gonoszát álmodott, ugye? No nyugodjék meg, álom volt csupán! Álom.

S mintha anyám csak ezt a mágikus szót várta volna:

ÁLOM,

hirtelen leejtette szempilláit, vonásai újra angyalian kisimultak, arca a valóban álmodó tavak tükréhez lett hasonlatos és mire apám óvatosan visszafektette csipkés párnájára, oly békességes volt újra egész lénye, mintha semmi sem történt volna tudata elmerült zugaiban, mintha még csak meg se legyintette volna tudatalatti anyját a rémület. A mult szárnyrebbenését, oly édesen, mosolyogva és békességesen aludt tovább.

De vajjon miért riadt ő meg azon az éjszakán? Azért-e, mert a világban rémületes dolgok történtek, vagy egyébért, egy rejtett távoli, multbéli borzadályért?

Hogy mi támadt fel benne azon az éjjelen is, mint még annyiszor asszonyi ifjúságában, arra talán néhány hónappal később kaptam választ, de lehet esztendők is teltek közben. esztendők; miknek hálójában tépetten és véresen forgolódtak a hónapok, a hetek, a napok és az órák, mindaz, ami annakideién elindult és elszabadult, a háboru. Nem volna teljes ama napok és ama órák képe. — így érzem most, — ha nem követném nyomon a riadalomnak azt a pillanatát, melyből én csak egy fájdalmas arcot és megbékülést láttam.

Igen, később valamikor, egy téli este történt, hogy elértem ama pillanat gyökeréhez.

Apám már vidám katonaként töltötte velünk egy városban ugyan, de tőlünk távol az estét, új barátokkal, civilekkel és katonákkal. Az állomások ziháló forgatagába lángolószenű vonatok érkeztek és más vonatok a távolba merültek, az éjszakába és a bizonytalan sötétségbe. Füttyük és sikolyuk vérfagyasztóan száguldott végig a városon, befurakodott a házakba, a kaszárnyákba, a sőhajokkal és nyöszörgésekkel telt kórházakba, szorongást keltve és figyelmeztetve az ébrenvalókat, hogy éjszaka, mint éjszaka a nagy távozás, a halál és a pusztulás percei követik egymást.

Kályhánkban elevenen s valami boldog önfeladás-gel lobogott a tűz, hiszen tél volt, anyám és én a kályha előtti bolyhos szőnyegen összebújtunk, már kifogytak a tündérmesék és a szomorúság megnevezhetetlen hangzatai szertezsongtak a pihegő szo-

bán. A kályha mária üvege mögött káprázó parázs lassan-lassan víziószerű formákat rajzolt elénk, az asztal körül elhagyatottan álldogáló székek árnyékai a rózsaszín falon megrendültek, lassu imbolygó táncba kezdtek, akár azok a délszigeti táncosok, kik előbb csak lassan ringatóznak, rengve és remegve, mint a szélbolygatta virágok, majd egyre elevenebbül, vadabbul forgolódnak, mintha valami képtelen benső vihar rázná és marcangolná szívüket, migcsak az önkívület és egy tetszhalállal rokon állapot le nem győzi őket. Az ágy és a szekrény körvonalai is ilyenkép másultak meg, kikerekedtek, más szögleteket vettek fel, házakhoz hasonlítottak, egyre ismerősebbé váló házakhoz és a menyezet kék színt öltött, síkja lassan fölénk gömbölyödött, a szemhatár kitágult, bodros fehér felhők tündököltek fel a daloló messzeségben.

Alattunk a nagy puha szőnyeg lélekezni kezdett, akár a zizegő fűvü tavaszi legelők pázsitja.

Valahol egészen távol, — hiszen a kép és a képzelettel együtt a tér kitágult, — a szél a porzó országoton összegubancolódott tüskés kórót görgetett s valahol egy szekér zörgését véltük hallani, majd elnyult hosszú mozdonyfütytöt...

Anyám mesélt, révetegen, boldogan. A világ egyetlen álom volt. Kezeim, mint az apró galambfiókák, puha kezeiben pihentek. Kezeiben, miket annyira szerettem ha megsimogattak, vagy ha elalvás előtt finom mozdulattal vállaimra borították a paplant, ilyenkor lehelletével arcomat surolta és bensőmet egy megmagyarázhatatlan remegés lepte el, talán a boldogság. Kézen fogott és mi elindultunk a réti ösvényen, a fű egy-egy szederbokor alján még nedvesen csillogott és a virágok kelyhében, akár egy fehéren izzó üveggömb: a harmat.

Igy jártunk szökve egy messze nyárban, holott a valóságban a vonat fütyte egy katonavonaté volt, vagy egy sebesült vonaté mely a halált vonszolta magával s a nedves, a havas himbálózó kék téli levegőben még csak erősebben és kiméletlenebbül hangzott, havas szél vágatott át a tájon és a város felett, belevágotl a kéménybe, horkantott és kiáltott, mintha csak vissza akarna szólítani a bus jelenbe, de hiába... Mi már nem hallhattuk a pillanatot valóságának zengő hangzatait, képzeletünk ott járt a múltban egy hulló nyár ölén, anyám akácok, kukoricaföldek, szántók és füzesek közé bujt szülőfalujában, közel a tanyai világhoz, mely viszont apám gyermekkorának emlékeit ringatja, persze régen megváltozva, új urakkal és új szolgálkkal, de változatlanul a régi szegénységgel, buval, bajjal.

Múlt és más világ ez, emlék az emléken túl, úgy érzem, csupán eldadogni tudom és anyám derengő szavai fénytelenül pengenek és hév nélkül, csupán képzeletem izzására utalva. Öröm fogja el szívemet, ahogyan most újra feltűnni látom a pillanatok és az évtizedek mélységéből a szellőben pergő, forgó levelű aká-

cokat s mögöttük hirtelen, akárha egy bűvész varázskendője alól bujnának elő, a csatorna agyagos, sárga, kavargó habjait, a víz fodros felületét. A falu templomtornya mintha ijeszteni akarna, hirtelen komolysággal elébünk toppan. Tulajdonképpen idélen építészemunka, amolyan századvégi falusi templomtorny, vidéki mesterek tákolmánya, híján a kultúra és az izlés nyomainak, mintegy ezzel is jelezve, hogy e táj tán még a pokol fenekénél is kietlenebb, reménytelenebb az álmodók és az alkotók számára, de nemcsak a táj, hanem talán méginkább a kor, az egyetlen és végzetes csapda, melyből nem szökhetünk, csak fellázadhatunk ellene.

Az esőlátogatta legelők kánaáni kövérségű füve mélyen és lengedezve hullámozott lábunk alatt. A lobogó fűszálak átcsaptak a réti ösvény szalagján és anyámnak el kellett bocsájtania kezemet, finom mozdulattal bokrok ágait hajlitotta félre, egész lombesőt és mi egyszerre, mintha egy zöld tenger utolsó, porzó hullámgörgetege mögé értünk volna, e tenger partjára léptünk, a szerb falu házacskái közé. Előttünk a malom málladozó épülete, barlangszerű mélyén az óriási, immár megbarnult malomköveket nem villanyerő hajtotta, de még csak nem is a víz, ami pedig fölös bőségben hömpölygött városunk felől, a csatorna partjai közt, s persze még sokkal messzibbről, a krassói hegyekből a falut megkerülve a Duna felé és a Dunát végiguszva a tengerek felé. A morogva egymásra gördülő malomköveket csikorgó vasabroncsokba szorított tölgyfaszerkezeten lovak vonszolják körbe, a falakról mész és zöldszemű penész bámul hályogosan a fülledt-ködű homályba és a lehullott tapasztás feketedett vályogtéglákat leplez le. Az egymás elé fogott három ló jármát húzva épp csak, hogy szűk kört írhat le, valami ödöngő, természetesen tuli egyhangúságban forognak, ami semmihez a világon nem hasonlítható, az elmuláshoz éppoly kevésbé, mint az élethez. A hajcsár s egyszemélyben molnárlegény bálványyszerű méltósággal ül az egyik forgó gerendán, néha megcsattogtatja ostorát, néha káromkodik, pipázik és köpöd...

— Tul a malmon — szólott anyám. — ott, látod, azt a nagy házat, az volt a mi házunk, az a cseréptetős.

Olyan büszkeséggel s eláradón mondja ezt, mintha bizony abban a percben, amelyben e házról beszélt, újra átborzongott volna rajta a falusi embereknek az a különös izgalma, melyet mindannyiszor átélnek, ahányszor csak valami rendkívüli újítással változtatnak évszázados környezetükön és szokásaikon. Bevallom én is szeretem és még ma is ragaszkodom ehhez a házhoz, az emlékek házához, mely tulajdonképpen már nem is az én világomból dereng fel, hanem egy még rejtelmesebb rengetegből, anyám gyermekkorából. Képe mégis oly eleven bennem, akár a fény azoknak a titokzatos földközti tengeri barlangoknak a mélyén, mikben az ember lélekzetét vesztve merül el kábulva a sziklafalakát és az

alatta rengő viz gyűrűző tükrét beragyogó misztikus azurkék-ségben.

Ez az irreális és mégis valóságos falu most hagyja el a nyarat, bucsuzni tünik az örökléttől, mely talán csupán az évszakok kérérlhetetlen visszatérésében él. A lombokban, mint a gondbamerült harmincéves ember halántékán az első ős hajszálak, sárguló foltok merülnek fel, még nem hivalkodva, de mindenesetre az idő haladását jelezve. Nappalok röpülnek és hetek. A cséphadarók és a magot taposó lovak elvégezték őszi munkáikat. A szőke szalmakazlak, mint a felhő a vörös erdő fölé, tuhnőttek a házakon, a táj megfakult, megbarnult, megöregedett és elfáradt.

A nagyszülők padlásán, még nem a cserepes házban, hanem a helyén volt régi zsupfödelesben, garmadában sulyosodik az aranylő töretlen kukorica, másik halomban a buza, kerek somfarudakon az őszi első disznóvágás dus tróféáiként zsirt izzadó gyöngyházfényű hurkák, bizalmas kettősbefont kolbászok, fokhagymás lében ázott oldalasok, mik még a füstölést lesik és hatalmas szalonatáblák várják, hogy a tél derekán fehéren és villogón kristályosodjék ki felületükön a beléjük ivódott só. A ház előtti kert virágait régr megfogta a dér, morbid kórok meredeznek a levegőbe s alattuk csapzott, immár rothadó levelek, akár valami valószerűtlen tenger partjára kivetett kallodó, oszló hullák. Ez a fellebbezhetetlen elmulás lehelete. Ez az ős.

A gyermekek, Anna — ő lett tiz és egynéhány évvel később anyám — és nővére, a dundi Erzsi, az első szobában már tornyos ágyaik mélyén kucorognak, apjuk, Antal gazda, megittatta az állatokat és felesége buzgón valami varrásra hajol. Megkönnvebbül és lengi be a házat. Antal gazda a törékeny alaku, magas férfi szürke szemei enyhe békességben lobognak és a kövérkés középstermetű asszony szája körül a nyugalom csendes derűje villószik. A mindenesti zord vendég, a gazdasszony nagynénje e percben hagyja el a házat. Corbierné, a »Nagynéni.«

Az egész családnak csak »Nagynéni«-je volt ő, a gyermekeknek és a felnőtteknek egyaránt. Különös figura, a család történetében diszhelyet betöltő. Örökké suhogó feketébe öltözött, tekintete most is fagyos volt, ahogy betette maga mögött a csikorgó léckaput. Léptei a zajtalan sötétségben szárazon zörrentek. A mozdulatlan csend mélyéből néha szellők rugaszkodtak elő, mintha gonoszkodó tréfás faunok kacagtak volna rajta. A nagynéni az út közepéről még egyszer visszafordult, szeme hamar megszokta a sötétséget. A falu körvonalai szigorúak és a földhöz láncoltak, a földművesek, a jegyző, a pap, a tanító, mind aludni készülnek. Egy-egy disznó felroffen a homályban, felbődül egy szomjasan maradt tehén, a fák, az ólak és a pókhálós színek felsóhaitanak.

Mintha az időtől megfeketedett kukoricahombár mögött egy árny suhanna el, fekete, megfoghatatlan emberi körvonalu tömeg.

»Bizonyosan képzelődés«, nyugtatta magát Corbierné. Konok arcán nem látszik a sötétségben a félelem fintora, bolyhos gyapjukendőjét egyik kezével szorosabbra vonta a mellén, másik kezével a port érintő selyemszoknyáját emelte fel. Lépteit hirtelen meggyorsította. Mintha valaki nesztelenül nyomába szegődött volna. Most már szalad, de érzi, nem jut előbbre, nem szabadul az árnytől. Sikoltana: »Antal, Antal gazda segítsen.« Hivná, de a hang nem hagyja el a torkát. Végül kezében a kova és a tapló. A mécsessel a kezében megáll a tükör előtt, melynek hámló foncsorából tépett, viaszsárga arc mered rá, öreg, vigasztalan és ijesztő.

— Senkit se láttam, senkit, — suttogja forrón és megrendülten. — Szent Ágoston segélyj!

A nagynéni, amolyan vidéki bogaras gazdag asszony volt, gazdag és egy elmúlt világ fogalmai szerint előkelő, családi multtal, göggel, vagyonára tulzó büszkeséggel, hite szerint a család védelmezője, de mosolytalan és kegyetlen, akár a téli ég, vagy a feldult tenger. Szivjósága legfőképp igazságos kamattal mért kölcsöneiből állott, no meg örökségígéreteiből, mikből azonban semmi se lett, mert a plébános ügyesebb volt az udvarláshoz nem érő rokonoknál.

— Bolond szegény, francia bolond... — mondogatták nagyapámék házában, ha kilépett a kapun. Nem megvetéssel, sajnálatlaltal mondogatták ezt, hiszen még fiatalon maradt özvegy és Szent Ágostonról elnevezett fia mire elérte volna a nagynéni reményeit megkoronázó ifjúi férfikort, valami ismeretlen és kínzó betegségben elsorvadt, elpusztult, akár egy nyomorult mezei rovar. Azóta a Nagynéni, mint mondani szokta, már csak a családnak élt, holt valójában csupán minden óráját a vallási életnek szentelte. Ha a törpe görögkeleti templommal szemben ágaskodó, az előbbivel szinte fölényesen mérkőzni tűnő katolikus templom fedelén beesett az eső, ő javította meg az égiek terheit viselő tetőt, sőt az élők sorából rég eltávozott fia harmincadik születésnapjára új főoltárral ajándékozta meg a templomot és ennek főképeként nem a kétezzer év előtti szegénynép vérző, töviskoszorús vezérét festette fel egy arra vándorló olasz művésszel, kivel még néhány szóra emlékezve franciául értekezett az egész járás nobilitásának csodálatára, nem Krisztust festette az oltár főképére, hanem Szent Ágostont és az egyházatya arca helyére, mivel annak mása sehol fel nem található, egy megbarnult daguerotívia nyomán fia finom, európai metszésű arcmását. Naphosszat üldögélt azután a sekrestye aiján titkon besurranva az idétlen boltívek alatt és eme archból a végleg elveszett multat idézte fel újra emlékezete rejtekeiből, egy az emlékezésben megszépülő paradicsomi világot, az eredetet és a forrást — a Nyugatot.

Elzász volt ez a bölcső és az az arc az orgona apró és vastag sipjaival szemben az ősi Elzászt is szimbolizálta a Nagynéni

képzelmekben, a szellemet és a civilizációt a barna darócba bujt földművesek, az örökké vitatkozó és fífikus felesek, a kóbor cselédek, az izzó határtalan sík vidék álmosító és fojtogató környezetében. Az egyházközség nem is maradt háládatlan, halála napján lelkiüdvéért még mostanában is misét mondanak az egyházra hagyott ingatlanokért és ingóságokért, bankbetétekért részvényekért és kötvényekért.

Corbierné megegyeszer kikémlelt rezgő függönyei mögül, de az ut tulsó oldalán, az ákácok mögött megbuvó rokoni ház körül semmi moccanás.

Antal gazdát az asztal végére terített vacsora várja, juhturó, kenyér, opálos héju, édes vöröshagyma. A férfi a két szobát elválasztó sötét konyhában motoszkál, a vedret zörgeti, vizet csobogtat, locskol — mosdik. A konyha sötét, de képzeletében és elméjében világosság, még mindig az elmúlt percekben él, kék álmodozó szemével a sötétben is még az állatokat látja, melyektől az előbb bucsuzott, utolsó pillantást vetve a hosszú istálló borongó mélye felé. Hunyorgó lantornáját lóbálva végigment az állatok során, el-érzékenyülten megtapogatta, megveregette őket, szőrüket, mint valami bársonyos mezőt megvakarta, megsimogatta. Egy foltos, még tejszagu tinónál hosszasabban időzött, beszélgetett vele.

— Nem bánt már a béres, nem veri a hátadat ostorral, villával, növekedj, erősödj, hadd teljék benned öröme kicsi Annának, övé vagy...

A fiatal állat ráemelte két nagy villanó fekete szemét. Ez a sötétség maga volt a nyugalom, a jószág és a lélek. Állatok különös mód tudnak nézni, értelemmel és érzelmektől hevülten, gyűlölködve és szeretettel. A legrettenetesebb, amikor a fájdalom ül ki szemükbe. Olyan ez, mint a ligetek nedves hervadása, mint a sírás, mint a hangtalan zokogó ének, szomorú és ellenállhatatlanul megindító. Érzik az emberi jószágot és érzik a kegyetlent, az ősi elemet: az állatot az emberben. Szenvednek és boldogok tudnak lenni. A vásárok, amikor egy-egy gondtal ápolt állattól Antal gazdának meg kellett válnia, mindig fájdalom és szenvedésteliek voltak. Talán azért is szerette legjobban minden állatai közül a méheket, tőlük nem kellett sose bucsuznia, zümögő, zenélő nyüzsűgésükben étlen-szomjan akár napokra is el tudott feleltkezni, szerette a némaságot és a magányt, a csendes bibelődést apró dolgokkal, a felelőtlen tervezgetés és az ábrándozás óráit. Így tervezgetve és ábrándozva járta be a Duna tájait s tanult meg minden nyelvet, mit errefelé beszélnek, mert a szavak, a mondatok, a szófüzések, de főleg az énekek, országutakon és uccákon mind újabb és újabb világot hozták el számára az álmodozásnak, nemzeteket ismert meg, tájakat és embereket, kulturákat és titkokat, tudást szerzett, érzelmekben gazdagodott. Így élt ő, állatokkal kereskedve, marhákkal, lovakkal és disznókkal, földet vett és eladott,

de legszivesebben meglett férfikorában is állatai nyomában az országutakon barangolt, akár a harmadik megyéig is. Sokféle tudományáért a földmivések szerették és tisztelték. Csupán Corbierné gyűlölte, tartósan és némán, összeszorított fogakkal, mint valami elkeseredett ősi harcban. Miközben Antal gazda állatait becézve, nógatva, messzi utakon és a viszontlátás örömeiben megszépülő városokon át hajszolta, az asszony, akárcsak gyermekkorában, ott görnyedt Corbierné udvarán a cigányok faragta teknyő fölött és mosott, szapult, dolgozott, keze alól az egyik vakító fehérségű ruha a másik után került ki, nagynénje pedig ott ült terpeszkedve, legyezővel a kezében a tornácán, lábainál Anna és Erzsike hangtalanul és rémülten játszadoztak, s ő Antal gazdát szidta:

— A semmirekelő, ez fog én utánam örökölni, erre marad a család vagyona, egy szál ingben jött ide, egy ruhában, egy kalappal s szégyenszemre kupec lett belőle, paraszt. De Agostonnak meg kellett hálnia. S talán jobb is, hogy nem látja családunk süllyedését... dörgöld fiam, dörgöld jobban azt a függőnyt, megérdemlem. Anyád voltam, boldogult hugom helyett, isten nyugosztalja szegény Luizet...

Kint a konyhában végeszakadt a prűszkölésnek és a krákogásnak, Antal gazda pirosposzsgásan, haját rendezgetve megjelent a küszöbön. Nagyanya mosolyogva nézett fel rá, akár egy darab fehér kenyér:

— Egyék már Antal!

Az ágyvégiben a kicsi Erzsike mocorgott, addig tett-vett, míg átszökött szüleihez, ebbe a párás, meleg, dus békességbe, mely minden este úgy töltötte meg a két ember szobáját, mint a nyári reggelt a fény, az elevenedés és az egész élő világ első, hajnali lélekezévétele.

— Ugy-e Mária, el kellett küldenem a bérest? — kérdi a férfi.

— Jól tette Antal, kiadtam a szalonnáját, bére-részét, dohánnyát, buzáját, ami járt neki. Tán vizkereszt előtt is talál még megfelelő embert, aki nem veri ilyen baromian az állatot. Haragos szemekkel, köszönés nélkül, ijesztő arccal ment el. Én félttem tőle. Azt követelte, hogy vizkeresztig fizessem ki... Azután fenyegetőzött...

Már az ágy bő és lágy fészkén a sötétben beszélgettek, mind lassabban és halkabban, elálmosodva és eloldódva a világtól. Erzsike lábuknál mélyen szuszogott, aprókat sipolva, mint a kovács kicsi fujtatója a sístergő és sziszegő parázs felett.

— Garázda ember volt, — suttogta az asszony. Vasárnap úgy kellett kerülni, mint a veszedelmet. Biztos akkor is italos volt, mikor a tehenet véresre verte...

— A multkoriban este, itt feküdt a kert alatt, az orgonabokrok mögé rejtőzve a szomszéd legényekkel... Zöldséget szedtem ki másnapra... Azt kérdezte tőle valamelyik, miért ilyen fékezhetet-

len, ilyen indulatos és vad, nem fél az Istentől? Nincs Isten, mondotta, mert nem Isten, aki csak a gazdák pártján van. S ha megnetán mégis volna, az abból látszik csupán, hogy a bérest veri, kergeti, zavarja. Ezt adja ő vissza a gazdának. Addig veri a marháját, amíg a lélek kimegy belőle. Vele ne hangoskodjék egy gazda se, mert parazsat rak a feje alá. Nem akartam magát nyugtalanítani Antal, s azt se mondtam, hogy a gyerekekre oly furcsán nézett mindig, olyan gonoszul... No de most már elment ez a félelmetes ember...

Egy percnyi csend követte a lefojtott, meleg asszonyi hangot, a szobában a csend megremegett, a konyhai óra rézringája egyenletes kattogással lengett a sötétségben, az ablak alatt a kutya vinnyogott és valahol egészen távol elhangzott egy téhén tompa, fájdalmas bögése.

— Félek Antal, félek... suttogta az asszony, oly halkán, hogy a csend neszei zavartalanul tovább kattantak, szíszentek, recscsentek, mintha egy láthatatlan test lépkedne a sötétben, leülne a nádfonatu, percegő székekre, nekitámaszkodna a szekrénynek és óvatosan, mintha tolvaj az ajtót és az ablakot próbálgatná. Gerendák csikorogtak, a szu folytatta rejtélyes, végtelen romboló munkáját. Antal gazda felriadt:

— Annácskát odaát betakartad? Be van-e téve az első szoba ablaka?

— Alszik a kedvence, Antal. Aludjék maga is, nemsokára hajnalodik...

Az álom szétterítette szárnyait és a sötétség, a csend újra megkezdte sajátos és titokzatos életét, a tárgyak, a holt dolgok megmozdultak, panaszkodtak és tágultak, izgalmas neszek töltöttek be a szobát, hangok és mozdulatok, mik egyedül csak az éjszakában léteznek, akárcsak azok a felfedezetlen de létező növények, mik a tengerek mélységében élik egyedülvaló, rendkívüli és egyelőre még megfejthetetlen életüket. Igen, az álom szétterítette a ház fölött szárnyát, de alatta új élet kezdődött.

A borzadályt keltő sötétségben egy test, egy árny mozgott, a kukoricahombár felől kuszott előre a ház felé, az állatok magasba emelve orrukat érezték az ismerős és félelmet keltő szagot, de nem bődültek fel, a kutya szemgolyói zölden felvillantak, de pihés pilláit ismét nyugodtan lehunyta. A hombár felől egérszag áradt a tornác felé, a létra és az eresz halkán megcsikordult. Egyébként a falu, a határ hangtalan volt és sötét. A bodros hullámu réműlet hajózott a folyam és a tengerek felé...

(Messez, messze attól a pillanattól, a télben és a háboruban reánk is csend borult. Mesélő anyámra és rám.)

Nem hallottuk a távolba igyekvő vonatok valóságra és jelenre ébresztő fütytyét.

Nem hallottuk a kerekek zakatolását és a fáradt tengelyeknek a várost bezengő sikongását. Még csak a fa sem pattogott a tűzön.

Minden, minden anyámat és a multat figyelte!

— Meséld tovább, — kérletem anyámat és újra elsüllyedtünk a mult ama véstelt falujában, mely ott áll még ma is a csatorna partján görnyedten és pusztulón, de a háboru és a tél ama órájától oly kiszámíthatatlan messzeségben, mint egy fájdalmas, de boldog érzésekkel kecsgetető álomsziget. Ezt a szigetet mi magunkban hordoztuk, neveltük és ápoztuk, akárcsak lényünk és valóságunk valamilyen megmagyarázhatatlan érzéshez, vagy emlékhöz hasonló egyik részletét.

— Azután megtörtént a baj... — folytatta anyám...

Corbierné, alighogy végighadarta rózsafüzére tizedik gyöngyét szorongatva az üdvözlégyet, — évek óta estéről-estére rózsafüzerezéssel ringatta magát álomba s közben gondolatai halott Ágostonjánál kalandoztak, egy nemlétező révületes látomásvilágban, szentek, rózsálló felhők és angyali zene között, — az álom birtokába kerítette őt is, hogy társalgásait és képzelgéseit tudattalan világában folytassa. Ott, ahol már félálomban ringatózva is fájdalmak, kínok marcangolták szívét... Ám álmában még odáig sem érkezhett Corbierné, hogy fia hozzáintézett kürtök és oboák harmonásához hasonló szóáradatára egy valószínűtlen, fehér tájban kiegyenesedve válaszoljon. Szemhéjain, melyek alatt sötétben kidudorodó pupillái nyugtalanul vándoroltak, kinzó vörös fényfolt gyult ki, eleinte csak akkora, mint egy napoleonarany, mely aztán szökkenve, ugrálva, növe száguldott körül a szobán, körülhárított a szekrények patinás polituros intarziáin, az ágy peremén, a mécses ólombafoglalt üvegszemein, majd beborította a falakat, a menyezetet és végül az egész ágyat. Corbierné zihálva lihegett, de nem tudott felébredni. Antal gazda a karjaiban tartotta. Ezt érezte. »Nem engedlek, nem engedlek. Előbb válaszolj minden kérdésemre...« Corbierné nyöszörgött. »Nem tudok, nem tudok válaszolni, engedj felébredni... Engedj Te, Te lengyel csavargó, gyilkos... (az ölelés egy pillanatra meglazult és ő már valahol meszre fent állt elérhetetlenül és újra nevetett)... Te paraszt, te fenevad, nem is tudom hogy lett nagybátyádból kanonok Hódmezővásárhelyen...« Aztán újra és szinte énekelve Elzászról beszélt. Gyermekek volt és a tájak vonaglottak. »Magyarország s e gyalázatos vidék.« Tehet-e róla, hogy idekerült, a vadak közé... Az udvaron barna tócsák álltak, hirtelen világitani kezdtek. Mária, Anna és Erzsébet anyja ott dohogott a teknyő fölött az udvaron, zászlókat mosott, trombitákat surolt, csirkét kopasztott. Az elmet-szett nyaku csirkét hirtelen elhajította és ijesztő rikácsolással kiabált: »Mit akar az én lengyelemtől? Hozzá adott feleségül. Két évig kellett várnom, míg megszerezte a hat pár fehérneműt, a fényes fekete ünneplőt, az aranyórát, amit feltétlenül kiszabott ne-

ki, mert úgy gondolta, aranyórára sose tehet szert. Megszerezte, elvett feleségül, azóta százannyit szerzett.« Az álombeli Corbierné arcát előntötte a forróság, hegyes orrát, akár egy vészjelet, a magasba emelte, sarkonfordult és vállán keresztül odasüvitette, mint egy kellemetlen hangú éjszakai madár: »Örökre elveszett benned anyád, a család méltósága, bozontos paraszt lettél, akárcsak kupa-ced és ezek itt mindnyájan, barbár...« Belépett a házba, a küszöbön túl hideg szél süvöltött, valaki orvul rátört, egy sápadt arc hajolt föléje, ő öklével a szemek tájára sujtott, sárga lobbanás leperte be a teret és a fényben megismerte a fia felpattant szemü képét a halottaságyon. A világ biborvörösben lobogott.

— Hol vagyok, hol vagyok? — hörögte sirva, kezeit szeméi elé emelve. — Ágoston hol vagyok, Antal!

De Ágoston néma maradt és láthatatlan, mintha csak büntetni akarná. A szikár, riadalmában eltorzult arcú asszony földigérő, csipkés hálóingében, mint valami óriási rózsaszínű pille kétségbeesetten rebent a vérvörös falak mentén, de nem találta meg a kijáratot. Végre kezébeakadt az ablak vörösréz foggantyúja. A hideg fém érintése úgy járta át mint egy villámcsapás fénye. Most már mindent tudott és mindent látott.

Sikoltva feltépte az ablakot...

Az ucca tulsó során lángok szálltak az ég felé, véres szalagok, rózsaszínű szikrákat ontó felhők, barna gomolyagok.

— Tűz! Tűz! Antal gazda háza ég! Tűz... — kiáltotta fuldokolva, hosszan és panaszosan elnyujtva a szavakat, kétségbeesetten. Még hal'otta, hogy a házak ablakai siirü csattogások közepette felcsapódnak, mint amikor vadászaton görgő visszhangok közepette szárazon csattognak a fegyverek. Közben egy »Jézus-Isten segítj!« kiáltás pont úgy hangzott, mintha valakit orvul, készakarva, vagy csupán véletlenségből halálosan megsebeztek volna. Corbierné határozottan érezte szíve képtelenül gyors ütemét, de mire odakapott, már elsötétedett vele a világ. A földrehullva a bábeli zajt messziről és halványan hallotta, összekuszálva és zavartan, de azután ez is elnémult. A szél hideg lábakkal, nyirkosan járkált fölötte, mint a nedvestalpu patkányok a szeméten, a függőnyt zizegve, vörösrön meglobogtatta az eszméletlen test felett, a fénycsóvák egyre örültebb száguldásban igyekeztek a felhők közé jutni.

Egy fekete árny, valahol messze, egészen valószínűtlen sebességgel, vissza se pillantva száguldott végig a legelőkön és az erdőkön, a kukoricások és füzesek közt surranva, mint a róka, a hegyek felé.

Az égi réteken, valahol sejtelmes messziségben, a sötétség szívéből kelve, pislogón derengve közelített az őszi hajnal és az eszmélet.

Antal gazda háza körül visongó, ordító tömkelegbe gabalyod-

tak a falusiak. A zsindeley pattogva ugatott. Antal gazda láncok és köteleik közül állatjait szabadította ki, most maga is villával verte őket, törjenek ki a szabad ég alá, el a tüztől, a veszedelemtől, el a pusztulástól! A kutak és a vedrek vize mind kevés volt, mintha csak olaj lett volna a tüzre, a lángok egyre magasabbra lobogtak. Erzsikét egy szomszédasszony felnyalábolta és átvitte Corbierné házába. Az anya félőrülten hánytá ki az ablakon a legképtelenebb tárgyakat, párnákat, képeket, takarókat, ruhákat, evőeszközöket, lábosokat, kancsókat, zsámolyokat, abroszokat. Egy dűnyha huzata beleakadt a törött ablak fogába és a tollak, mint ha kényelmetlen börtöntől szabadulva az égbemenetel csodáit szeretnék megismételni, rótt, kísérteties, égbeemelkedő hópelyhekhez hasonlóan szálltak fel a magasba, ahol egyideig rejtélyes bíborszínű felhőt alkottak, majd egyre ritkulva eltűntek, megsemmisültek és elvesztek, mint a szerzteoszló nyári szivárvány. A szomszéd épületek ereszei alól kétségbeesve és sikoltozva menekültek a madarak, a galambok felszálltak a bevilágított, magasságba és az átlatok messzi körzetben nyugtalanul és kétségbeesetten bömböltek, nyittak és üvöltöttek. Antal gazda az utolsó marhát is kítuszkolta az istállóból, Anna foltoshátú társzemű tinóját, s nyomában felvázelt arccal, csapzottan, izzadtan, eltorzulva kilépett a pokoli fénybe és a hőbe. A tetőn egy gerenda nagy robbajjal, lángolva bedőlt és a bornyu megrettenve, vadul nekivágatott a letiport kerítésnek, a tajtékozó tehenek, lovak, csikók, ökrök nyomában, bele az ucca sötét mélyébe, a legelők felé, messzire, messzire oda, ahol megszűnik a vörös, remegő világosság, a fullasztó füst szaga, a ropogás és az emberek sivalkodása, könyörgése és jajveszékelése. A tető már egészen elmerült a lángokban, a tűzben pusztuló kukorica furcsa recsegéssel pattantotta szét héját s mint valami varázsló, pajzán játékában a hőségtől és a levegő gomolygásától messzilendítve az égő ház fölé szállt, lehullt az udvarra, a bámészkodók és a tüzet oltó serények lába alá, a sárba és a pernyék közé. A tető közepéről hatalmas, dus, koromfekete füstoszlop emelkedett a magasságba, az elégett szalonna, a sonkák, a kobászok, a zsír: a bőség emléke szállott el vele. A szomszéd gazdaságokban toporzékoló marhákat le kellett vágni köteleikről és láncokról, lovak, disznók, szárnyasok, birkák, tehenek röpködtek, vágattak az utcákon az emberek között és az embereket letiporva, szekereket felfordítva és kapukat kidöntve.

A gyermekek anyja sápadtan és mozdulatlanul bámulta a láncokat. Antal gazda rátalált és zokogva a vállaira borult, csukladozva, megszakadó szívvel ismételte:

— Semmit se tudtam megmenteni, semmit, csak az állatokat..

A szülők szobájában hatalmas csattanással a földrezuhant az aranyozott, láncokon függő olajlámpa. A szerzteömlő gyulékony anyag tüzet fogott és a szoba egy pillanat alatt, mint valami bor-

zalmas színjátékban kivilágosodott, a kövér füstön át is látni lehetett a feldult szobát, a tárvamaradt szekrényeket, a repedező falakat.

A szobákat összekötő konyha menyezete lángolva, mint valami bibliai látomásban, egy tüzes felhő lassan, himbálózva és bizonytalanul leereszkedett.

Az asszony szemei elé emelte kezét.

Semmit sem menthetett meg a konyhából. Erőszakkal vonszolták ki az égő házból, most már beletörődik, hogy értelmetlen harc lett volna ez a tárgyakért, miket sirat és amiknek pusztulását szinte el sem tudja még képzelni, hiszen, ami itt elvész az kettőjük tízevi keserves, elszánt, nehéz munkájá. A ház körül a falu férfiai a hőségben s a pernyeésőben arcukat eltakarva hordják el a kerítést, hányják arrébb a vad éjszakai világosságban a közeleli szalmakazlakat, bontják a falnak támaszkodó góréit. A két siró ember mellé, a lábuknál heverő holmikon keresztül odalép a tanító, vállukra teszi könnyű és csupán a könyvek forgatásához szokott finom kezét.

— A tűz nyugszik már — mondja. — Gazdaságuk megmarad. Szedjék össze magukat Antal gazda.

De ki hallja ezt a beszédet, ember mondja-e, vagy látomás, közel hangzik-e, vagy messze távolból, nem tudja a két ember. De a ropogásban és recsegésben, a füstben és a hőségben tovább s mind közelebb kerülnek a szavak a két siró emberhez:

— Erzsike odaát van Corbiernénál. Annácskát hová vitték?

Ez már egészen közelről hallatszik. Annácska, Annácska... ez a két szó s a hozzá fűződő kép, a gyermek arca, zug, dörömböl, dörög, tulharsog mindent:

— Anna, Anna! — kiáltja a gazda, de senki se válaszol, senki se látta Annát.

Antal gazda mekirohan a lángbaborult ajtónak, de égő gerendák állják az útját, mint egy rettentő parancsolat, mint egy kétségbeejtő tilalom. Anna, Anna... hangzik és süvít a hangja. Kiáltozva megkerüli az épületet. Az ablakon még bejuthat az első szobába. Gondolata a férfiak gondolata, a tuskózó és erdőölő balta süvöltve tépnek rést az ablakokon s már bontják is a falat, kő, vakolat, vályog, fa és vas hallik és omlik össze a csapások alatt. A szobába az ablakok zuzott résein át is alig ér valami a harsogó világosságból s ha a nap egyenesen ide besütne, akkor is elvélne sugarait a csendesen és alattomosan gomolygó sűrű, barna füst. Antal gazda vakon, fulladozva, kiáltozva haladt előre a forró sötétségben, az a néhány lépés, amit az ablaktól az ágyig meg kellett tennie, évszázadokon és országokon át vezetett, olyan végeérhetetlen és hosszú volt. Butorok dőltek fel útjában és a pohárszékről csörömpölve sepete le a virágos, régi porcelánokat.

Annát élettelenül és alig pihegve találta dunyhája alatt a pár-

nák ráncai között elmerülve. Újra levegőre ért a gyermekkel, kezek nyultak feléje, Annát a magasba emelték és lengve repítették az anya ölég. Ajult kis teste mint egy játékszer, arca verejtékben fénylő. A nép, mintegy csodát lesve, szorongó lélekkel, félelemtelten állott az eszméletlen körül. A tanító tejet töltött a leányka szájába, az asszonyok, mint valami jótékony angyalok törülgették, kenték, mosdatták, ősi szláv varázsszavakat mormoltak rá, homlokát és szívet keresztellett illették, babonás mozdulatokkal és rejtelmes szerekkel. Némelyek, akik nem hittek a bábajosságban, magasabbrendű varázslathoz folyamodtak, kezüket szájukon összekulcsolva, lehunytt szemekkel szenteket idéztek és imádkoztak. Csendes mormogás töltötte be a pusztulástól és dulástól torzult udvart, a tűz zaja csendesedett és fénye lassan-lassan halványodott, mintha valóban egy nagyobb és erősebb világosságnak készülné helyét átadni, a hajnalnak. És ahogy közelített a nappal, a kicsi Annába is úgy tért vissza percről-percre az eszmélet, akár egy eleinte még torz és részletelen emlék, mely azután a képzelettel és az érzelmek hevületével növe és tágulva kikerekedik és teljessé, hihetővé és igazzá valósul.

Anna felnyitotta szemeit.

— ÉI! ÉI! — kiáltották az asszonyok és a férfiak. És az anya eszelősen nevetve, sikoltva és sirva ráborult a gyenge testre.

Am a keserű illatok, az elhamvadó tűz zavart, rendszertelen ritmusu percegése, a sístergés, mi a parázs és a rádöntött víz hersenő egymásrarontásából felszállt, a megfeketedett ég és a kisorsított arcok, ez egy idegen, egy más, egy ismeretlen világ, idegen jelekkel és idegen tüneményekkel...

Az emberek már bemezéskedtek a leégett ház kormos és tüzes falai közé, hogy szétverjék és eloltsák az utolsó izzó gendák parázsát is, hogy egy-egy épségben maradt tárgyat a korom és a hamu alól kimentsenek. Corbierné tágrameredt szemekkel, szíven ecetes vizes kendővel, homlokán borogatással merengve bámult ki ablakán a gőzölgő és füstölgő romokba. Nem érzett semmit és ha ez emberileg lehetséges, semmire sem gondolt, talán még a szentekre sem és kísértetektől hemzsegó álmaira sem. Erzsike egy immár oszladozó selymű pamlogon hevert vacogva és fázva, hångtalanul sirva. Antal gazda tétován vándorolt körbe a szürkülő udvaron, mely egy vesztett és véres csata színhelyéhez hasonlított. Az anya, megmentett tárgyai közt, a földön kuporodva beteg gyermekét ringatta. Egy kócos és kifaludatlan szomszédasszony zöldmázu, ütődött agyaglábosban forró kőménymaglevest hozott a szenvedőknek és a gazdák födetlen fővel, komoly tekintettel megálltak a fájdalmas család előtt. Sorra, egyszerűen és természetesen és lágyan mondták, mint a gügyögő szél, vagy a csobogó patak:

— Aztán, Antal, én elvégzem őszi szántásodat...

— Az őszi vetést magamra vállalom...
— Egy hold rozs vetőmagját felajánlom...
— Az én darabom mellett jut a Te két holdadra is vetőbuzából...

— Egy napig fuvarozok az új házra épületfát az erdőről...

De Antal gazda csak bólogatott hallgatagon és elmerülten, még nem volt képes a mondottakat egybefűzni. Az emberek hazatértek, de a gazda és asszonya nem értek nyugovóra, nem volt hová fejüket lehajtani, a reggel ott érte őket a fájdalomban, a füstben és a párában. Néha megeredt könnyük és csorgott arcukon, mint őszi eső a barna tetőkön. Antal gazda könnye mintha az ifjúság végtelen vándorútjairól érkezett volna, Ausztria, Csehország, Olaszország, Erdély, Horvátország, Dalmácia, a Nagy Alföld, folyók és országutak, emberek és szekerek, fájdalmas városok és kegyetlen falvak, katonáskodás és kalandok, ez a falu a csatorna partján, a méhes, az asszony és a gyermekek, a szilárd föld, melynek állatai bögve legelve vándoroltak, Corbierné ijesztő arcéle és az elűzött béres fekete, sötét árnya...

— Sose tettem rosszat embernek, de a boldogságért és a nyugalomért ugylátszik meg kell fizetni. Nincs boldogság és nincs nyugalom... — ezt mondta.

A láthatár fölött oszladoztak a szürke felhők, mintha a tűz és az éjszaka őket is megemésztette volna. Erzsike szökve, félve futott át az uton, anyjához bujt és hugához, mindent tudott és semmit se kérdezett. Az anya is megszólalt:

— Nem, nem cselédkedek már a franciánál. Nem bírom ki. Inkább bemegyünk a városba, dolgozok, mosok, hallottam a gyárakról, ahol posztót készítenek gépen. Petrovics a suszter is beállt a gyárba és asszonyokat is felvesznek...

A kidöntött kerítés előtt barna tehén állt meg, homlokán fehér csillaggal, nagy szemeit körüljártatta, ezt a környezetet nem ismerte meg, csak az embereket: a gazdát, Máriát és a gyermekeket. Egy hiányzott innen: a szolgáló. És ez jó volt. A gazdát körüllegő szagot már érezte éjszaka, ettől futott neki a mezőnek és attól a retentő nyugtalan világosságtól, a tüztől, mely mint az árvíz jött és betöltött mindent. A csillagos homloku tehén, mintha csak hirt hozott volna az éjszakából, Antal gazda felé fordította fájdalmas, szép nagy fejét és hosszasan elbögte magát. A férfi odament az állathoz és a nyakáborult. Az állat új illatokat hozott ragával, a rét fűszeres füveinek szagát és az anya keze alatt bőségesen csorduló, habzó tejet. A gyermekek a szájukhoz emelték a meleg csuprokat, szél kerekedett és szétverte a ház fölött gomolygó füstfoslányokat.

— Nem megyünk a városba — mondotta Antal gazda. — A föld és az állat nem hagyott el bennünket és az emberek sem hagytak el.

Corbierné az ut tulsó oldalán, háza sötét ablakában, újra hatalmasan és újra vészajtóslón megjelent.

— Mária, Mária! — kiáltotta az anyának. — Gyere át takarítani, fel van dülva az egész ház...

— Mária nem megy! — kiáltotta át az uton Antal gazda — Nem ér rá, itt kell új rendet raknunk...

Az ablak csörrenve becsapódott és a gyermekek megrettenően anyjuk ölére bujtak. A falu megkezdte reggeli életét. A rombadőlt ház előtt megsikordult a kut lánc, az ucca végén hatalmas porfelhőt kavarva szekér zörgött. A nap kisütött és a gyermekek egy szalmazsákra borulva mosolygósan elaludtak. Antal gazda elindult az állatokat összetereelni és az asszony csákánnyal kezében nekilátott a még füstölő romok takarításához. A föld nedvessége lassan felszikkadt és a világosság valami különös aranyló fényárral vonta be a vidéket. A napsugár szinte ágaszkodni látszott a tál fölött, mint egy tiszta és csengő hangsor. s melllette a rőtülő fák szomorúsága, az égnek meredő üszkös gerendák, akárcsak egy telt és zúgó befejező akordot zengettek volna eme emberek egy lezárt életszakához, az időhöz, amelyből Anna érkezett, ki később anyám lett és ahová képzeletünkben a háboruban és a téli éjben visszaszálltunk mind a ketten.

A garázda és zord tekintetű szolga, az árny és a vész hordozója sose került már elő, a hegyek nyeltek el, vagy később a háboru, hánykolódó tenger, vagy rengő vihar pusztította el, senki se tudhatja.

De a ház úrra felépült és cseréntető került rá és nőttek a lányok és új módos butorok díszítették a szobáikat, körül gazdasági épületek emelkedtek, az istállók állásai megszaporodtak, de a gazda kicsi emberi műve betetőzését nem láthatta már meg. Egy tavaszi estén csalógrányok énekeltek a megnőtt fák illatos bokrai közt, a lányokról fiatal férfiak ábrándoztak, egy könnyelmű császári és királyi katonatiszt, aki később Erzi férje lett és a Monarchia egy vállalkozószellemű, nyugdíjképes fiatal tisztviselője, ő lett az apám. Remegő tavasz hullámlott az ódon malom, a korcs házak, a füzesek, a méhes, a kertek és a szántóföldek fölött, amikor Antal gazdát halva találták átva mélyén. Nehéz és sorvasztó de gyorsjárású ragály ölte meg.

Corbierné megelőzte őt a halálban, nem sokkal a nagy tűz után szívszéllhűdés vészett vele a templomban. Azostonia lábai előtt s nem maradt utána semmi, csupán gonosz emléke. Butorait, apróságait, ruháit és ezerféle kísérteties holmiját egy kékesruhás kispap és a sekrestvés szállította el, temetését a püspökség ügyvédje rendezte és koporsója mögött, közvetlenül a csöppet sem könnyező rokonok után a környék papjai haladtak, megadván néki az egyházra hagyott vagyonért és hívő, rémektől, álmoktól és árnyaktól kísért életéért a kellő végtisztességet. Az ő arcvoná-

sai, hangjának emlékei elhomályosultak, csupán a tűz rémségei maradtak fenn elevenen és kísértően, anyám álméletébe visszazatérva...

Egy késői utazáson jártam én is kegyeletteljesen abban a faluban. A malom már eltűnt a föld színéről, helyette a község bejáratánál hatalmas gőzmalom sustorgott. A házak is megnöttek, kiurasodtak. A mezőn a meggazdagodott parasztok gépei berregtek és a földtelenek sovány ültetvényeik közt tengődtek. Más falu volt ez, más mint az anyám gyermekkoráé, olyan világ, amelybe a képzelet már nem hatolhat be oly könnyen, szövevényes utját megszabja a valóság, mely szövevényes ugyan, de ritoktalan történelmi jelektől terhes. Idegen volt e táj s eme élet, mint a bölcső, mint a felnőttek megmutatnak, mondván: — Nézd, itt pillantottad meg a napot és a holdat! Kiszakadtunk a világból, helyünket mások foglalták el, szerbek, románok vagy svábok. Nagyapa földjeit megszerezték a felesek, állatait széthordták az idegen kereskedők, a házba szenttelen, torzonborz jövevények telepedtek be, akik nem tisztelték az emlékeket és sejtelmük se lehetett az árnyakról s a szenvedélyekről, miket tőlük valahol messze, itt a városon, anyám még sokáig magában hordozott, de halálával valóban végleg s teljesen eltűntek és szertefoszlottak...

Igen, anyám elbeszélése véget ért. A kályhában elhamvadt a tűz. Újra hallottuk a messzi katonavonatokat csikorogni és sivítani. Fölöttünk a mennyezet újra kiegyenesedett, a székek visszakapták merev formájukat, a falak keményen és áthatolhatatlanul álltak helyükön, a szőnyeg alattunk szintelen volt és kopott. Fázunk és nem volt mit tenni, sietve ágyunkba bujtunk...

És ez volt annak a pillanatnak a gyökere és a mélysége, ama első háborús éjszakák egyikén, amikor Zemunnál eldőrdült az első ágyulövés és anyám, mint valami mágikus riadalomban, sikoltva felriadt és csak akkor aludt el újra mélyen, szinte gyermeke-sen, csipkés fehér párnái között, amikor elröppent apám ajkáról a varázsszó.

A varázsszó, amely így hangzott:

— **ÁLOM.**

Temesvár

Méliusz József

A G R Á R R E F O R M

A dunai államok sorában jelentős szerepet tölt be Magyarország mind fekvésénél, mind történelmi teljesítményeinél, de gazdasági és katonai erejénél fogva is. Belső konszolidációja fontos tényezője Délkelet-Európa nyugalmanak. Ezt jól tudják Magyarországon, ahol újabban komoly erőfeszítéseket tesznek a gazdasági és szociális fejlődés előmozdítására. A rendkívüli idők természetesen ezt az országot sem hagyják érintetlenül és nagy nehézséget támasztanak az utóbbi években megindított reformpolitika útjában.

Magyarországon a legfontosabb feladatok közé tartozik a földbirtokviszonyoknak gazdasági, szociális és nemzetpolitikai szempontból észszerű rendezése. Itt a termőföld az ország legfőbb természeti kincse, ez érthetővé teszi, miért van a földkérdésnek megkülönböztetett jelentősége.

Magyarországot általában úgy ismerik, mint ahol a nagybirtok jelentős területeket köt le, míg a parasztság kezén aránylag kevés föld van. A valóságot az 1935. évi birtokstatisztika adatai mutatják, amelyek azóta csekély változáson mentek keresztül.

Birtokcsoport	A földbirtokok		A földbirtokok	
	száma	szám- aránya %	területe kat. hold	területi aránya %
1 kat. holdon alul	628.431	38.5	236.417	1.5
1—5 k. hold	556.352	34.2	1.394.829	8.7
5—10 »	204.471	12.5	1.474.376	9.2
10—20 »	144.186	8.7	2.025.946	12.6
20—50 »	73.663	4.5	2.173.300	13.6
50—100 »	15.240	1.0	1.036.162	6.4
100—200 »	5.792	0.3	805.164	5.0
200—300 »	2.126	0.1	516.875	3.2
300—500 »	1.714	0.1	663.676	4.1
500—1000 »	1.362	0.1	944.250	5.9
1000—2000 »	581	—	798.490	5.0
2000—3000 »	187	—	452.109	2.8
3000—5000 »	117	—	451.376	2.8
5000—10000 »	101	—	680.084	4.2
10000—20000 »	48	—	690.953	4.2
20000—50000 »	25	—	855.106	5.3
50000—100000 »	10	—	671.475	4.2
100000 k. holdon felül	1	—	209.256	1.3
Összesen	1,634.407	100	16,081.844	100

Ezek az adatok mindenesetre a nagybirtok magas részesedési arányát mutatják Magyarország birtokrendszerében, bár tulsúlyról beszélni nem lehet. A száz holdnál kisebb birtokok számaránya közel 99%, területi aránya azonban csak 52%. Mindenesetre feltűnő, hogy az önálló kisbirtokok csoportja — ide a 10 holdon felüli kategóriák tartoznak — viszonylag gyenge, ezzel szemben a két véglet: a törpebirtok és nagybirtok erősen van képviselve; még pedig az egyik számbelileg, a másik területileg. A birtokpolitika feladata: a törpebirtokok kiegészítése a nagybirtokok területéből s ilyen módon az önálló kisüzemek csoportjának felerősítése.

A fenti adatok megítélésénél mindenesetre figyelembe kell venni a mezőgazdasági művelés alatt nem álló területeket (erdőt, terméketlen földeket), amelyek befoglaltatnak a birtokkategóriák területén. Már pedig ezek sokkal nagyobb mértékben tartoznak a nagybirtokhoz, mint a kisebbekhez. Míg a 100 holdnál kisebb birtokok területének csak 3% olyan, amelyet mezőgazdaságilag nem művelnek, addig a 100 holdon felüli birtokoknál ez az arány közel 30%. Magától értetődik, hogy az ilyen területek birtokpolitikai szempontból alig jöhetnek figyelembe, viszont a birtokmegosztás elbírálásánál nem hanyagolhatók el. Ugyanez áll a közel egymillió holdnyi közbirtokossági ingatlanra, amely tulajdonképpen a 100 holdnál nagyobb birtokok csoportjában foglal helyet, de mint a parasztság közös legelői, kizárólag a kisüzemek birtokállományához tartoznak.

A magyar birtokrendszernek egyik sajátossága a kötött birtok nagy elterjedtsége. A latifundiumok tulajdonképpen hitbizományok és egyházi birtokok alakjában állanak fenn. Ezek némely vidéken valóban nyomasztólag hatnak és erősen akadályozzák a földművelő elem földszerzési törekvéseit. Annál inkább, mert körülbelül felerészben házi kezelésben állanak, a másik felén pedig tulajdonképpen nagyobb bérlők gazdálkodnak, bár újabban a kisbirtokok száma is örvendatosan szaporodik.

Kétségtelen tény, hogy a magyarországi birtokviszonyok az ország gazdasági és szociális strukturájával nincsenek összhangban. Nem voltak már jóval a háborút megelőzőleg sem. Az 1848. évi jobbágyfelszabadítás csak a telkes jobbágyokat (urbéreseket) segítette az általuk megművelt föld tulajdonához, a házi kezelésben tartott, illetve a jobbágyok robotjával és a zsellérek munkaerejével művelt hatalmas kiterjedésű nagybirtokok (allodiumok) azonban érintetlenek maradtak, noha már akkoriban több milliónyi volt itt a földnélküli és törpebirtokos elem. A mezőgazdasági termelés fejlődése és foglalkoztató képességének emelkedése nem tudott lépést tartani ennek a rétegnek nagy szaporaságával, a magyar iparra pedig bénítólag hatott a Magyarországgal közjogi dualizmusban élt Ausztria iparának féltékenysége, ennek következtében már a múlt század végén különböző kedvezőtlen jelenségek érlelődtek meg, amilyen volt a kivándorlás, az aratósztrájkok és az ezzel kap-

csolatos munkásmozgalmak, amelyek néhol súlyos kilengésekre vezettek.

Már ebben az időben felvetődött a földbirtok arányosabb megosztásának a gondolata, mint olyan lehetőség, amely alkalmasnak látszott a szociális feszültség levezetésére és egy egészségesebb agrárkultúra kialakítására. A birtokviszonyokba való beavatkozás azonban akkoriban még egészen idegen volt a magyar közgondolkodás számára, amely elítélt minden mozgalmat, amely földreformot akart. Komoly reform terve a háború előtt fel sem merült. Alig tekinthető ennek a múlt század kilencvenes éveiben megindított állami telepítési akció, amely az ország déli vidékein fekvő állami birtokok felhasználásával az ott élő magyarság megerősítésére törekedett. Tudni kell, hogy a török hódoltság megszűnése után a tizenharmadik században ezrével telepítette be a bécsi kormány, amely Rákóczy Ferenc szabadságharcának leverésével korlátlan ura volt Magyarországnak, az idegeneket, főleg németeket. *Ennek a telepítési politikának kifejezetten magyarelles éle volt és arra irányult, hogy a tizennyolcadik században a török megszállás, valamint a felszabadító háborúk örökös harcai közepette amugyis iszonyuan megritkult — alig ötnegyedmillióra olvadt — magyarság sorait tovább gyengítse és ellenállóképességét megtörje.* A magyargyűlölő »újszerményi bizottság«, amely korlátlanul rendelkezett a felszabadult területek földjével, azt az alapelvet tartotta szem előtt, hogy »a királyság vagy annak egy nagy része lassanként germanizáltassék és a forradalmakra és nyugtalanságra hajló magyar vér a némettel szelidített természetes ura és örökös királva hűségére és szeretetére.« Közel egy évszázadon át tartott a németek betelepítése, főleg a sűrűn lakott rajnavidéki fejedelemségekből. A német telepesek szinte az egész országot behálózták, legtömegesebben mégis a Dunántul némely vidékén (Baranya, Tolna és Veszprém vármegyében) helyezkedtek el, ahova a bécsi udvarnak tett jó szolgálataikért hatalmas királyi donációkat nyert főurak és a katolikus egyház, valamint a szerzetesrendek hozták őket. A németiség másik fő telepítési helye az ország déli részének katonai határvidéke volt, ahova maga az államkincstár (értsd a bécsi kormányt) telepített.

Eminens nemzeti érdek volt, hogy 1867 után önrendelkezési jogát nagyrészt visszanyert magyarság minden erejével igyekezék ellensúlyozni az elpusztítására folytatott évszázados telepítések következményeit. Annál is inkább, mert az elnyomás hosszú évtizedei alatt a környező országokból történt nagyarányú és a bécsi kormány részéről szívesen látott, sőt *előmozdított beáramlás megint csak a magyarságnak ősi telepítési helyéről való kiszorítását eredményezte*, amit a múlt század második felében a nagy alföldi emporiumokból kirajzó magyar parasztság fokozatos térfoglalásával csak kis részben sikerült ellensúlyozni. Egy nagyvonalú telepítési politika feladata lett volna, hogy a magyarság ősi te-

lepülési helyén fekvő nagybirtokok és főleg a kincstári uradalmak felhasználásával a Közép-Tisza vidékén zsufoltan élő és nagyrészben földnélküli mezőgazdasági népesség földhöz és egzisztenciához segítsésk.

Az 1848. évi magyar szabadságharc vezérének: Kossuth Lajosnak ez volt a terve, amelyet azonban a nagy nemzeti küzdelem szerencsétlen kimenetele miatt megvalósítani nem tudott. Az 1867. évi magyar-osztrák kiegyezés után mintegy negyedszázad a fejlődésében visszamaradt magyar gazdasági élet ujjaszervezésével telt el és egy nagyobb arányú telepítési politika megindításának gondolata visszhangra nem talált. Csak a kilencvenes évek elején, amikor a kedvezőtlen gazdasági és szociális jelenségek egész sora felhívta a figyelmet a földkérdés jelentőségére, alkotta meg a magyar törvényhozás az első telepítési törvényt (1894. évi V. t.-c.) Ez azonban csupán bátortalan kísérlet volt a telepítéssel kapcsolatos feladatok megoldására, amit mutat az is, hogy az egész akció pénzügyi fedezete mindössze 6 millió koronára rugott. *Nagyon csekély összeg volt ez ahhoz, hogy komoly eredményt lehessen elérni.* Közel másfél évtizedig tartott telepítési tevékenység során két új falu és 16 hozzátelepítés jött létre s 38.000 holdon mintegy 3000 család jutott földhöz.

Már az első évek tapasztalatai után kitűnt az 1894. évi törvény módosításának szükségessége. A földnélküli tömegek nyomása évről-évre növekedett, a szilárd kezekben lévő és kötött forgalmu nagybirtok azonban ellenállt a nyomásnak s így mind nagyobb tömegek szorultak a határon tulra. A magyarság nem volt még olyan számbelileg erős nép, hogy ezt a veszteséget életérdekeinek kockáztatása nélkül elszenvedhette volna. Gyarmatokkal nem rendelkezett s fejlődésnek indult ipara mellett egyedül a belső telepítés látszott alkalmasnak a megduzzadt földművelő tömegek elhelyezésére és a helyenként mutatkozó népszerűségi aránytalanságok kiegyenlítésére. Magyarországnak akkoriban Darányi Ignác személyében kiváló földművelésügyi minisztere volt, aki nemcsak hosszú ideig viselte ezt a tisztséget, hanem merész és szerencséskezű kezdeményezőnek bizonyult, aki a mezőgazdasági termelés fejlesztése terén a modern alkotások egész sorával tette nevét emlékezetessé. Vezető kortársai között ama kevesek közé tartozott, akik felismerték a belső telepítés nagy jelentőségét. Ebben az egy pontban azonban elhagyta szerencséje, noha mindenél több energiát fordított telepítési terveinek megvalósítására. Csupán két törvényjavaslat elkészítéséig jutott el, de ezek egyike sem került törvényhozási tárgyalásra: a közbejött kormányválság (1903 és 1909-ben) alkotójukkal együtt mindkettőt megbuktatta. A következő kormányok más véleményen voltak s Darányi tervei a parlament irattárába kerültek. A nagy háború kitörése előtt ez volt az utolsó alkalom, amikor a belső telepítés művét széles ala-

pokon el lehetett volna kezdeni viszonylag nyugalmas időkben és gazdaságilag is kedvező körülmények között.

Darányi Ignác nem volt forradalmár. Amit akart, lényegében konzervatív, de a szükségletekkel számoló elgondolás volt. Mindvégig harcban állt a radikális földreformerekkel, akik különösen a hitbizományok és az egyházi birtokok felosztását követelték. Darányi mindvégig távol állt a radikális földreform gondolatától, a kényszereszközök (kisajátítás) alkalmazását elutasította, csupán a szabadkézből megszerezhető birtokon és kishaszonbérletek alakításával akarta a népet földhöz segíteni. Terveinek elgáncsolása új tápot adott a forradalmi agitációnak, amely az egész háború alatt fáradhatatlanul izgatott a nagybirtok ellen. Az ultrakonzervatív magyar kormányok álláspontja ebben a kérdésben megmerevedett és hallani sem akartak földreformról még a háború vége felé sem, amikor pedig ez már kikerülhetetlennek látszott. A vezető főnemek közül többen (Majláth József gróf, Széchenyi Aladár gróf), sőt maga a katolikus egyház is, főpapjai közül oly kiváló férfiu, mint Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök mindent elkövettek, hogy engedékenységre bírják a kormányt, de hiába. A háborús összeomlás a maga érintetlenségében találta a magyar nagybirtokrendszert, kész prédájául a felülkerekedő forradalomnak.

Az októberi forradalom vezére Károlyi Mihály gróf volt, Magyarország egyik leggazdagabb főura, aki azonban csakhamar tehetetlen báb lett a nálánál is destruktívabb elemek kezében. Földművelésügyi minisztere másfél hónap alatt kidolgozta a földosztásról szóló néptörvényt, amely teljesen megszüntette a nagybirtokot és elrendelte minden 500 holdnál nagyobb birtok felosztását. A lázas sietség ellenére sem sikerült azonban ennek a törvénynek a végrehajtása, mert időközben Kun Béla kommunista forradalma kerítette hatalmába az országot. A kommunisták nem a földosztás, hanem a közép és nagybirtokok szocializálásának jelszavával jöttek, amit meg is kezdtek és az eredmény az lett, hogy a termelés csaknem teljesen megbénult s az ország az éhínség szélére került.

Kun Béláék félesztendeig sem tartó rémuralma után helyreállt ugyan a törvényes rend s az új kormány azonban itt egy harmadára csonkított, életlehetőségeitől megfosztott, a háborúban kimerült, romokban heverő országot talált. Ezen kellett megkezdenie az újjáépítés munkáját. Az ország legnagyobb értéke a pusztá termőföld volt, erre tekintett az egész társadalom nagy várakozással. De különösen a földművelő nép, a mezőgazdasági munkásság széles rétegei, amelyeknek már a háború alatt mindenki földet ígért. Ennek az ígéretnek a beváltása elől lehetetlen volt kitérni. Annál kevésbé, mert az országterület kétharmadának elvesztésével a visszamaradt csonk agrárjellege még sokkal kifejezettebbé vált, mint amikor Erdély és a Felvidék erdő- és bányavidéke is hozzá tartozott. De nemcsak a mezőgazdaság jelentősége nőtt meg, hanem az agrárnépesség és ezen belül a szegényparasztság, illetve

mezei munkásság számaránya is, mert az ország legnagyobb birtokai a magyaroknak meghagyott országgrészben feküdtek. A birtokmegoszlás aránytalansága tehát még szembetűnőbbé vált, mint a háboru előtti Magyarországon.

A földreformtörvény 1920-ban került a magyar törvénytarba. Megalkotása Nagyatádi Szabó István akkori földművelésügyi miniszter nevéhez fűződik. Nagyatádi Szabó, aki a legszegényebb földművessorból került a miniszteri székbe, élete céljának tekintette a szegényparasztság földhözjuttatását és ezen keresztül a földművelőosztály megerősítését. Még a háboru előtt bekerült a törvényhozás házába, ahol higgadt mértéktartással, de megalkuvás nélkül küzdött a parasztság jogos érdekeinek elismertetéséért. Nem volt forradalmár, mint a lengyel Vitos, vagy a bolgár Stambulinszkij, nem is törekedett osztályuralomra, noha a világháboru után az ország legnagyobb pártjával a háta megett nagy lehetőség nyílt előtte a hatalom megszerzésére. A földreformkérdésben sem akarta egyoldaluan a maga akaratát ráerőszakolni a törvényhozásra, hanem meghallgatta mások véleményét is és igen sok engedményt tett, sokszor meggyőződése ellenére és az ügy hátrányára. Olyan földreformot akart, amely kiküszöböli a birtokmegoszlás aránytalanságait és hosszú időre nyugvópontra juttatja ezt a kérdést. Ha ez a terve mégsem sikerült, annak saját erélytelensége mellett az volt az oka, hogy időközben ellenfelei politikailag megerősödtek és kompromisszumra tudták kényszeríteni.

Az 1920 évi XXXVI. t.-c. így is az első és eddig legnagyobb földreformtörvény Magyarországon. Nem mintaszerű alkotás, hiányosságait azonban nagyrészt menti az a tény, hogy a magyar történelemnek talán a legnehezebb korszakában jött létre, amikor a magyar nép egy elvesztett háboru szörnyű következményeivel küzdött. Az ország legfőbb létalapja a termőföld volt, ennek hozadéka volt a jövő ujjáépítés bázisa, érthető tehát az az aggodalom, amelyet egy radikális földbirtokreformmal szemben tápláltak, — figyelembevétel a szegényparasztság tökeszegénységét, a termelőszközök hiányát és a gazdasági tudás nagymérvű fogyatékosságait. Talán ez volt az oka, hogy Nagyatádi Szabó nem merté vállalni a felelősséget egy radikális földreform következményeiért s belement olyan megoldásba, amely valamennyire kielégítette a parasztság földéhségét, de lényegében a nagybirtokrendszer fennmaradását is biztosította. Ezt úgy sikerült elérni, hogy a törvény kivételes esetektől eltekintve 3 kat. holdban maximálta egy-egy juttatás mértékét. A végrehajtás során a maximum ritkán került kiosztásra s a juttatott parcellák átlaga nem érte el a két holdat sem.

A föld megszerzése terén a törvény különbséget tett ősi birtok és az újabb szerzemény között. Az előbbi lehető kiméletben részesült, viszont a háborut megelőző évszázad alatt gazdát cserélt birtokok előbb kerültek kisajátítás alá. Az igénybevett 950.000 kat. hold területnek azonban csaknem a felét (432.000 hold) a vagyonváltság fejében leadott ingatlanok szolgáltatták. (A vagyon-

váltság kivetését a háboru befejezése után az állam súlyos pénzügyi helyzete és a magyar fizetőeszköz leromlása tette szükségessé. A földbirtokosok a váltságot földben rótták le, amit az állam a földreform során birtokpolitikai célra használt fel.) Ezenkívül elővásárlás után 23.000 holdat szerzett az állam, magánuton parcelláztak 150.000 holdat, 155.000 holdon pedig kishaszonbérletek létesültek. A törvény alapján összesen 3.226 községben 1,275.000 kt. hold használtatott fel birtokpolitikai célra.

A törvény a földhözjuttatást illetőleg sorrendet állapított meg. Elsősorban a háboru kitüntetettjei, valamint a hadiözvegyek és hadiárva kaptak földet, természetesen tulnyomóan olyanok, akik földműveléssel foglalkoztak. A földhözjutottak megoszlása a következő volt:

arany vagy ezüst vitézségi éremmel kitüntetett	2.690 fő
hadirokkant	30.082 »
hadiözvegy	25.712 »
felőtt hadiárva	1.040 »
földnélküli mezőgazdasági munkás	186.794 »
törpe és kisbirtokos	114.254 »
közszolgálati alkalmazott	3.791 »
továbbszolgáló katona	2.117 »
kisiparos és ipari munkás	40.947 »
gazdatiszt	53 »
egyéb	4.081 »

A földbirtokreform egyik legfontosabb feladata a házhelyek kijelölése volt. A háboru után igen nyomasztó lakásínség jelentkezett falun is, ahol a kislakások építése már a háborut megelőző időkben sem tartott lépést a lakosság szaporodásával. Ezt a hiányt kívánta pótolni a házhelyákcio és a kislakások építésének állami támogatása. A földreform során 59.000 holdon 260.000 házhelyet osztottak ki, ennek felén a juttatottak a maguk erejéből építkeztek, közel 50.000 ház pedig a falusi kislakások építésének előmozdítására alakult és állami pénzzel táplált szövetkezet segítségével épült.

Külön említést érdemel a vitézi telkek alakítása. Magyarország kormányzója 1920-ban életre hívta a Vitézi Rendet, egy jellegzetes magyar intézményt, amelynek sorába a háboru legkiválóbb katonáit vették fel ünnepélyes külsőségek között. A Vitézi Rend tagjai: a vitézek a körülményekhez képest kisebb-nagyobb, de legalább egy földművescsalád megélhetéséhez elegendő nagyságú birtok (vitézi telkek) adományozásában részesültek. A vitézi telkek osztathatlan családi birtok, amelynek öröklése a hitbizományéhoz hasonló szabályok alá esik. Mint korlátozott forgalmu ingatlant, csak az Országos Vitézi Szék hozzájárulásával szabad elidegeníteni, megterhelni és bérbeadni. A földbirtokreform során 36.000 holdat fordítottak vitézi telkek alakítására. Azóta a Vitézi Szék vásárlá-

sai és magánosok felajánlásai folytán a vitézi telkek összes területe megközelíti a 100.000 holdat, a vitézi telkek száma pedig 5.000 körül mozog.

A földbirtokreform végrehajtása tíz évig tartott. Eredményei általában nem feleltek meg a hozzá fűzött várakozásnak. Ennek az a magyarázata, hogy ez a tíz esztendő a magyar történelem legnehezebb korszakai közé tartozik. A földreform pénzügyi megalapozására az országnak nem volt kellő anyagi ereje, a föld népe is szegénységben élt, ennek következtében a kiosztott földek megművelése sok kívánnivalót hagyott fenn. Tagadhatatlan, hogy a reform így is bizonyos megnyugvást teremtett s csillapította azt a nagy földínséget, amely a háború után jelentkezett. Legalább is egy időre.

A földkérdés azonban nem került le a napirendről. Ez természetes, hiszen a háborút követő földreform, amely magán viselte a sietség bélyegét és csak inkább a pillanatnyi szükség kielégítésére törekedett, nem tudta megvalósítani a földbirtok helyesebb megosztását. A nagybirtok ugyan leadott ötnegyedmillió holdat, ezzel azonban egyrészt nem szűnt meg a birtokviszonyok aránytalansága, amely különösen a Dunától nyugatra eső országrészben volt nagy, másrészt az igénybevett föld felosztásánál sem érvényesültek — az ország akkori rendkívüli kedvezőtlen helyzetében kellően nem is érvényesülhettek — a gazdasági szempontok s így sok, önmagában életképtelen apró üzem jött létre. A régi probléma, részben súlyosbodva, továbbra is fennmaradt: Magyarország birtokrendszerét továbbra is a nagybirtokok még mindig aránytalan térfoglalása és az önálló gazdálkodáshoz elégtelen nagyságu üzemek óriási száma jellemezte. Az egyensúly tehát nem teremtődött meg s legfőként nem erősödött meg az önálló családi gazdasággal rendelkező kisbirtokosok rétege, noha Magyarországon társadalmi okokból is erre lett volna a legnagyobb szükség.

A magyar mezőgazdasági népesség szociális rétegződése ugyanis szoros korrelációban van a birtokviszonyokkal. A 4.5 millió főnyi agrárlakosságból (1930-as adatok) kereken másfél millió tartozik az 5 holdnál nagyobb ingatlanal rendelkező birtokosok sorába. A többi 3 millió lélek tagozódása a következő:

mezőgazdasági cseléd	599.622 fő
birtok- és bérletnélküli mezőgazdasági munkás	955.621 »
egy kat. holdon aluli birtokkal vagy bérlettel rendelkező napszámos	271.767 »
1—5 kat. holdas törpebirtokos	1.093.030 »
1—5 kat. holdas törpebérlők	52.700 »
Összesen	2.972.740 fő

Az ország mezőgazdasági népességének tehát egyharmada tekinthető önálló kisbirtokosoknak, egyharmada bérmunkára is reáutalt törpebirtokosnak és bérlőnek, egyharmada pedig teljesen birtoktalan gazdasági cseléd és napszámos. Meg lehet érteni, ha ez a szociális struktúra nem elégíti ki a magyarokat és a közvéleményben a harmincas évek óta mindinkább erősödik az a meggyőződés, hogy a birtokviszonyok radikális megváltoztatásával kell egészségesebb társadalmi tagozódásra törekedni.

A közvélemény nyomása alatt jött létre az 1936 évi telepítési törvény, amely 20 év alatt kb. 400.000 hold nagybirtok parcellázását vette tervbe. Ellentétben az 1920 évi földreformmal, egészséges kisbirtokok alakítását írta elő, tehát nem a tömeges földhözjutásra, hanem életképes kisexisztenciák létesítésére törekedett. Noha a törvény kimondotta, hogy 3000 hold mezőgazdasági területen felül átengedésre kötelezésnek van helye bizonyos progresszív kulcs szerint, mégis a lassu tempó, amit a törvény diktált, arra enged következtetni, hogy az állam lehetőleg kényszereszközök alkalmazása nélkül kívánja a szükséges földterületet megszerezni. Az elmúlt négy év alatt tényleg nem került sor kisajátításra s a telepítési törvény alapján felparcellázott 60.000 holdat az állam szabadkézből vásárolta; ezen kívül közel 40.000 holdon kishaszonbérleteket létesített.

Ez az eredmény távolról sem elégítette ki a sokkal gyorsabb ütemet sürgető közvéleményt, de a megfontolt haladás hívei körében is szükségesnek tartják már a birtokpolitikai tevékenység fokozását. Erre a telepítési törvény alig nyújt lehetőséget, mert a felparcellázható birtokokért fizetendő teljes összegű készpénzkártalanítás követelménye az államháztartás fokozódó igénybevétele és az ország tökeszegénysége mellett lehetetlenné tette a birtokpolitikai akció kereteinek lényegesebb tágítását, viszont a földhözjutás szigorú anyagi feltételeinek (a vételár 25—30%-ának előre lefizetése, az élő és holt felszerelés, egyévi forgótőke kimutatása stb.) a gazdasági válság alatt erősen legyengült magyar földművesek, ezek közül is a leginkább földre szorulóknak csak csekély részben tudnak eleget tenni. Ez a körülmény arra készítette a kormányt, hogy revízió alá vegye a telepítési törvény rendelkezéseit. Így jött létre a folyó év tavaszán a telepítési törvény novellája.

Voltaképpen a birtokpolitika alapelvei ezáltal sem változtak meg, csupán jobban alkalmazkodnak a magyar viszonyokhoz. Nincs szó általános földreformról, amelyet a radikális közvélemény sürget. Viszont kétségtelen, hogy az új törvény alapján sokkal több földművest lehet majd földhöz segíteni. Egyelőre azonban kevésbé tulajdonhoz, mint inkább bérlethez. Az igénybeveendő területek tulajdonosainak azonnali és teljes összegű készpénzkártalanítása tekintetében ugyanis csekély változás történt, annak a követelménynek tehát, hogy minél több földműves kisexisztenciát kell teremteni, csak haszonbérleti megoldás útján lehet eleget tenni. Az új törvény előírja, hogy évente legalább 100.000 holdat kell kis-

emberek kezére juttatni, ha átmenetileg kisbérlet alakjában is. Az ilyen földeket azonban a juttatottak — amint olyan helyzetbe kerülnek, hogy a törvényben előirt feltételeknek meg tudnak felelni — tulajdonul is megszerezhetik. A szükséges földterületet az 500 holdnál nagyobb birtokok szolgáltatják a birtoknagysággal emelkedő arányban. A kisajátításnál elsősorban a zsidó birtokok jönnek tekintetbe. A terv, hogy 10—15 év alatt mintegy másfélmillió hold menne át a kisemberek kezére.

Ez kétségtelenül jelentős eredmény volna, ha nem fenyegetne az a veszély, hogy a jelenlegi rendkívüli események között a végrehajtás munkája akadályokba ütközik. Pedig nagyon kívánatos volna, hogy a törvény végrehajtása teljes erővel minél előbb meginduljon, mert az ország népe komoly eredményt vár a hosszú huzavona évei után.

Tévedés volna azt gondolni, hogy a földkérdés ezzel a törvénnyel nyugvópontra jut Magyarországon. Nem beszélve az ultra konzervatívokról, akiknek az eddigi birtokpolitika is sok és a szélső radikálisokról, akik minden nagybirtokot fel akarnak osztani, a társadalom nagy többsége minden eddiginél szélesebb körű megoldás híve. Ha mégis különbség van, ez főleg gazdasági természetű megfontolásokból kifolyólag a végrehajtás ütemét illetőleg áll fenn.

Az egyik irányzat bizonyos történelmi tapasztalatokra hivatkozva gyors megoldást sürget. A földet nemzeti érdekből minél előbb a magyar parasztság kezébe akarja látni. Túrelmetlen a birtokpolitikai tevékenység lassúsága miatt, amellet a földreform kereteit a lehetőség határáig akarja tágítani. A kérdés megnyugtató rendezését legalább 3—3.5 millió hold kiosztásában látja. De nem mechanikus reformot akar, hanem olyat, amely szerves része a közzgazdasági politikának. Éppen ezért a gazdasági élet olyan reformját is kívánja, amely megteremti a feltételeit a nagy tömegek gyors földhözjuttatásának.

A másik irányzat a lassabb haladás híve, mert attól tart, hogy a nagyüzemek radikális megbolygatása a termelés nagyarányu visszaesését idézi elő. Elismeri, hogy a fejlődés a kisüzem térfoglalása irányában halad és szükségesnek tartja ennek a folyamatnak előmozdítását, de csak mérséklettel és óvatosan. Előbb a kisüzemek boldogulásának feltételeit akarja megteremteni: a jobb értékesítési lehetőséget, a gazdasági szakoktatás és tanácsadás demokratikus kiépítését, a kisüzemi hitel kérdésének megoldását, a falvakig lenyúló mezőgazdasági igazgatást stb. Utal a kisüzem alacsonyabb termelési színvonalára, a kisebb szántóföldi termésátlagokra, a gyengébb minőségre, amelyet előbb javítani kell, hogy a széleskörű birtokreform megvalósulhasson.

A kormány a két irányzat között foglal helyet. A politikai észszerűség azt parancsolja, hogy a parasztság minél szélesebb körben földhöz jusson. A szélsőséges mozgalmak leghatásosabb agitációs eszköze az ország egészségtelen birtokmegosztása és a nagy agrártömegek földtelensége. Viszont az ország termelési érdekei

felett is örködni kell és csak olyan megoldásba mehet bele, amely nem jelent tulságos nagy kockázatot. Bizonyos azonban, hogy a kockázat lényegesen csökkenthető volna a földhözjutottak termelésének kellő ellenőrzése, irányítása és megszervezése esetén.

Azzal itt minden józan ember tisztában van, hogy a legradikálisabb földreform sem tudná a földszükségletet kielégíteni. Az ország népsűrűsége közel van a százhoz négyzetkilométerenként, ami egy agrárországban, különösen extenzív termelési viszonyok között, már a relatív túlnépesedés határát surolja. Tényleg a mezőgazdasági munkanélküliség, amely különösen az elmúlt években nagy méreteket öltött, nem csupán dekonjunkturális eredetű volt. A baj nem orvosolhatóan, mert Magyarország még sok kihasználatlan gazdasági erőforrással rendelkezik és tág tere van a gazdasági kapacitás fokozásának.

Akik a földkérdést nem egy síkban látják, mellőzhetetlennek tekintik az ország erőteljes iparosodását. A háború óta ezen a téren már figyelemreméltó fejlődés ment végbe, ennek azonban további fokozására van szükség. Már csak azért is, mert vannak országrészek, ahol a mezőgazdasági terményeknek nincs helyi piacuk, noha iparosítás révén ez könnyen elérhető volna. A jelek arra mutatnak, hogy Magyarországon az iparfejlesztés új korszaka kezdődik.

Nagy területeket foglalnak el a szikes talajok, az árterek, nemkülönben a futóhomok. Ezeknek legnagyobb része meghódítható a mezőgazdasági kultúra számára, amint hogy a múltban ármentesítés és meliorációk révén már sok millió holddal gyarapodott az ország termőterülete. Néhány évvel ezelőtt indult meg a tisztántúli csatornahálózat kiépítése, amely az országnak ezen a legszárazabb vidékén egyelőre 200.000 hold öntözését fogja lehetővé tenni.

Végül rendkívüli mértékben növelhető még itt a mezőgazdaság termelőképesége, amely nemcsak a parasztgazdaságokban, hanem a nagyüzemekben is mélyen az elérhető színvonal alatt van. A közlekedési hálózat kiépítésétől, a mezőgazdasági kultúra közvetítésétől és az értékesítés helyes megszervezésétől függ a további fejlődés ezen a téren.

A földbirtokreform nagy és fontos problémája csak ezekkel a feladatokkal szoros összhangban oldható meg helyesen. Kedvező jel, hogy ezt ma már itt mind szélesebb körökben felismerik.

Kerék Mihály

KUNCZ ALADÁR

Ezelőtt tizenhét évvel öt évi franciaországi internáltsággal, pár éves pesti irodalmi pályafutással a háta mögött, mit a Nyugat íróinak kitüntető barátsága tett csillogóvá, ismét feltűnt Kolozsvárnak, családja városának utcáin, társaságaiban. Kuncz Aladár hazatért Kolozsvárra, hová annyi családi és gyermek-émlék kötötte és hol egy megváltozott világ küzdelmei, egy új élet próbálkozásai fogadták a hazatért fiut. A háboru előtti években egy magyar vidéki egyetemi város gondtalan, vidám élete, az egyetemi, kiválasztott társas élet kényeztetése bocsátotta szárnyra a tehetséges fiatal embert. A piarista gimnázium tanárai már diák korában meglátják erős irodalmi hajlandóságát, önképzőköri szereplését, biztatással kísérik pályamunkáit, örömmel jutalmazták meg. Pestre kerülve az Eötvös Kollégiumban a század elejének forrongó irodalmi eszméi közé jut és játszi könnyedséggel egyszerre akarja az életet és a tudományos, irodalmi világot is meghódítani. Az élet örömei, szépségei csábítják, vidám barátokkal együtt élvezi a fiatalságot, de közben ráér megírni doktori értekezését, tudományos körökben is elismerést arat.

A fiatal magyar tanárnak és írónak álma Párizs, a francia föld, ott érzi magát szabadnak, ott lehet igazán a művészetet, a kifinomult kulturát, az életmámort átélni. Kuncz Aladár Párizsban tölti vakációit, a francia irodalmon élesíti stílus érzékét, a francia földön éli ki a hazai elmaradottságtól, a durva életharcoktól való elvágyódást. A társas élet, a vidám tréfálkozás, mulatás, az irodalmi világ nem elégíti ki egészen ezt a szomjas fiatal embert, a szívek megértésére valami titokzatos megnyugvásra, hitre vágyakozik, talán azért keresgél oly hosszú ideig.

Az életnek valóban titokzatosak és kikerülhetetlenek az útjai. Kuncz Aladár a francia szellem csodálatának, szinte naiv bizalmának, tájékozatlanságának az áldozata lesz. A háboru kitörése Bretagneban találja, már nincs ideje, lehetősége hazatérni; internálják. Az internáltság öt éve olyan testi és lelki megpróbáltatás, amely egész életét átalakítja. Kiveti belőle a salakot és tisztítja az ércet. Gyógyíthatatlan sebeket hagy, de a sebekből táplálkozik a művész, ki majd évek múlva teljes fegyverzettel fog előállni. Kuncz Aladárt ezek az évek ébresztik lassan nemesebb emberi hivatására, ember

és életlátása, vallásos felfogása most alakul ki teljesen és határozza meg egész későbbi írói munkáját.

Pestre hazaérve ismét megindul irodalmi munkássága. Az irodalomtörténeti tanulmányokkal már rég felhagyott, tudományos adatgyűjtésekhez sohase lehetett sok kedve és türelme. Művészlélek, ki még nem találta meg egészen a neki való formát. Egy-egy novellát ír, néha kritikát, főleg pedig esszéket, írói arcképeket, melyekben a maga egyéniségét, életszemléletét is kifejezheti.

A fogság éveit után Kuncz Aladár nem találta a helyét Pesten. Tanári állását ismét elfoglalhatta, a *Nyugatban*, *Napkelet*-ben szívesen látták tanulmányait, mégis Erdély felé nézett. Ugy látszik érezte, hogy más hivatás vár rá, ami elől nem lehet kitérni.

Kolozsvár ekkoriban nőtte ki magát az erdélyi magyar irodalmi élet központjává. A hatalmváltozással járó nagy megrázkódatásból először szellemi, irodalmi téren kezdett felocsudni az erdélyi magyarság. Pár év alatt számos lap, folyóirat indult meg, melyek mind a szellemi élet megindításával akartak az elárvult magyarságba új hitet, bizalmat, kötelességeket és hivatást önteni. Egymás után léptek föl az erdélyi költők, írók és a kolozsvári *Püsztorüz* köré tömörülve idealista hittel hirdették a lelki értékek megtartó erejét. Ez az idealizmus az egész erdélyi szellemi életet előntötte, ebben az időben csupán ez nyugtatta meg a minden külső támasztól, erőtlől megfosztott kisebbségi népet. Így válhatott az irodalom kifejllesztése és az irodalmi élet megszervezése valóságos nemzeti ügyggyé, amelytől az erdélyi magyarság lelki megerősödése és megmaradását várta. Az irodalom akkor anyagi sikereket még alig jelenthetett, nemzeti szolgálat volt. Nem csoda, hogy így Kuncz Aladárt is, ki Pestről hozta irodalmi nevét és Kolozsvárra haza jött dolgozni, hamarosan tisztelet és elismerés vette körül.

Rövidesen a társaságok kedvelt Dadija lett, finom tréfálól kedve maga körül mindenkit felderített, gyermekes játékosága a társaság irányítójává tette, csipkelődései, lesújtó ítéletei, bölcs véleményei, széleskörű műveltsége tekintélyét biztosították. Az erdélyi életben Kuncz Aladár rövidesen irányító tekintély lett. Szinte megmagyarázhatatlan, hogy mivel vivta ki azt az osztatlan elismerést, szeretetet, amellyel mindenki körülvette. Irodalmi múltja, tudása, műveltsége ezt önmagában nem indokolja, egyéniségének valami olyan különös fölénye, megejtő varázsa volt, amely talán csak a sokat szenvedett és a lelki műveltséget egész lényén át ki felé sugárzó emberből áradhat. Kuncz Aladár mellett egy kicsit mindenki vidéki volt, ezért tudott mindig a körülötte dúló ellentétek fölé emelkedni és egyeztetni, de amellettt mindjárt meglátta a sajtóosan erdélyi irodalmi feladatokat is és azokért dolgozott. A vidéki, erdélyi kérdéseknek széles európai háttérrel adott, ezzel tudta a nemes törekvéseket fűteni.

1923 nyarán átvette az *Ellenzék* irodalmi mellékletének szer-

kesztését és szinte észrevétlenül komoly irodalmi tényezővé építette ki.

Már az *Ellenzék* szerkesztésében feltűnt az a felfogása, hogy a tulzó transzilvánistákkal szemben a magyar szellemet egységesnek látta, ezért leszámolt a vidékiesség különködéseivel és teret adott a magyarországi íróknak is. Így igyekezett lapjait mindig az egységes magyar szellem kifejezőivé kiépíteni. Később az *Erdélyi Helikon*-ban figyelemmel kísérte a kisebbségi sorsban élő magyarság minden irodalmi tevékenységét, a legjelentősebb magyar irodalmi alkotásokat, valamint a kültöldi regionális irodalmakat is. Nagy dolog volt ez azokban az években, amikor az erdélyi olvasóközönség elszakadt a magyarországi irodalmi élettől és egészen elvesztette tájékozódását.

Kuncz Aladár szerkesztői tevékenysége mind gazdagabb, változatos tervekkel, célkitűzésekkel szelenedett. Folytonosan új ötleteket vetett fel és azokkal erős tökésekert adott az irodalmi életnek. Az addig csak kisebb elbeszélésekkel próbálkozó prózairókat az *Ellenzékbe* történelmi novella-pályázatával nagyobb műfaj felé irányította. A közönség érdeklődését is felkeltette a történelmi regény iránt és ez a műfaj pár év múlva valóban jelentős alkotásokat hozott. Szervező, összetartó szelleme leginkább a *Helikon* megalakulásakor tűnt ki. Valóságos diplomáciai ügyességgel szerelte le az ellentéteket, békítette az elégedetlenkedőket és közben gondja volt arra is, hogy az írói közösség a sajátos erdélyi feladatokat szolgálja. Hogy mennyire megérezte az idők követelményeit az abból is látszik, hogy míg a kezdet éveiben a történelmi prózát pártfogolta, pár év múlva, mikor már tisztult az erdélyi élet és megerősödött a kritikai szellem, ő fordította a jelen társadalmi kérdéseire felé az írók figyelmét.

Míg a *Pásztortűzbe* írt cikkei a nemes erdélyi hagyományok megbecsülésére, művelődésünk, népművészetünk szeretetére és erősítésére nevelték középosztályunkat és így sokszor gyakorlati feladatokra is rámutattak, a következő években az *Erdélyi Helikon* szerkesztésével irodalmi célkitűzésekért küzdött. A *Helikon* szerkesztése lemondást, áldozatokat kívánt Kuncz Aladártól, éppen ezért vállalta. Csábitotta az a gondolat, hogy az immár virágzó erdélyi irodalmi életnek komoly, színvonalas orgánust teremtsen, az erdélyi magyar szellemet az európai törekvésekkel összekötve egyre keményebb munkára sarkalja.

A szerkesztés egész embert kívánt és Kuncz Aladár sokszor félretette ezért saját irodalmi álmait, művészi tervezgetéseit. Talán annyira gyönyörködött a körülötte megindult irodalmi élet fejlődésében, felvetett gondolatainak alakulásában, hogy az önálló alkotásról sokszor kényelmesen le is mondott. Környezetében senki sem hitte erről a bájos mosolyu, hanyag eleganciájú, de puha életélvezőnek ismert férfiről, hogy egy nagy alkotás gondolatát érleli magában. Igaz ugyan, hogy kritikáiban, esszéiben megcsodálták

biztos ösztönös léleklátását, a dolgok fölé emelkedő könnyed öszszefogó jellemző készségét, de a hosszabb lélekzetű műre is képes elbeszélőt nem sejtették meg benne.

Kuncz Aladárt a szenvedés évei befelé fordították, hogy belelásson önmaga életébe, az emberi sors titkaiba és megnyugodjék az Isten rendeléseibe. Azzal a hittel tért haza, hogy »neki *kellett* a fogóság s hogy élete utjain titkos predesztináció vezet.« A sors apró figyelmeztetéseket, sugalmazásokat ad, amelyeket követnünk kell. Maguk a külső, látható események jelentéktelenek, de a lélekben mély változásokat hozhatnak, életünket átformálhatják. A Kuncz Aladár novelláinak hőseit mindig a lélek megérzései vezetik. A lélek ereje kiárad, áthatol az idő és a tér akadályain, legyőzi az el-lene szegülő erőket. A miszticizmusra hialó ember természetesen a holdfényt keresi, ismeri minden árnyalatát és abba burkolva titokzatos, mély értelműnek látja a nappal nyers prózai valóságot. Szürkületkor, félhomályban »a dolgok önmaguk jelentőségével jobban megtelnek«, közelebb jönnek az emberhez. A dolgok belső tartalmát kereső író, ki sohasem kedvelte az aprólékos, részletező megfigyelést, azért vonzódik ugy a titokzatos, mély értelmű holdfényhez.

Novelláiban még csak egy-egy jelenet messzire világító, szimbólikus megragadásával, finom lírai hangulataival fogott meg. Mindez azonban még csak előkészület volt egy nagyobb műre. Regényíró tehetsége legelőször a *Felleg a város felett*-ben tünt föl. Ez a regény a békebeli Kolozsvár életét, tanári, vármegyei és arisztokrata társaságának érdekes küzdelmeit eleveníti meg. A háboru előtti »kincses« várost Kuncz Aladár valami nosztalgikus visszavágyódással, féltő szeretettel rajzolta meg, hiszen ez a város, ez a világ őrizte ifjúságának emlékeit is. De Kuncz Aladár jól ismerte az erdélyi társadalom érdekes, különleges alakjait is. Az egymással szembenálló, sokszor ellentétes világszemléletű társadalmak szellemét épp oly biztosan érzékeltette, mint amilyen mesterien, alig pár vonással az egyes emberi arcokat fölvezolta. Jobban értett az egyes drámai események, alakok és életsorsok bemutatásához, mint a cselekmény és jellemfejlesztéshez. Regénye éppen ezért egyes részeiben értékesebb, mint a maga egészében.

A Szentgyörgyi Tamás szerelmének történetében Kuncz Aladár hangja egyre líraibb lesz. A szerelmesek szenvedélye erővel sodorja el a lelkeket, különös elragadtatásban élnek, mely újjászülj számukra az egész világot. A szenvedély megtisztítja Szentgyörgyi Tamást, önmagától eljut a szenvedő emberekgig, igazi életfeladatának meglátásáig. Így bontakozik ki talán maga Kuncz Aladár is ifjúságának szűkkörű érzelmi életéből, bizonytalan vágyakozásaiból és jut el a szenvedésen át a nemzetéért való felelősségteljes munkáig.

A *Felleg a város felett* lírai regény és a Kuncz Aladár írói pályafutásának egyik jelentős állomása, melyen át önmagának,

világszemléletének mélyebb kifejezéséhez jutott el. Ifjúsága ábrándos, de még könnyű, felelőtlen életét ezzel végleg lerázta, a napló, az önvallomás formáján át most már az egyetemes emberi szenvedést, a háborus Európa sorsát fejezhette ki. A *Fekete Kolostor*-ban Kuncz Aladár a maga egész életútját összegezte, az a nagy adomány adatott meg számára, hogy egy nagy műben teljesen kifejezze önmagát és azzal elbucsuzzék az élettől.

Tíz évig érlelte magában Kuncz Aladár az öt éves fogság számkivetettség szörnyű emlékeit, amíg megírta a *Fekete Kolostor-t*. Hazaérkezése után közölt ugyan már fogsági feljegyzéseket, de azok még nyers vázlatok voltak, embereknek, eseményeknek inkább csak külső képét adták. Az író életét átalakító élménynek idő kellett, amíg egészen felszivódhatott a lélekbe és kifejeződhetett. A *Fekete Kolostorban* már nem a nyers valóság, az emberek, az események külső látszata, pillanatnyi benyomása tárul felénk, hanem az író látomása, mely a múlt emlékeit sűrítve a dolgok belső igazságát emeli ki az életből. Kuncz Aladárnak nincs szüksége hosszú, részletes leírásokra, egy pár szóval érzékelteti a nagy, megdöbbentő dolgokat, olyan képeket ad, melyeket lelkünk megrendülésében érzünk meg. Amikor pl. az internáltak hosszú, titokzatos utazás után megérkeznek a Fekete Kolostor szigetére sorsuk egyszerre így tárul föl előttük: »Körülbelül egy és félórai gyaloglás után a látóhatáron négytornyu épület képe tűnt fel. Felette fekete felhősáv uszott. Az épület innen messziről könnyűnek, áttetszőnek látszott. Ekkor kezdett sorainkban elterjedni egy idáig még soha se hallott név: Noirmontier! Egyik suttyója a másiknak, majd kezdtük hangosan mondani. A halkán kiejtett szó lassanként kiáltássá duzzadt. És a messzi, lenge képből, még egy órai gyaloglás után várfallal, árokkal körülvett, hatalmas, zord erődtítmény lett!.. Megérkeztünk Noirmontierba.«

Ime a távolról finom, megnyerő épület egvire fenyegetőbben nő a foglyok élete fölé, reájuk nehezedik, szinte összeroppantja őket. A Fekete Kolostor valósággal a fogsági szenvedések szimbóluma lett. Maguk az emberi arcok, alakok is ép ily drámai erővel, világítanak be életsorsokba, az élet összefüggéseibe, törvényeibe.

Egy élet néha pillanatok, egy mozdulat alatt feltárul és Kuncz Aladár éppen a léleknek ilyen drámai pillanatait látja meg mindig. Vagy nem egy életsors fordulópontjára és magának a Fekete Kolostori életnek borzalmaira világít rá Zádornak, a szobrászművésznek megérkezése, ki azzal a hittel jön, hogy külön szobában nyugodtan dolgozhatik majd? Amikor belép az épületbe »széltveti kariját és megáll«. Ez a jelenet elhúzódik, be akariák tuszkolni, de a szobrász nem akar előre menni.« A szobrász két karja még jobban, még kétségbeesettebben tárul ki. Ugy látszik soha sem fér be az ajtó szűk nyílásán. De aztán hirtelen összezsugorodnak a karok, mint leeresztett, megtört szárnyak. És a szobrász lehorgasztott fejjel előre indul...«

Vita Zsigmond: Kuncz Aladár

Az elegánsan, frissen érkező szobrász így válik a szenvedők sorstársává. A Fekete Kolostor foglya lesz ő is, és egy eltért, külön életet élő társadalom tagja. Mert a foglyokból a sorsközösség valójában egész külön társadalmat alakít ki. Féltő szeretettel rejtegetik együttesen Loló kutyát, melyre az adminisztrátor valóságos hajtóvadászatot rendez. A foglyok kutyája a nyomorúságban is a hűséges szeretetnek valóságos jelképévé válik, ezért dédelgetik annyira. Még meghatóbbak, néha dőbbenetek az egymás megsegítésének néha szinte lázadássá forrósodó jelenetei. Az éjszaka kinn sétáló Rubinra lövetni akaró adminisztrátor ellen egyszerre elemi erővel tör ki az elkeseredés. »Szidalmazó és vádló hangok harsogtak fel a sötét szobában s lassanként egész különös hátborzongató kórusná folytak össze, mintha megölt embereknek lelkei támadtak volna fel és hóhérukat vádolnák«. A szidalmakból kísértetiesen hangzik ki Weiner rikoltása: »falarisz! falarisz!«. Az adminisztrátort »az ismeretlen, rejtelmes szó« megdöbbeníti. »Ahogy Weiner hangja mind közelebről s mind borzalmasabb megfeszüléssel süjtött feléje, fokozatosan hátrált, visszahúzódott, mintha tüzes vassal közelednének feléje«.

Az élet egyre izgalmasabbá, feszültebb légkörűvé válik a Fekete Kolostorban, az író egyéni szenvedései így mindinkább beleolvadnak a közösség sorsába. A világ eseményeitől elzárt szorongva várakozó foglyok a világ lelkiismeretévé tisztultak. Magának a vergődő Európának a békére való vágyakozását jelenti. Kiszabadulásuk szemükben ezért már nem csupán a maguk kérdése, hanem az egész háborus kataklizmáé. Kínos várakozásaik, folytonos csalódásaik ugyan otthon is és szétduzt világot találnak, mégis magukkal viszik a szeretet hatalmának, az Isten segítő kegyelmének hitét, hogy egy új világért dolgozhassanak majd.

A foglyoknak csodálatosan megfinomodik lelki érzékenységük a hosszú fogságban. Kuncz Aladárnak csodálatos látomásai vannak, gyermekkori emlékeit, szeretteit látja meg, rémeket, az összetört magyar sorsát. Apja halála után elmegy a templomba és egyszerre fénylepelből kibontakozik előtte »a kék köntösű, halvány arcú kis Mária«. Így szemtől-szembe, fájdalmasan sugárzó szemének, halvány mosolyu ajkának ily közeli büvöletében még sohasem láttam. Lehet, hogy ez a szokatlan közelség ébresztette fel bennem a csodálatos érzések szédületét. De nyilvánvalóan éreztem, hogy a szerény kis Mária-alakon keresztül már hónapok óta természetfölötti óvás és féltő gyöngédség érkezett el hozzám. Azért látogatott meg az éjszaka sötétjébe vágott, fénylő ösvényen, álmatlan tépelődéseim között, azért volt mellettem már akkor, amikor nem is sejtettem, hogy mellettem kell lennie s azért suttogetta gyermekkori becéző nevemet olyan hangon, mintha anyám szólna hozzám«.

Ez a megnyugtató, egy tisztultabb világba emelő hit lengi át a *Fekete Kolostort*, a szenvedések könyve a gyűlölség világából, így visz át a szeretet világába.

A *Fekete Kolostor* utolsó lapjait már betegen írta Kuncz Aladár és a könyve sikerét már a kórházban érte meg. 1931 június 24-ikén meghalt, hogy szenvedései után lelke szabadon szállhason a szeretet általa megálmodott világába.

Nagyenyed (*Aind, Románia.*)

Vita Zsigmond

VÉN EMBER

*Fogatlan száddal a halállal harcolsz,
pirulni nem tudsz, míg dühöd még él.
Árnyad a sír szélén, üldözött árnyék,
cigány ha muzsikál, friss az éjjél.*

*Megvénült hangodban halott áriák,
velődben mókáznak a furfangok.
Olykor a férgekről étvágygal álmodsz,
s azt mondod ziláltak a harangok.*

*Ott bent a szivedben korhadt az ének,
mélabúd esős nap, idegen táj.
Néha elidőzöl lopott színeken,
s rám bízna, ha tudná, mindazt mi fáj.*

*Ámde még sürgeti szavad a létet,
zsarnok az önzés, hisz célja setét.
Erődbe kerül, hogy alázattal szólj,
s éreztesd a rejtély lehelletét.*

Cleveland

REMÉNYI JÓZSEF

KÉT DAL KÖZÖTT

Mielőtt megfogta volna a kocsmá redves kilincsét, megállt és szétnézett mégegyszer az éjszakába, nem követi-e valaki. Senkit se látott. Csendes volt az éjszaka, sehol egy lélek, a városháza bezárt kapuja mögött szétvetett lábakkal, tátott szájjal aludtak a részeg konstáblerek, a despota gróf palotáján panaszosan nyikorogott a szélkakas és amott messze, a kanálison tul, vékony lángoszlop csapott a magasba. Jámbor halászok ülnek a tűz körül, vagy bujdosók? Nem törte az eszét sokáig? Mélyet szivott a friss tavaszi levegőből, amelyben már nem érzett a füst és pernye keserű ize, aztán rántott egyet a vállán, morgott valamit és csizmás lábával berugta az ajtót.

Odabent nagy láрма fogadta. A söntés előtt siposok ültek meg citerások, valami nyulós dalt kornyikáltak pirosra dagadt képpel s a plundrás kocsmáros ravaszul vigyorogva kérdezte meg, mit parancsol.

— Söpörd ki ezt a szemét népséget — akarta mondani és a véresszemű, danázó kupeczekre nézett, de oldalához kapott, ahonnan már hiányzott karcsu kardja, amelyet nemrég vásárolt a budai ötvösnél s akkor ráeszmélt a valóságra, a vereségre, egész szomorú életére és csendesen csak ennyit szólt:

— Egy kancsó fehéret, meg egy szőke jányt, ha lehet.

Pillanatig még állt a szoba közepén, kidüllesztett mellet a kecskelábu asztalok között, a gyér fényű lámpa alatt, feszes nadrágban, sujtással kiteremtettéve, egy kicsit még állt büszkén és dacosan összeszorított ajakkal, de aztán, hogy a loncsos néember beleskarolt, elnevette magát és lehuppant egy székre.

— Honnan jössz és merre tartasz? — kérdezte a lány és hizelegve nézett a szemébe, incselkedve nyult erős kezéhez.

— Késmárki deák vagyok — felelte kurtán, kedvetlenül, elhuzta kezét, tekintetét lesütötte és töltött a borból.

Tetszett neki a lány. Hej, máskor felkapta volna, ölébe vette volna, csókolta, tépte volna, mert vad volt és mohó. De most? Advent előtt volt lány közelében s ez a kócos, csapzott kékszemű szőkeség mégsem kell neki. A bor sem kell, a lány sem kell, semmi sem kell. Fáradt volt és reménytelenül szomorú. Egyszer a tabáni pópára gondolt, aki ugyan megtűrte egy éjszakára, de aki reggel mégis azzal költötte, hogy vigye az irháját, mert áru-lót nem tart a házában; másszor a félszemű lengyel vezér száza-

dosa jutott eszébe, aki ott esett el a segesvári sikon. Még látta maga előtt, amint a muzeum lépcsőjén áll és egyik kezét a szívére, másikat magasra tartva kiáltja: ...rabok leszünk vagy szabaddok! — S hol van most szabadság, egyenlőség? Csak bujdosók vannak meg árulók, a pesti szalonokat pedig felveri az orosz herceg vidám kacagása. Ez maradt a harcból, a fogadkozásból.

Fejét karjára hajtotta és egész testében megremegett.

— Elálmosodtál, deák, vagy siratsz valakit? — kérdezte a lány és bozontos üstökébe furta ujjait. — Nálam meghálhatsz, csak vess oda egy huszast Józefnek, a kocsmárosnak, mert addig nem adja ide a kulcsot.

Nem felelt a lánynak, de öklével akkorát csapott az asztalra, hogy a siposok torkában megakadt a hang, a mulatozók késük után nyultak, a kocsmáros pedig ijedten szaladt hozzá és szolgálatkészen totyogott előtte.

— Mit tudnak még a hangászaid? — szegte fel a fejét. — Valami emberséges nótát mégis lehetne talán, ha már ilyen nagy a keserőség, izetlen a bor, hideg a lány. — S hogy elhallgatott a muzsika, megesendesedtek a kupecsek, halkán énekelni kezdtek:

— Gyöngé violának, letörött a szára...

De a hangászok csak nézték bamba pofával, ölükbe ejtett pikulával és a ceterásoknak levegőben járt a keze. Még magafeledten énekelt egy darabig, észre sem vette, hogy nincs, aki kísérije, aztán kiköpött a töredezett padlóra, felállt, zsebredugta kezét és szembefordulva a siposokkal, gunyosan így szólt:

— Nem tudjátok, vagy elfelejtettétek már? Pedig pénzért mindent kellene muzsikálniotok. Hiszen csak pénz kell nektek, igaz-e? Bujdosó vagyok, hazátlan, bitang vagyok, — ordította és tépte magán a ruhát — de pénzem azért még van egy kevés...

Azzal kirántotta kezét a zsebéből és egy marék pénzt vetett a siposok elé. De a következő pillanatban kihuzott, dölceg alakja összegörnyedt, feje lekókadott, mint a részegnek, pedig alig ivott még, mert az utcáról ismerős dal szűrődött a kocsmába.

— Sirok Dunav, ravan Szrém — hangzott a nóta, mintha egész kórus dalolta volna, s ő a szívéhez kapott. A hangászokba visszatért a bátorság, a kupecsek pedig kegyetlenül röhögtek. S akkor kinyílt az ajtó. Egy alacsony legény lépett be rajta, piros sipka volt a fején, bocskor a lábán, derekán színes öv. Őt-hat fiatalabb követte. A sipkás legény nem ült le mindiárt a többiekkel, megállt az ajtó közelében és hosszan nézte a jurátust, mert ismerős volt neki. Aztán hirtelen felkiáltott:

— Jásó! Bóg da ti dusu proszti.

A lány ott állt mellette, gyengéden huzta vissza és mérgesen méregette a bocskoros legényt, aki még elrontja az estéjét pedig most már nagyon ragaszkodott chez a bolond, szomorú diákhhoz.

— Hagyj — mondta a lánynak — beszédem van ezzel.

De amikor leültek, nem ő beszélt, hanem a bocskoros. Fojtott hangon, szenvedélyesen beszélt s a lány nem tudta kivenni, gyü-

lölet van-e szurós szemében, vagy megvetés. Sajnálta már ezt a szegény szenvedő diákot, úgy érezte volna jól magát, ha mellére hajthatja fejét. De most nem lehetett.

— Nem szántad a népedet? — mondta amaz és ezt megértette a lány, mert valamit megtanult szerbül. — Fegyvert fogtál ellene Kossuth oldalán, aki a pozsonyi diétán megtagadta jogaink elismerését. Nem bántott a lelkiismeret, amikor flintádat ráemelted szerb testvéreidre? Te, Ignyátovics Jásó, a szerb fiu?

— A forradalomért harcoltam, — felelte csendesesen és még jobban lehajtotta fejét — a szabadságért, egyenlőségért.

A másik felnevetett.

— A forradalom megbukott s te áruló lettél. Érdemes volt, Jásó? Nem láttad előre? A császár nekünk ígérte a Vajdaságot! Nem biztosabb a haza, nem csábítóbb a mi földünk, mint a fölforgatók serege? ... A mi hazánk — tette még hozzá emelt hangon, csillogó szemekkel — a mi hazánk, ez a szép, gazdag síkság egészen Temesvárig ...

— Ti is csalódtatok — mondta végre, husos aikán fájdalmas mosollyal, aztán töltött a vastag pohárba és lehörpintette a bort Kis időre mindketten elhallgattak. A szomszéd asztalon egy pin cérlány táncolt eszeveszetten s a vásárosok és lócsiszárok hülyén hörögve gyönyörködtek benne. Az egyik a lány pirosvirágos pucscsálóból itta a bort cuppogva, elferdült pófával.

Ők hallgattak és mindketten arra gondoltak, hogy a Duna másik oldalán, a vár alatt, zöld tölgyerdő közepén, soktornyú palotájában most elégedetten alszik egy fehérszakállas öregur. Ő nem csalódott. Alig egy év előtt látták faragott székében méltósággal ülni hatalmas aranykereszttel a nyakában, mellén csillogó rendjelekkel, hallották öreges, de parancsoló hangját, amikor csak ennyit mondott: Bécs erősebb! S akkor lelkes orditózások után elébejárultak a gyáva papok és számitó kereskedők, az alázatos hivatalnokok és a földjüket féltő földesurak, hogy sorra megcsókolják gyémántgyűrűs puffadt kezét. És nem sokkal azután eldőrdültek Hrabovszky ágyui, kigyulladtak a házak, jajgatva menekült a nép, az alföldi síkság fekete földje pedig piros lett két nemzet fiainak véréből.

A diák nyögve nyult a pohárához, ivott és feljajdult.

— A vér, a vallás, a nyelv, — ezzel születik az ember. De a szellem, testvérem, a szellem meghódíthatja. Gondolj csak Vitkovicsra.

A másik felhuzta szemöldökét, fejét kissé előretolta. szemét lehunyta, arca eltorzult, hangja recsegett.

— Soha, soha sem lehetsz más, mint aminek születél. Csak áruló lehetsz. S te az vagy. Gyűlölnék itt és megvetnek ott. Vannak idők, amikor megtűrük az ilyet a középén, amikor még hasznos is lehet. De a mostaniak nem olyan idők. Elvakultál, megtagadtad fajtádat, szembefordultál vele, áruló vagy.

Többet nem mondott. Felállt, meghuzta derekán csikos,

szines övét, amelyből egy francia pisztoly csöve csillant elő és anélkül, hogy még egyszer ránézett volna a diákra, visszament társaihoz.

— Gyere, — szólt hozzá a lány kedvesen, hizelegve — gyere, meglátod jobb lesz egyedül velem. Gyere, én megvigasztallak.

Támolyogva megindult az aító felé. A lány mögötte ment, egyik kezében gyertyával, másikban egy kancsó borral. A kocsmáros aggodalmas képpel sugta a fülébe:

— Reggelre elmenjen innen, nem akarok bajt magamnak.

Az udvaron a lány elébe került, végigvezette az ereszes folyosó alatt, aztán beesett az alacsony ajtón, csizmásan végigvágódott a megvetett ágyon és valami rettenetes hang tört elő a torkából. Rázkódott egész testében s a lány nem tudta sir-e, vagy kacag-e. Tehetetlenül állt előtte, a gyertyát még mindig nem tette le a kezéből, egészen megzavarodott; csitítsa-e, vagy vele nevensen? A kocsmából áthallatszott a vidám nótaszó és akkor csendesén megszólalt a lány:

— Te, hallod-e, elénekelem én neked azt a nótát, amit nem tudtak a siposok, de aztán jó legyél ám. — És sipító fejhargon dalolni kezdett.

— Hagyd abba — szólt a lányra — nem kell már az sem. — De az, mintha nem hallotta volna a szavait, csak tovább folytatta és akkor a diák felugrott, elkapta a kezét és akkorát lódított rajta, hogy iaigatva terült el a piszkos padlón.

— Látod, most megütöttelek — hajolt le szánakozva, kicsit megcsendesedve — de hát ütnek engem is. Kelj fel, hiszen jó veled lenni... — S tentézte, babusgatta, haját simogatta, de amikor feltápáskodott a lány, ő ugy esett az asztal melletti székre, mint egy élettelen zsák. Fáradtan nyult a kancsó után, nagyot huzott belőle, ejha — mondta — ejha, ez jó, még ez is jó...

— Ezt nem szabad énekelnem — dűnnyögte — azt meg nem illik most. Láttad, hogy megijedtek azok a plundrások, hogy bámult a csöcselék, aáá! mint a barom. Hiába mondom én, hogy ebben a két dalban van az én tragédiám... érted ezt, te lány? A szellem meghódított, mondom, de ők ráfelelnek mindiárt: mi a vér, a vallás, a nyelv? Azt mondják váltig: áruló vagy! Nekem mondják, érted ezt, te lány?...

S az, mintha eltört volna szép cédrus dereka, összekuporodva, ijedten nézte. Tán jobb lett volna, ha nem hívja magához, mert ez bolond, mint minden bujdosó. Tele van a város most ilyenekkel. József látni se szereti őket és ugylátszik igaza van. Hanem az csak beszélt az ő nagy bánatáról és sajnálni kellett mégis egy kicsit.

— Hiába nézel, galambom, nem lehetek én neked idegen. — Hangja most egészen mélyen szólt, bársonyosan, mint egy könyves simogatás. — Egyforma a sorunk. Áruló, vagy rima, egy-

remegy. Hát így, jó összekerültünk... Rengő kacagással nevetett.

A lány nekibátorodott ettől a beszédétől, lassan vetkőződni kezdett, leoldotta piros szoknyáját, széjjelkapcsolta feszes pruszkiját, megriszálta formás tomporát, aransárga haját lebontotta és tekintetével hívogatta a legényt. S az egyszerre elhallgatott, mert megértette, hogy kár beszélnie. Lehunyta szemét és mintha újra ott volna a csatatéren, felelevenedett benne minden. Kürtök harsantak, lovasok vágattak, gyalogok rohantak és a nap fénylett és megcsillant a kardok élén. Hajrá, vágd, nem apád! Tűz és vér és füst terjengett körülötte, hogy nyögött és dobantott a lábával. De aztán felnyitotta szemét, mert a lány szólította:

— Gyere, diák, jobb itt az ágyban.

S ahogy felnézett, egy pillanat alatt átlátta egész életét, amelynek még az elején volt, de már nem maradt semmije belőle, csak fizetett vacok utszéli kocsmákban, cifra lotyók pállott melege, s ez most már mindig így lesz ezután. Minden bánatát, keservét, egész nyomorult életét beleölheti ebbe a lányos, zenés, borus mámorba, plundrás pikulások, perlekedő vásárosok között.

Aztán, mint a fuldokló, aki még nem adta át magát a halálnak, a semminek, és még egyszer körülhordja tekintetét a lassan tűnő világban, még egyszer szénéz valami után, amiben megkapaszkodhatna, úgy csapott bele a vágy és a reménység a régi élet és a dicsőség után. — Mi lenne, ha mindezt megírnám? — gondolta reménykedve s egészen áttüzesedett az arca: felélénkült és agyában oszlani kezdett a bor sűrű gőze. Legszívesebben mindjárt pennát és papírust kért volna, de ekkor a lány hosszú ingében odament az asztalhoz és, hogy véget vessen minden kinnak, szenvedésnek, önmarcangolásnak, hogy elűzze a lélek magányát, s szerelemmel uralja a testet, elfujta a gyertyát és magához huzta.

Ruhásan esett az ágyba és egyszerre mindent elfelejtett. A lány haja finoman borzolta arcát, vágyódva nyult feléje s ő átadta magát az éjszaka és a szerelem gyönyöreinek. A kocsmában elhallgatott a zeneszó, mert hajnalodott már s az ablak alatt, az utcán rettentő magas nyeregben nyugodtan poroszkáltak a császári lovasai.

M E S E L É D

A személyvonatról lekéstem és most itt ülök vagy ötven teher-vagónhoz csatolt személyszállító kocsiban, melyet csak meglazult szögek tartanak össze. Minden részecskéje külön recseg és még a vonatzakatozás ritmusát is zavarja. Fel-fel huzom az ablakokat — hiába — lezuhanak. Az októberi éjszakából sertésvagónok súlyos szaga dől be. Már félórája utazom, ni, meg is állunk... Tolatunk, vesztglünk... A hidegre forduló éjbe kemény hangok zúgnak bele. Vasutas vezényszavak, melyekre hátrálunk, vagy előre indulunk.

Azt hiszem szél csapja ki a tulsó ajtót — de nem — valaki be-
lépett. Csak a fejem fölött ég az olajméceses, az ajtónál megálló ember arcát nem látom, de válláról feje fölé nyúló fejszéje riasztóan fénylik... Biztatom magam: »erdő-munkás, szombat este van, falujába megy vasárnapi pihenőre... Bujdosó holdvilágu az éjszaka, éppen most bujik ki egy felhő mögül a hold és befehériti a tájat. Lopva kinézek. Messze lehet látni, de sehol semmi erdő. Nem erdő-munkás ez az ember. Félek tőle. Jó a kabátom s mellettem finom bőrből készült táska. És ő? — már közeleg — rongyos-foltos és mintha kabátja melle táján véres lenne... Lassu tempóval teszi meg a nyolc-tíz lépést, végre a másik oldalon, velem egy sorban letelepszik. Fejszéjét a padsarokba állítja, iszákját az ölébe teszi, kopott báránybőr-süvegét még jobban a szemére huzza. Egyre alább bukik a feje. Alszik? vagy teteti álmát és lesi, mikor alszom én el?

Türelmetlenül várom, hogy állomásra érjünk és előkeríthetem a kalauzt. Talán nincs is kalauz, hisz eddig se jelentkezett. Ha nincs, szólni fogok valamelyik vasutasnak: Gyanus emberrel utazom. Véres a kabátja.

Keresem a bóbiskoló emberen a vérfoltot... Elmosolyodom. A vérfolt: kabátja felső zsebéből kicsücsülő piszkos piros kendő. Utitársam cájg ruhát visel. Balzsebe piros bélése diszkendőként fordul ki. Ilyen ruhát nem lopnak, ócska piacon se található, csak ujkorában vásárolható és benne, vele együtt, szakadni, pusztulni kell fejzés, vagy más nehéz munkában.

Nézem a ruhán a foltokat. Lesirnak. A foltok előkelőbbek. Jobb tegnapról megmaradt posztódarabkák.

Allomásra érkezünk. A nagy csörömpölés felveri álmából utitársamat. Süvegét felbőki, láthatom az arcát. Csupacsont beesett arc, mintha örökre inyéhez szivta volna két orcáját... Bal szemé ugra-bugrálása bal arcára gunyos hangulatot dob. Jobb szeme mély-

fekete, szigorúságba meredt. Ezzel néz rám, de csak néhány pillanatra, aztán közömbösen elfordítja tekintetét és iszákjából kenyeret, fél hagymát és sódarabot szed elő.

Az igazi száraz, fekete kenyér, a szükölködés félhagymája, a nyomoruság piszkos, durva sója így propagandától érintetlenül társul elém és egyre fájdalmasabb szenzációvá emelkedik bennem... Egy szép izes almám van... »odaadom neki« tervezem, és már nyulok is a táskám után.

A szegény ember megvacsorázott. Gyűrött cigaretta-papírost szed elő. Kisimogatja, bal mutató ujját befekteti és már bujik is a nadrágzsebéből elő a csipetnyi dohány. Szembe verhetne az uton az eső, mert a fekete dohányt nem kell sodorni, sárként engedelmeskedik. Utitársam csóválja a fejét... Csak ebben a percben kel bennem igazi részvét.

— Az enyém szárazabb. Gyujtson rá! — nyújtom feléje tárcámat.

Nem nyul a tárcába. Fekete szemével rámlesve szól:

— Ha ad az ur egyet...

— Tüzet is adok neki. Elveszi tőlem az égő gyufát. Tán nem tudja elfogadni udvariasságom, vagy az igazi dohányos módján türgetőként akarja élvezni a rágyújtás örömeit...

Cigarettazik... Nincs kedve, vagy nem merészei szóba állni velem, de nekem, úgy érzem, beszélni valóm van vele.

— Átülök hozzá.

— Honnan — hová?

— Falumban jártam, most megyek vissza a városba. Az ur is odautazik?... Majd hazasegitem a pakkját.

— Könnyű, magam is elbirom.

— Az ur szives volt hozzám. Tudom én, hogy egy-két dinárt is adna. Nagyon kiköltekeztem, rámférne.

— Ugyan?... Kiköltekezett?... — kérdezem mosolyogva. Derűs hangomra érdesen válaszol:

— A koldus-szegénynek is vannak szívbeli kötelességei. Apám, anyám sírján a nyáron kiszáradt a fa. Most van a faültetés ideje és az éccaka is holdvilágos... Reggel a piacon vettem egy agáca csemetét. Délután vonatra ültem... kivágtam a száradtat és elültetem az előtt... Huszonhét dináromba került. Nehezen kuporgattam össze. Semmim se maradt. Máma nincs hol lehajtani a fejem és abból még baj is lehetne. Ezért kínálkoztam, hogy besegitem az ur pakkját, tudom, hogy nem sajnál tőlem egypár dinárt.

— Adok!...

Pénztárcámban meglazul egy százdináros és már el is indul. De a szegény embernek előbb fizetnie kell érte szóban, magyarázattal... Szeretném megérteni őt. Vonatunk most is vesztegel — városunkig még hosszú az út. Csak recsegjen kocsink, fujjon be a szél, nem baj!... egy szegény emberrel... ötszázmillió szegényemberrel szorongok itt.

Utitársam iszákjába nyul. Egy darabka sülttök kerül elő.

— Szeretem a sült tököt... Ha nem sértem meg az urat — meg-
kinálok.

Elfogadtam. Vendégbarátsága után rágyujtunk...

— Barátom! (érezem, ez a szó itt rossz, lefelé beszélés). Kérem,
mondja meg a nevét.

— Kis János a nevem.

— János... ha restellem is, bevallom, nem értem magát. Nem
értem, miért kell szülei sirján éjszaka elültetnie a fát?

— Nem érti az ur?... Kitaszított ember vagyok... Felenged
most a szívem, hogy így beszél velem az ur... Nem emlékszem,
hogy édesapámék halála óta, valaki jó szót szólt volna hozzám.

— Sose hallgatta meg senki?

— Engem mindig csak kihallgattak. A csendőrök, a rendőrök,
a bíróság...

— El is ítelték?

— Két esztendőre. Azt a két esztendőt cipelteti velem a világ.
A börtön az oka annak, hogy csak éccaka ültethettem el azt az
árva agácát. Nem mehetek én nappal szégyen nélkül a falumba.
Nincs munkakönyvem, nincs senki akihez elszegődhetnék, rendes
foglalkozás nélkül vergődök. Ha éccakára az uccán maradok és a
rendőr elcsip, visznek a falumba, onnan meg kitaszitanak.

— Mi a neve a falujának?

— Meseléd.

— Szép a faluja neve.

— Csudaszép... — és felsóhajt Kis János.

Csend borul ránk... Állomáson vagyunk. Egy vonat robog el
mellettünk. Vonatunk újra elindul, csak mi veszteglünk beszélgeté-
sünk egyik árva állomásán.

— Azt kérdezi az ur, hogy mért lenne abból baj, ha nincs
egyetlen dinárom se? — szólal meg János.

— Istenem!... egy dinár...

— Sok pénz az, ha nincsen... A város szélén lakik a kvárté-
lyos asszony. Egy dinárért tető alá juthatok nála, leheverhetek a
szalmára. Huszan-harmincan alszunk nála a szobában, a konyhában
— kinek hol jut hely. A csuda kövér asszonynak épp csak ráma az
ajtó. Nyújtja a tenyerét és nincs bemenet, ha nincs dinár. Uccán
marad az ember. Egész éccaka bujkál, de a rendőr sokszor elcsipi,
bekiséri. Reggel a raporton rákiabálnak: »Megint itt vagy? Csak
megmondom a nevem, már tudják, ki vagyok. Ki se nyitják a nagy
könyvet, melybe régen beírták, hogy gyujtogató vagyok, csavar-
gásért ennyi, meg ennyi napot ültem. Mindig csak zsuppolnak,
zsuppolnak Meselédre, csuf fogadtatásra.

— Miből él, János?

— Dolgozok, cepekedek, ha van mit. Most van két tartós he-
lyem. Egyiken ivóvizet hordok, a másikon fát aprítok. Többi időm-
ben ácsorgok a vasutnál, lesem a pakkot... Akad is egy-kettő
minden nap. Eltengődnék így... de néha rámiön... nyáron megki-

vánok egy dinnyét, télen egy csáját és kettő is lesz belőle, így elpusztítom az utolsó dinárosom is...

Hideg van. Én vastag, meleg kabátomban megbujva ülök, de ez a szegény ember fázik. Előszedem táskámból a termoszt és töltögetem neki a forró, rumos teát.

— Mesélje el az életét, János!

Kis János büvökörébe vont. Szomjazva várom a mesét. A teától átmelegedett ember fekete szeme ég. Rezgő szemével is felém néz. Mint aki testi hibáját takargatja, eddig csak félarccal fordult felém, de most önfeledten rám esik egész tekintete. Sovány arca pirba borul. Készülődik beszámolni életéről. Előre izleli a szavakat, melyek meséjének inkább hangjegyeit adják, mint értelmét. Így van ez minden embernél. Gazdag vagy koldus, háborut nyert vezér, szerencsés krajzleros, király szeretője, világhírű író, rablóvezér, bankvezér, miniszter, virágáros lány, segédkönyvelő, mozi jegyszedő, nagy színész, allevéltáros, mind a kétmilliárd ember, köztük vakok, némák, örültek is, mind mind lesik az órát, hogy önéletrajzokban, élőszóval, jelbeszédekkel elmondhassák életüket, mert minden embernek van egy csodálatos története: a maga élete.

Kis János rákezdi.

— Édesapám kötelesmester volt Szegeden. 79-ben volt a nagy árvíz. Akkor két esztendő voltam. Mindenünket elhordta az árvíz... Menekültünk és Meselédre kerültünk. Ázott verebek voltunk, sajnálták is apámékat az ottani népek, segítettek rajtunk. Szép szál ember volt az édesapám. Jó táncos volt és szebben énekelt, mint a kántor. Szerette az italt is és ha egy kicsit magába szedett, rigmusokat mondott. Kedvére volt mindenkinek. Később sokszor mondta: »eleinte úgy bántak velem, mint a kedves vendéggel...« Lassan, lassan visszajára fordult minden, mert édesapám neki gyűrűközt a munkának és gyarapodni kezdett. Pendelyes gyerek voltam még, de már felváltottam édes anyámat, én forgattam a kereket, édesapám hátrálva fonta a kötelet. Szerzett egy kis házat, hozzá belsőséget. Szurta is a falu szemét. Azt beszéltek, hogy ez a jött-ment nem fér a bőrébe, ennek meg annak a földjére alkuszik, ki akarja őket turni az ősből... Neki mentek édes apám életének. A kocszában árván hagyták az asztalnál. Lakodalomra, kereszttelőre nem hívták, a rigmusai se kellett. Bánatában leírta magának. Utolsó rongyukig őriztem a szép nagy betűs cédulákat...

— A szégyenből nekem is kijutott. A gyerekek, ahogy otthon tanulták, jött-ment ivadéknak, ringlispil-szeműnek csufolták. Megverték, árokba lökdöstek. Isten bocsássa meg nekik, nem szivelték, aki nem volt falubeli. Még azt is számon tartották, akinek a dédapja nem Meselédén jött a világra. Édesapám mégis szerette a falut, még a népet is dicsérte. »Mind testvérem, rokonok. Szépen élnek maguk közt. Mással a testvérek is ölik egymást. Meg ide is szoktam fiam...« — mondogatta nekem. — Itt akarok élni, meg-

halni. Szeretem a falut, a Lapost, a Székest, a Kali szőlőket... szívem, lelkem, szemem más határt nem kíván. Jó! látom én innen a messze hegyeket is...»

— Szegeden szolgáltam a katona esztendőket. Hívtam vissza édesapámékat az új szép városba. Hiába kértem, hogy hurcolkodjunk vissza. Nem való ilyen vén embernek, mint én, beszélni róla, de ami igazság, el kell mondani. Katona koromban szemet vettem egy szegedi lányra, de ő nem kívánczolt Meselédre.

Elhallgat. Látom mélyen elérzékenyül... Van a táskámban konyak. Gyorsan előteremtem.

— Jóféle pálinka...

Tisztelettel visszakinálja az üveget. Néhány cseppnyit szivok, ő bőven kortyol. A konyak jól hat... Erősebben ütik fel fejüket az érzelmes részletek, de a tényerejü élet is egyre zuhogóbban hull a mélybe.

— Letelt a katona-gyöngyélet. A lány mással jegyezte el magát. Örültem, hogy haza kerültem. Én is szerettem a falumat, ha nem is láttam a hegyeket. Édes apám szívvél látó ember volt és amit a szív lát, nem is igaz. Cugszfürerségig vittem fel, értettem a térképhez is. Tudtam, hogy Meselédől olyan messze vannak a hegyek, hogy emberi szem odáig nem láthat. Édes apám haragudott is ellenkezésemért... Megvakult... akkor is látta a hegyek karéját. Haldokolva is látta... Egy hónapra rá édes anyámat is eltemettem...

Kínálás nélkül nyul a padsarokba tett üveg után, de a konyak most nem segít, könnyek hullanak szeméből.

— Gyujtsunk rá, János! — és e pillanatban szégyenkezve gondolkod vissza édes anyám halálára. Sokáig sirtam és amikor felszáradtak könnyeim, fekete-komorán — rágyujtottam... Aki élve marad — rágyujt. Kis János is, éppen csak megakad. A cigaretta izlik... Percnyi csend, aztán fejestül ugrik vissza az életébe.

— Magamra maradtam. Folytattam apám mesterségét. Vagyonykáján kívül sorsot is örököltem. Engem is kinéztek mindenhonnan. Magamban kerestem a nyugvást, de egyedül nem találja meg az ember. Asszony után néztem. Fejembe vettem, hogy meselédi lánnyal házasodom össze. Találtam is feleségnek valót. Mindent megtettem, csak hozzám jöjjön. Ráírtam a házam, a kertem, szőlőskémet is, azt már én szereztem. A lány szülei így kívánták. Tetszett a lány, meg reméltem is, ha idevalósi a feleségem, hozzám enyhül a falu. Gyerekünk is lesz és az már itt született, Meselédén... De mondja meg az ur, hol található meg a boldogság, a nyugság, ha a feleség is ráordít az urára: »jöttment csavarógó!...« Pedig már a gyerek is megvolt...

— Jó hogy jött a háború. Cugszfürer voltam, mingyárt előre vittek. Három medáliával a bluzomon mentem haza... Csunya idők jöttek. Senki se tudta magáról kicsoda, micsoda, hova tartozik. Tegnap így ordítottak, ma ugy, holnap máskép. Mindenki, én is ide-oda ráncigálódttam és ha baj lett belőle — én csináltam a ren-

detlenséget, én forgattam fel a falut, pedig csak annyira voltam ludas, mint a többi meselédi. Mégis »csak az a jöttment oka mindennek, nincs szívéen a falu sorsa.« Pedig ahogy a fa begyökerezik a földbe, olyan meselédi voltam... Ugy vett körül a gyűlölet, mint az árvíz. Víz alá is nyomtak.

— Szomszédom háza kigyulladt. Magamét is védve roskadásig hurcoltam a vizet... Ugy, lucskosan vittek a faluházára. Herten tanuskodtak, hogy én gyújtottam fel szomszédom házát. Azt is tudták, hogy azért tettem, mert a szomszéd nem akarta nekem eladni a házát. Ebből annyi volt az igazság, hogy eladó volt a ház, és én is alkudoztam rá... Két esztendőöt kaptam...

— A nyáron mult tizenhét esztendeje, hogy kiszabadultam. Nyujtom neki az üveget.

— Ami most jön azon nem segít — és elhárítja a konyakot. — Az asszony a kapuban nyujtófával jött nekem. Kirángattam a kezéből és szaladtam, hogy agyonüssöm a fiam... Az én Janim... jaj Istenem, mit tettek vele?... — megkövetem — a fenekét mutogatva sivitotta felém »...gyujtogató!« Mégse vágtam rá... Majd visszatértem magamhoz a kölyköt. Majd rendet csinálók én!... Mentem a bíróhoz, az ügyvédhez, a paphoz... Tőlük tanultam meg mindent visszafelé is, előre is. Senki, semmi vagyok. Se fiam, se házam, se szőlóm... Csak a paptól kaptam enyhítőt: Isten irgalmát nem veheti el tőlem senki... Eddig van... Érti most már az ur, micsoda szomorúság, ha büntetlenül elcsip a rendőr és Meselédre zsuppolnak engem?... Ha egyszer jó szót kapnák ott... ha azt mondanák: no... maradj itt... bujj csak meg csendesen... senki se bánt téged... Édes jó Istenkém...

Sir...

Erős vagyok, nem sirok vele.

— No... János... Ne sirjon... Maga jó... A meselédiek rosszszak...

Felszegi a fejét. Könnyei szigorú szavakban száradnak fel.

— Jó uram, köszönöm a szeretetét, a szívességét, de a meselédieket nem engedem... Nincs a kerek világon olyan falu, mint Meseléd... Ők elvégezték velem a dolgukat, talán bánják is már, de még makacsokodnak... Ha ver is, szeretem a falum... Nemcsak a rosszra kell emlékezni, a jót se szabad elfeledni... Ha ismerné azt a falut!... Sehol se olyan kövér a fű, mint Meseléd rétjein. Sehose nyílnak olyan szép, jószagu virágok... Áldott föld az... Csak bedugom az ujjam a földbe és már bujjik ki a buza. Az emberek is jók... Arról nem tehetnek, hogy akad köztük pelyva. A pelyva üres, minden szélre felszáll és felülkerekedik. Jön majd nagy szél is és örökre elfújja a pelyvát és megmarad a jó nép. Látná az ur azt a népet...

Felkel, az ablakhoz lép, bütykös ujjával a messzeségbe mutat. Megrendülten beszél...

— Arra van Meseléd!... Menjen el egyszer oda... Az egész világon nincsenek olyan tiszta fehérre meszelt házak, olyan agáca

sorok... Meselédén fejik a legédesebb tejet... Menjen el vasárnap Meselédre... Már az első harangszóra elindul a nép a templomba. Elöl az özvegyek, utánuk az öregek, aztán a fiatalok, mind a hitespárjával... Menjen közéjük, hallja majd, milyen szép a szavuk, milyen izes szivesen kínált kenyерük...

Vonatunk mellett már villanylámpák suhannak el, meg is érkeztünk, de a megszállott ember csak prédikál... Én is nagyon megrendült vagyok, könnyekig leigázódtam, mégis igyekszem csendesíteni Jánost.

— Fogja a fejszéjét János! Szálljunk le.

A fejsze magához téríti. Egykedvűen ballag velem a kijárat felé. Visszatért valóságába... Tászkám után nyul, de olyan gyöngé, hogy fejszéje is súlyos teher neki.

Kilépünk az állomás előtti térre és tárcámért nyulok... De nem!... Jánossal akarok maradni. Elkisérem.

Együgyűen megy utján, egyetlen megmaradt célja felé. Nem tudom, hallja-e, érti-e a szavam... »Majd teszünk valamit János...« Semmi válasz. »Ugy lesz, ahogy kívánta, jövő vasárnap elmegyek Meselédre...« Kínózom magam, szeretném tudni, örül-e hogy testvérien vele érzek?... De vele érzek-e?... János... és én... nem cserélődtünk ki?... Ó! lelkembe fejszézett János... Ó!... Meseléd... én falum... Magamnak beszélek... Örült vagyok... Megyek rezgő szemű fejszés Kis Jánossal. Fogom a kezét és nem tudom, melyik az én kezem... és a fejsze az ő vállán?... az én vállamon?... Éccaka beszöktem a temetőbe... szüleim sirján agácát ültettem... Ó! Ó... Meseléd...

Már meg van a kezem. Kis János elengedte... Egy rossz kerítésű házra mutat:

— Itt a kvártélyom... és ha nem feledkezett meg rólam az ur...

Észbe kapok. Markába szorítok egy bankjegyet.

— Ha ilyen jó az ur... toldja meg egy dinárossal... Az aszszony nem tudja felváltani a bankót...

Apró pénzem nekiadom. János leveszi süvegét és szól: »Hálásan köszönök mindent az urnak.«

János már eltűnt... Sötét külváros sarában botorkálok. Meszszíró világit ide a városháza tornya. Igyekeznék, de nem tudok rendes, nyugodt otthonomba térni... Nehéz a szívem...

Hajnalodik. Már nyílik is egy külvárosi kocsmá afaaja. Betérek. Nem érzem a büzt, nem látom a piszkot. A fityóka pálinkát egy hajtásra lenyelem. Könnybe lábad a szemem és sutogom: Meselédre vágyom... az én falumba...

U J H E L Y Z E T B E N

Mint akit főbe kőlincstak, ugy szédelegtünk az első percben. Forgott körülöttünk a világ, elsüllyedt minden szilárd pont, amibe eddig kapaszkodtunk, nem tudtunk tájékozódni. Nagyenyedtől két órányira van Kolozsvár autón. Amikor 1939 szeptember 1-én Kolozsvárról hazaérkeztem, éreztem, hogy valami mélységes szakadék nyílt meg közöttünk. Oda tul egy uj világ indul, itt a régi még megsulyosodik, de ki sejtette még akkor, hogy mekkora távolság fog elválasztani.

Két évtizeden át Kolozsvárról kaptunk szellemi irányítást, gondolatokat, terveket, célokat. Életünk irányát, terveit Kolozsvár szabta meg és amint a románság csak elkeseredve mondhatott le az egyetemi városról, az erdélyi élet központjáról, az erdélyi magyarság viszont ugy érezte, hogy szétszakadt az élete és a Romániában maradt rész eddigi irányítását veszttette el. Csoda-e, ha a fejvesztettség első napjaiban mindenki kapkodva szedte össze holmiját és a kiköltözésre gondolt? Pedig a földünk, az otthonunk ugyanaz maradt, megmaradt a kisebbségi helyzet is, amely már rég megmutatta mindenkinek a kötelességeit, de rajtunk kívül változott meg a világ és ezzel a mi biztonságérzésünk is odaveszett jó időre.

Enyed a Bethlen-kollégiumnak és a Hangya-központnak ad hajlékot. Mindkettőnek egész Erdélybe és Romániába szétágaztak fenntartó, tápláló száalai, de hasonló helyzetben volt minden erdélyi magyar kulturális, gazdasági vagy kereskedelmi intézmény. A tanárok, a diákság egy része a Székelyföldről, a Királyhágón tul vidékekről került ki és gyűlt be összel az ősi kollégiumba. Egyszerre belénk markolt a több mint háromszáz esztendő s múlt, nemzedékek építő, kultúra-terjesztő munkája és félelmesen szorongatott a bizonytalan, szinte kilátástalan jövő. Lesz-e elég diák, aki ide jön továbbra is tanulni és lesznek-e tanárok, akik ott hagyják talán Magyarországon családjukat, az ui lehetőségekkel kecsegtető jövőt és tovább jönnek küzdeni a kisebbségi sorsba. Lesz-e megélhetés az itt maradt, leszegényedett, megfogvatkozott magyarság között tanult ember számára? Ilyen kérdések kavarodtak a felbolygatott családok körében, így indultak sokan bizonytalan, megzavart lélekkel uj életet keresni.

Azután jöttek a **szekerek**, az autók végeláthatatlan, hosszú sorokban. Jött a katonaság és egy időben a kollégiumban kapott szállást. Majd az is elvonult és az élet ismét lecsendesedett. És az élet felelt az aggódóknak, hogy folyik tovább és megindítja ismét az építést. A feldult arcok kisimultak és nyugodtan kezdték mérlegelni a jövő feladatait. Visszatértek olyanok, akikről azt hittük, hogy elmaradnak tőlünk és eltűntek olyanok, akikhez hozzá szoktunk és azt hittük, hogy továbbra is együtt fogunk dolgozni. Lakások ürültek ki és változtattak hirtelen gazdát, de egyszer csak észrevettük, hogy egy új irodahelyiségben rendezkednek és valamelyik intézménynél egy új alak jelenik meg egy íróasztalnál. Intézményeink kezdték összeszedni magukat, hozzáfogtak az átszervezéshez és ha szükség volt rá, új központot állítottak föl.

Október 1-én megnyílt a kollégium és a lassan gyülekező ifjúság, a munka megindulása kissé fölélenkítette a kedélyeket, a kötelességekhez vezetett és így kirántott a meddő tépelődésekből. Az ősz folyamán jutott már időnk és kedvünk irodalmi terveket is szőni. Lapok, egy folyóirat megindítására gondolni. Akkoriban még megjelent a *Brassói Lapok*, azt hittük, hogy az lehet a romániai magyarság irányító lapja. A lap meg is érezte új hivatását, az írók itt szólaltak meg először az új helyzet kérdéseit föl tárva. Szemlér Ferenc egy cikkében az írókat írásra serkentette, de nemsokára nem volt lap, ahova írni lehetett volna. Csak az egyházi lapok alakultak ki nagyjában, néha kis helyi lapokból, de ezek közül csak az aradi katolikus *Vasárnap* hozott szépirodalmi anyagot.

Azután ismét teltek a hónapok, tervek keletkeztek és szétfoszlottak, de a munka elől már nem lehetett kitérni. Rövidesen kisült, hogy mindenkire két ember munkája vár. Nagyenyeden megalakult a Gazdasági Egylet központja és decemberben egyszercsak megjelent Kacsó Sándor, hogy az *Erdélyi Gazdát* szerkessze. Két nyomdában készült az első szám, de karácsonyra megjelent. A romániai magyar nép kezébe magyar lap jutott. Az értelmiség számára szerencsére itt maradt a *Magyar Kisebbség*. Jakabffy Elemér kitűnő folyóirata. Karácsony előtt nagy örömeinkre bejelentette, hogy a lapot átalakítja, átveszi az *Erdélyi Múzeum* és a *Hitel* munkakörét és bevonja a fiatal nemzedéket. Végül még könyvet kellett népünk kezébe adjunk és karácsony előtt megjelentek a naptárak. Ezek az első magyar könyvek az új helyzetben. Így indult meg a romániai magyar sajtómunka a bécsi döntés után.

Vita Zsigmond

A MAGYAR SZAKMUNKÁS KÖLTÖZKÖDÉSE

A magyarság szervezetlensége a statisztikai adatgyűjtés területén jelentkezik legszembetűnőbben. Ma sincs olyan magyar intézményünk, amely alkalmas volna a jugoszláviai magyarság kataszterének elkészítésére, hogy osztálytársadalmi, népmozgalmi, kulturális és birtokstatisztikai adatai hozzáférhetőkké válhassanak. A velünk együtt élő népek közül a németek katasztere már elkészült. A többi népek azonban az állami statisztikai hivatal tíz évenként ismétlődő összeírásaira vannak utalva. S bár a figyelem itt sok mindenre kiterjed, az összeírásokat, a vojvodinai szerbesség is hiányosnak tartja. Ezért a *SzrpSzka Matica a szerb kulturális és vagyoni kataszter elkészítését maga vette munkába*. Néhány járásnak, illetve községnek máris meg van a maga népi s vagyoni katasztere, úgyhogy az összeírások hiányosságai kiegészíthetők. A magyarság ezzel szemben csaknem teljesen hiányos adatokra van utalva.

A jugoszláviai magyar kisebbség túlnyomó része — amint tudjuk — földműveléssel foglalkozik és a falun él. Ezek számáról elég megbízható adataink vannak. *Jóval kevesebbet tudunk azonban a legjelentékenyebb város lakó rétegről, a magyar szakmunkásról*, bár gyakran hallunk dicséret megjegyzéseket a magyar iparosról, aki ügyességével, szakképzettségével és szorgalmával sorban meghódította a nagyvárosokat. De hány ipari munkásunk él szanaszét az országban s milyen viszonyok között, arról megbízható adataink nincsenek. Pedig a vajdasági magyar iparos munkások elköltözése szinte szemünk előtt folyt le. Ahogy meggyöngyült egy-egy ipari nagyüzem, vagy át tette székhelyét a több terjeszkedési lehetőséget nyújtó nagyvárosokba, elsősorban Beográdba és Noviszádra, úgy csökkent, apadt a vajdasági magyar munkások száma is. Az elköltöző s az új környezetben munkát, jobb megélhetést kereső magyarok túlnyomó többsége ipari munkások sorából került ki. Ha ma Beográdban, Zágrebben, Szarajevóban, Szkopljében stb. annyi magyar szót hallunk, az főleg a magyar szakmunkások egyre nagyobb számban bekövetkezett letelepedésével magyarázható. Pedig a szakmunkások elvándorlásával a ju-

goszláviai magyarság egyik legértékesebb rétegét veszti el, mert az új környezetbe kerültek — lassabban-gyorsabban — a beolvadás veszélye fenyegeti. Elsősorban Zágrebre Oszijekre s egyéb horvátországi városokra gondolunk, ahol sokezer magyar szakmunkás él s ahol a beolvadás nem mai, hanem már a háboru előtti jelenség. A horvát nagyvárosok iparosai között nagy számban akadnak magyar nevéek, akik a magyarság számára végkép elvesztek. *S már csak nevéükben őrzik eredetüket.* Mivel a magyar szakmunkások elköltözése a magyarokta helységekből az ipartelepék elköltözése s a munkaalkalom csökkenése folytán szakadatlanul tart, a magyarság értékes polgárokkal szegényedik.

A magyar ipari munkásság elköltözéséről már az 1931-es hivatalos népszámlálási adatokból is fogalmat alkothatunk. *Ha figyelembe vesszük a szlávokta városok egyre növekvő magyar lakosságát, az átköltözés fokozódása máris szemünkbe ötlék.* Az elköltöző magyarok 90%-a szakmunkás, mely ügyességét s tudását ott értékesíti, ahol megfizetik s marasztalják. Az elmúlt 20 évben Noviszádon kívül elsősorban Beográd, Zágreb, Szkoplye, Szarajevó stb. szlávjellegű városok lakossága mutat számottevő szaporodást, mert ezekbe a városokba volt a legerősebb a beköltözés. Az 1931-es népszámlálás adatai szerint Beográdnak 1920-ban még csak 111.739 lakosa volt, 1931-ben már 238.775, ma pedig 300.000-nél is több.* Noviszád lakossága is megkétszereződött. Ez a város különben az egyetlen magyarokta hely, amely némileg fel tudja venni a magyar szakmunkásokat. Nagyobb részük azonban kénytelen messzebb keresni elhelyezkedést. Hogy sokan milyen messzire kerültek el, kiténik a következő hivatalos táblázatból:

1931-ben a városokban 1,939.735 lakos élt és ezek anyanyelv szerint így oszlottak meg:**

szerb-horvát	1,375.060	(70.91%)
szlovén	130.046	(6.71%)
egyéb szláv	40.284	(2.54%)
magyar	148.408	(7.65%)
német	119.905	(7.58%)
török	47.131	(2.43%)
albán	23.069	(1.19%)
román	6.763	(0.35%)
olasz	3.821	(0.20%)
egyéb	35.734	(1.84%)

A kisebbségek közül *a városokban tehát a magyar elem a legszámottevőbb.* A bánóságok között viszont a legtisztább szláv jellege a volt Tengeremelléki bánóságnak van. Enrek 97.92. a Vrbászi

* Definitivni rezultati popisa stanovništva 1931.

** Novosztí Zágreb 1933. X. 22.

bánságnak 95.40, a Drávainak 92.70, a Moravainak 91.15, a Drinainak 91.15, a Szávainak 87.89, a Zetainak 85.37, a Vardarinak 61.09.

DRÁVABÁNSÁGBAN

Magyar 124. német 5.478. Ebből:

Lyublyanában 1.729 német és 56 magyar.

Mariborban pedig 2.744 német és 50 magyar nemzetiségű polgár él, a többi kisebb városokban található.

A SZÁVABÁNSÁGBAN

A városlakó németek száma 25.386, a magyaroké 10.045. A nagyobb városok közül

	német	magyar
<i>Zágrebben</i>	6.287	2.210
<i>Oszijeken</i>	9.731	2.839
<i>Karlovácon</i>	293	121
<i>Szusákon</i>	157	50
<i>Varazdinban</i>	270	124

Az 1931-es népszámlálás a Vrbászi bánságban mindössze 761 németet és 114 magyar nemzetiségű polgárt mutat ki. A legtöbb kisebbségi polgár ebben a bánságban Banyalukán él, ahol 480 német és 93 magyar lakost írta össze. A tengermelléki városokban nem mutatnak ki magyarokat, pedig tudomásunk szerint szétszórvan ott is élnek, főleg, mint kézműiparosok, a Vajdaságból. A tengermelléken élő németek száma 261, az olaszoké 1707.

A Zetabánságban az 1931-es statisztikai évkönyv nem tüntet fel sem magyart, sem némeet. Annál több albánt s városi török lakoságot. A Drinabánságban 974 polgár vallotta magát magyar nemzetiségűnek, s ezekből csupán *Szarajevóban 518 magyar él. Beográdban a legutóbbi népszámlálás 10.471 német és 5.792 magyart talált.* Mivel a tulajdonképpeni elköltözés csak az elmúlt tíz évben volt erős, a Beográdban élő magyarok száma ma sokkal több. Pancsevon 1746, Zemunban pedig 807 magyar polgár élt 1931-ben.

A Dunabánság városainak lakossága nemzetiség szerint ugyanakkor, így oszlott meg:

A bánságban levő városokban 228.353 volt szerb-horvát, 2.284 szlovén, 55.973 német s 127.104 magyar.

A jugoszláviai városokban olasz és román nemzetiségű polgárok is találhatóak. Az olaszok 11 városban élnek. Lélekszámuk 3.821. Zágrebban 379, Beográdban 307 olasz él, a többi dalmáciai városokban. A románság megoszlása a következő: Bitolyban 1776, Beográdban 1.044, Szkoplyében 841, Vrsacon 470, Béalacrkván 458 és Petrovgrádon 190.

Jugoszlávia 86 városa lakóinak felekezeti megoszlása:

katolikus	924.762	(47.69%)
görögkeleti	733.454	(37.82%)
mohamedán	186.703	(9.63%)
izraelita	55.148	(2.84%)
ág. ev. és ev. ref.	29.636	(1.53%)
egyéb	9.532	(0.49%)

A jugoszláviai zsidók száma 65–70.000 és így *több, mint 80%-uk városlakó*, mintahogy az evangélikusok és reformátusok zöme is az.

*

A tízévelőtti adatok is azt bizonyítják, hogy *a Dunabánságtól távol eső városokban kialakult ipari gócpontokban már 1930-ban több, mint 20.000 magyar élt, akiknek túlnyomó része iparos volt.* Az elmúlt tíz év alatt ez a szám kétségtelenül megkétszereződött, úgyhogy a Vajdaság újból elvesztette értékes magyar szakmunkásainak egy részét. Az elvándorlás ma sem szűnt meg, sőt a magyarlakta vajdasági városok munkaalkalmainak csökkentésével még fokozódott.

Mivel semmi biztatót sem látunk a vajdasági viszonyok javulására, e folyamat meg nem állítható s így számolnunk kell *a városokó magyarság újabb gyengülésével.*

Csuka János

CANKÁR IVÁN:

V R Z D E N E C*

Anyám vrzdeneci születésű volt.

Azt mondják, az valami falu valahol fönn a Horlujszka dolinában. Így van-e pontosan, nem tudom, mivelhogy sohase láttam, s a térképek sehol sem jelzik. De hogy van a világon, mégpedig a köz-
zelenben, az bizonyos. Egy órányira is jártam már tőle, meglehet: más felé vivő csavargásaimban talán érintettem is valamikor tud-
tom nélkül. Ám névlegesen nem ismertem; idegen maradt előttem és néma, mint annyi más falucska.

Igazában pedig úgy tűnik, mintha anyámmal jártam volna egy-
szer a hegyekben s lenéztünk volna rá. Azt hiszem, korareggel volt. A völgyben még fehér ködök hömpölyögtek, a ködök fölött valami
halom meredt, a halmon templom lebegett, magas fal övezte, heves
nap sütötte. Anyám arcán visszatükröződött ez az égi hajnalhasa-
dás. A templom felé emelte kezét: az ott Vrzenec! Hangja mély
volt, puha és elgondolkodó, mintha gvermek szólt volna: ott a
mennyország! Vagy mintha rab meredt volna a rácson át: ni a
mező! De lehet, hogy valahol máshol van a falu, merőben más-
milyen, sőt az egész egy álom volt talán.

Sose voltam Vrzenec-en, s aligha jutok el oda, tudom. Még
akkor sem, ha csak egy sétányira volnék tőle. Csak akkor jut
eszembe ez a falu, ha egészen levert, vagy nagyon rosszul vagyok.

Akkor úgy közeledik felém, mint beteg, iszonyodó lélek felé
lépked a halál.

Egyszer egy gondolat fogott el, mélyről szakadt, a fájdalomtól,
hogy utolsó utamra való készülődésemkor elibém tűnik a szalma-
födeles kalyiba, melyben az anyám született, piros szivekkel hime-
zett, bölcsőjével, s benne látom a cecsemőt hosszu, zöld pende-
lyében; gyöngye és tétova tipegését figyelem, s hallom nyápic ne-
vetését, járnitanulót, alig érthető szavait... és köröskörül mindenütt
mezei virágok gyanánt a szive fehér álmai nyílnak, egy szivé, me-
lyen még nem ejtett sebet a tudat. Belém maródott ez a gondolat
és semmi kétségem, hogy ez valóban megesis majd velem: *mert
az az emlék, mely a tulsó partról szól az emberhez, sohasem ha-
zudik.*

Halála előtti napon az anyám áthurcolkodott.

* A nagy szlovén írónak egyik remekbeszabott írása.

Már alkonyodott és fáradt voltam nagyon. Anyám nyugodtan lélekzett. Azt hittem, alszik, s lábujjhegyen kiszöktem a szobából. A szomszédba mentem, hogy egy pohár bor mellett fölfrissüljek. Már jól besötétedett, mire visszatértem. Gyertyát gyújtottam, s valami ismeretlen iszonyat fogott el. Anyám ágját üresen találtam. Csak álltam és remegtem, s a lábamból gyökerek szaladtak. Már azt sem tudom, hogyan és mikor ocsudtam föl eszméletlenségemből. — gyertyával kezemben a szobán át a kapu felé indultam és mintha csak más valaki járna ott, merő idegen, én meg az asztalnak támaszkodva nézem és várom, hogy véget érjen az utja. Így vetődtem oda is, ahol valamikor a vén cseléd helye volt, a sarokba. A vackon anyám feküdt. Mikor megpillantottam, szívem összeszorította és kifacsarta olyan megfoghatatlan valami, amit nem lehet kifejezni: fájdalom és szeretet együttvéve és még annál is több! Anyám fiatal volt, orcái virágzóak, szemei fényesek és telisteli örömmel, fiatal száján mosolygás. A bárgyu gyermek csöndes és leplezett meghatottságával nézett, a gyermekével, aki remeg, maga sem tudja, miért.

— Anyám, hogy került ebbe az ágyba?

— Magamtól, fiam. Ne gondold, hogy olyan súlyos beteg vagyok. Ha Isten meghagyja élnem, együtt megyünk majd Vrzenec-re. Már mióta emlegetjük! Ahogy lábra álltam, legszívesebben nekivágtam volna az utnak tévovázás nélkül, de nem találtam a ruháimat. Hova raktátok őket?

E szavak, a tekintet és mosolya mélységesen megráztak és száműztek valahova a magányba és sötétségbe, hogy ott föloldódjék bennem az a kimondhatatlan valami. Mert éreztem, hogy a szobában egy harmadik személy setteng — sápadt és magas — hangtalan lesekszik fölöttünk.

— Amaz az ágy nincs jól megvetve, süit, mintha parazsat szórtatok volna a lepedő alá. Itt jobb, csak egy kicsit messze van. Már körülbelül Vrzenec-en járhatnék, annyit gyalogoltam. Lépek egyet és hátrál a fal, mint mikor a gyermekek zavarócskáznak. Nem fogadnánk kocsit? máskén sohasem érünk Vrzenec-re. Hogy lesz a csodálkozás, ha látják, ki jön a kocsin. Mrovec ide is adná a kocsiját, ugye fiam?

— Mért ne adná.

— Csakugyan, mért is ne adná. Holnap hajnalban indulunk, vasárnap lesz és süit majd a nap. És tudom, oly szép lesz minden, mint a szentírásban. Nem sokára! Ma éjjel még nem, mert sötét van, de holnap talán. . . . No menj, kérd el a kocsit Mrovec-től. Mért sírsz?

Forró könnyek buggyantak szememből s perzselték arcomat. Anyám mély, nyugtalan és csodálatosan ijedt tekintettel nézett rám. Felnak fordította feiét, arca ismét beteg volt, elcsigázott a szenvedéstől és fájdalomtól aszott.

Az ember, akinek öröm az ebédje, vacsorája is az; aki két kézzel szórta szeretetét földi utján, de maga nem ismerte, hogy mi az, fénylő álmokat vált valóra, lelke rejtekén, de nélkülük hal meg

immár a gonosztól. Először villan pislán valahonnan holmi gyér méceses, valamihez fűző kedves kicsi emlék, vágyakozás, valami szép és lány után, finom és üde után, ami sehol sem létezett, s ma sem létezik talán. A fény annál szebb és fényesebb, mennél több a keserőség és közelebb a megváltás. Míg a fény legott át nem lobban abba, ami utolsó és örök: így teljeseedik be a szívnek szánt ígéret, s viszi el jutalmát az állhatatos remény.

Eszembe jut Vrzdeneč, ha jég pántolja lelkem, ha arcomba csap a fagyos szorongás, mely a halált idézi... Közéleg az a perc, valóban, anyám, eljött a vasárnap!? Mrovec, fogj be gyorsan, Vrzdeneč-re megyünk az Édesanyámmal!...

Ford. Dudás Kálmán

T I Z E S Z T E N D Ő

A jugoszláviai magyarság egyetlen irodalmi folyóirata, a Kalangya, tizedik évfolyamába lépett. Nem hisszük, hogy ez a jubileumi dátum az írókon kívül valakinek is feltűnjék, mert a jugoszláviai magyar irodalmat nem veszi körül lelkesedés. Nem új megállapítás ez: pontosan tíz esztendővel ezelőtt is ugyanolyan közönyös volt e vidék magyarsága íróival szemben, mint ma. Fekete Lajos, a Magyarországon már régen elismert költő verseskönyvéből tíz év előtt huszonnégy példány fogyott el. S ez a szám képezte irodalmunk mérlegének alapját. Ez volt a természetes szűkséglet. Mindössze huszonnégy ember érdeklődött a költő munkája iránt erről a vidékről. S mégis, mintha a végzettel akartunk volna szembeszállni, abban az évben indult meg a Kalangya. Krajcáros lehetőségekkel, de silányabb ügyet is megszépítő lelkesedéssel! Tíz év telt el azóta s nekünk most ünnepelnünk kellene, mert valóban csoda, hogy a mostoha körülmények között még vagyunk, még írunk, hogy emberi sorsokat formázunk didergő kézzel, éneklünk a tájról, amely annyiszor megtagadott, szolgálni akarjuk népünket, amely ügyet sem vet ránk, irodalmat csinálunk reménykedve, még mindig reménykedve. Hát nem csoda ez? A Don Quijoték énekelnek!...

Mi nem ünnepelni akarunk, mert a vajdasági író sohasem tündökölt a siker fényében, a vajdasági író nem is elismerést vár né-

pétől, — mert az idők folyamán oly szerény lett — csupán több figyelmet, több megbecsülést. Nyugodt lelkiismerettel senki sem mondhatja, hogy a vajdasági magyar irodalomnak nincsen létjogosultsága. Ha így volna, szégyen volna, mert minden nép vágyát, igényét, szellemi és lelki arculatát az irodalom fejezi ki és rajzolja meg. Erre törekedett megindulása óta a Kalangya is. De még egy igen tiszteletreméltó szempont vezette a folyóirat szerkesztőségét: egy magasabb szellemi és művészi színvonalat akart tartani és olyan irodalmat kialakítani, amelyre megbecsüléssel tekinthetnek a határokon túl is.

Ez a szempont nem vált javára anyagilag sem a Kalangyának, sem a vajdasági irodalomnak. A közönség nem értette meg, mert hiányos volt a műveltsége, a Kalangya pedig nem akarta népszerűsíteni magát céljai, szempontjai, szándékai feladása árán. Az anyaországból egymásután jöttek a biztatások, egy kisszámú elit-közönség, írók és kritikusok elismeréssel vették munkánkat, a jugoszláviai magyar középosztály nagy tábora azonban süket közönnyel, szörös szívvel és ostoba dölyffel csukta be előttünk az ajtót. Hívatkozhattunk »magyar testvéri kötelességre«, könyöröghettünk »áldozatért« a szeretet jelszavaival, semmi sem használt, a Kalangya itthon, a magyar középosztály körében idegen maradt és felesleges. Népiünknek csupán egy számbelileg jelentéktelen töredéke maradt meg irodalompartolónak.

S most, hogy keserű szájjal újra kimondottuk ezt a sérelmünket, napirendre térünk máris felette, hogy tárgyilagosan számadást csinálhassunk munkánkról és felmutathassuk tíz esztendő eredményeit.

A Kalangya megindulása óta a közeledés ügyét kívánta szolgálni a magyar és a jugoszláv nemzet között, mert a politikusokat megelőzve, a két ország kézfogását tartotta az egyetlen helyes és egészséges alapnak, amelyen a magyar kisebbség jobb jövője felépülhet. Szerb írók műveit közölte lapjain, ismertette a jugoszláv irodalmat és 1936 december 19-én a Kalangya két munkatársa rendezte meg az első szerb irodalmi estét Budapesten, amelyet az egész középeurópai sajtó úgy üdvözölt, mint jelentős lépést a két ország megbékülése felé. A Kalangya adta ki két évvel ezelőtt Madách Tragédiájának szerb fordítását, ugyanakkor — sajnos eredménytelenül — pályázatot írt ki olyan regényre, amely a jugoszláv-magyar barátságot domborította volna ki.

A kisebbség-politika terén talán egyetlen magyar lap nem ért el olyan eredményeket, mint a Kalangya. Egész sereg adatokkal alátámasztott tanulmány látott napvilágot a Kalangyában, amely a jugoszláviai magyarság politikai, gazdasági és kulturális helyzetét tárgyalta. S ezek a tanulmányok sohasem lépték túl a kötelező lojalitás határait, tárgyilagosságok voltak mindig és olyan kérdésekre világítottak rá, amelyek közéletünkben nem kerülhettek tisztázásra. Legutóbb a szlavóniai sziget-magyarság életét, multját és jelenét ismertettük minden körülményre kiterjedő tanulmányokban s a Ka-

Herceg János: Tíz esztendő

langya volt az egyetlen magyar lap Jugoszláviában, amely népszerűsíteni akarta a Magyarországon megjelent irodalmi és tudományos munkákat.

Tíz éven keresztül úgy éreztük, hogy ezzel a munkával vállaltuk a kisebbségi sorsot, s művelése kötelességünk. Ami ezenkívül a Kalangyában megjelent, a szépirodalom külön világába tartozik, s létjogosultságát a kisebbségi témakörön túl a művészi igény igazolta. Költőink és prózairóink nem távolodtak el ettől a vidéktől, hanem legfeljebb fölötte élnek néhány méterrel, abban a magasságban, ahol az élet nyers megnyilatkozásai új arcot kapnak.

Ma talán még korai lenne kialakult vajdasági irodalomról beszélni, mert hiányoznak hagyományaink, hiányzik a mult, amely ezen a vidéken sohasem volt dicsőséggel teli. Erdélynek, sőt még a Felvidéknek is egységes, zárt néprajzi területei vannak. Nálunk alig találunk egy olyan falut, ahol a hagyományokon épült egyforma, kötött élet volna fellelhető. A jugoszláviai magyar falu bomlófélben áll népi és városi kultúra között. A paraszt mindenütt más és más, ezért irodalmunkban is általános sablonok szerint él. A regionalitás, mint irodalmi anyag, itt még nem lehetett valósággá, egyelőre csak misztikum. Sejtteni lehet, érezni, de megfogni nem! A parasztábrázolásnak ez a formája jó alkalom a művészi mesélés igényével.

Vannak íróink, költőink, akiket inkább az egyetemes magyar irodalom nevelt, mint ez a táj, amelynek közverlenül sohasem volt nevelő hatása. A Kalangya azonban Szenteleky Kornél óta állandóan felszinen tartja követelését, hogy az írók itteni elemekből építsék mondanivalójukat. A tíz esztendő irodalmi nevelés szempontjából sem mult el eredmény nélkül. Csak az utóbbi időben szólnak bele az író fejlődésébe külső körülmények, éppen a magyarság részéről. Az írótól Jugoszláviában politikai hitvallást követelnek, s szemére hányják, ha fejlődése során nem mindig hódolt annak a világnézetnek, amely ma időszerű és szükséges.

Rövid áttekintésben ennyi volt a Kalangya szerepe a jugoszláviai magyarság életében tíz év alatt. S ha ma az erősebb pártoláson és figyelmen kívül még valamit kérhet a kisebbségi közöségtől, az csak ennyi lehet: hagyják meg az irodalom függetlenségét, hagyják meg szólásszabadságát, mert különben elpusztul még az a kevés érték is, amely egyelőre még él. S ezt kéri a magyar mult, a magyar önértzer jogán.

Herceg János.

TALÁLKOZÁS

*Magad az alkonyati csendben,
olvasol vagy halkán dudolgatsz
Egyszer valami nyugtalanság
fog el s már ott állsz, érthetetlen,
egy képed előtt, aki voltál:
üde vonások őt mutatják
ki húsz év előtt voltál ifjan,
ki olykor-olykor finom holdnál
visszajár még álmaidban.*

*Szorongva, némán állsz előtte.
Szép nagy szemében álmok fénye —
és halott álmok távlatából
gyáván elindulsz feléje.
Arcát fürkészed: milyen bátor!
Oly tiszta tekintettel néz rád,
hogy szégyened, mert elrontottad
hites és gyönyörű játékát.*

*A percek múlnak s te csak ott vagy,
csak állsz előtte szégyenkezve.
Már puha fénytől édes este
borong a szobán, csenden, vásznon.
Te állsz, csak állsz, lehúnyt szemekkel
és csodát vársz: hogy megbocsásson.*

DUDÁS KÁLMÁN

FIAMHOZ

*Fiacskám, mire nyitod majd szemed?
a világzengés, blokád és repesz —
bombák évében; pernyés láng felett
a tekinteted merre révedez?*

*Bölcsőd a világ füstje lengi be.
Hamu és gáz csap feléd, hő, üszök,
életek indulnak a vak semmibe,
s valahol egy állásban őszülök.*

*Lesz, ami lesz, a kor szava parancs.
Omló gazságra leszünk víg tanúk;
a gázálarc fojt, szorít a bakancs,
az igazságig nehéz itt az út.*

*Egy korra, melynek pusztulnia kell,
a füst, a rom, a vér lesz majd a vád.
Ha betemetett emlékeivel
föled hajolva dalol az anyád:*

*Fiam, csak bátran nyisd ki a szemed:
egy kor süllyed, mit halálra ítél
a hazugság, a bűn, a szenny. Feledd!
Fiam, te már az új kort gögicséld!*

DUDÁS KÁLMÁN

SZÁMVETÉS

Vess számot mindennel, ami még
várhat,
te viszolygó, bolond lélekl
Amibe kapaszkodsz, csak pribék
látzat:
álnok és elárul, mert tépett.

A gondolat, szó? — jobb ha lenyeled,
ha túlforr mégis és kiejted:
vád ellened,
mit a bévülvalókról nyelved
felfed —
törődj bele, itt nincs más; nem lehet.

Nincs szerencsésebb fegyvered —
a gúny,
a megvetés, az ész bontó és hideg
eszközénél, mivel megverheted —
tanulj!
fend őket: mit tudni, mikor lesz jó s minek.

Csak ámitás és az alku marad,
hamár
nem zúghatsz úgy, mint a vihar,
ha harsog tőle a nagy, szabad
határ —
takarózz a csönd viharáival.

Meg kell tanulnod: bújj magadba,
hallgass!
Iszonyú korra vagy néma tanú
s ha az indulat szólásra ragadna —
kardvas
a béred és szavad: hóra hamu.

*Ez itt a sorsod: korlát és kényszer.
Vigasz?
Tán az, hogy önfényedben égsz el
s e fényvel ügyünk tüzét tartod,
hogy holnap rajta égjen a zsarnok
pimasz!*

D. K.

SZŐLŐHEGYEN

*Egy présház előtt a szőlőhegyen
ülök az alkonyodó ég alatt:
ez itt a hű táj, ami jön velem
jó húsz éve már s ahol egykoron
életem zajlott: gyorsan földobom
pár vonással mielőtt szétszalad
előttem az est irigy függőnye:
a völgy alattam termő téglalap,
szélét, hosszát szabdalja sok üde
vetés. Ott, hol azóta már kavics
gurul a vasút-töltésről alá
s hol a falu felé forditaná
derekát a domb, futott Jelacsics
szétszórt serege... majd száz éve már.
Ha lenyomnám a földbe a kapám,
még zörrenne pár horvát koponyán,
melyik dülön, szurdók hajlatán,
megmondaná, ha élne, nagypám.*

Mint sebes hullő, hűvös farkcsapás,
olyan a domb lábánál a patak
s mint lendült háló, mely utána kap,
zizeg a parton túl a ritka sás.
A háttérben a világos torony:
mint sötét égen árva villanás.
Az élet vagy száz kéményen pipál
a szőlőhegyek csönd-lábainál;
a füst borongva, tűnődve csigáz,
s a pörban, füstben a falu olyan,
mint egy bogrács gőzölgő paprikás.
Idébb hozza a tornyot és leül
mellé az este, észrevétlenül:
ha megpróbálom, kajla kalapom
most könnyen körösztiére dobhatom.
De nem lehet, öt testőr jegenye
pont előtte áll, lombjukban susog,
mint kísértet, a sorsunk vak szele,
s mint bennem e halkuló jambusok,
zűnmög olykor a remény bele...

A szem borulva jobbra, balra néz
és szól a szív, hol elakad az ész:
a tulsó dombon, mint halk őrszemek,
a tanyák néma titkot őrzének, —
kár biz, mert azt nem bántja senkise:
a tolvaj törvény másért jár ide...
Gyász ez a titok, sűrű, néma gyász,
borong a tájon és bennünk tanyáz
és rajta át a mostoha való,
mint domb tövén a kopár koptató,
melyről a jószág most indul haza;
mint szemükben az éhség remegő
dűhe: bennünk a bosszú van maga —
a hegyoldalón várj még, temető!

DUDÁS KÁLMÁN

DR. DRASKÓCZY EDE

HALOTT

Feleségem édesanyja emlékének.

*Ma szemtől szembe láttam a halált,
ó ismeretlen öröm és bánat.
Figyelni kezdtem, s mikor rám talált,
szemem könnyei verdesték számat.*

*Ó egyszerű, sőt gyámolító jó,
a koporsóban rejlő csend mit lát?
Ó sugalattól elnémitott szó,
roskadt élet után Isten néz rád.*

*Asszonyom anyja, holt nő, a kémeek,
a félelmek e földi törvények
lám elhagytak, oly messzi minden gond.*

*Úgy feküdtél, mintha tested árnya
fájdalmunkban új mosolyra várna
égi olajág lett a hús, bőr, csont.
(Cleveland. Ohio)*

REMÉNYI JÓZSEF

DR. SZIRMAI KÁROLY

A magánkezdemenyezés az anyanyelvü iskolaoktatásban

Kisebbségi sorsban élő népek számára az anyanyelvü tanoktatás legmegbízhatóbb és legmegfelelőbb eszközei a magántanintézetek, amelyeket a népi áldozatkészség és fajszeretet hív életre. Nemzeti szellemben gondolkodó, pallérozott lelkü, öntudatos ifjúság mindenekelőtt a magániskolákból kerül ki s ezért érthető, hogy minden néptöredék a merev és egyoldalú állami iskolák helyébe a saját erejéből magániskolákat igyekszik állítani. A jugoszláviai kisebbségek közül a németek és a románok már kiépítették magániskolahálózatukat, amelyet állandóan bővítenek, kiegészítenek. A magyar kisebbségnek annyi évi kísérletezés és sikertelenség után szintén át kell térnie — ha az iskolai sérelmek végleges orvoslására törekszik — a magániskolák megszervezésére. A magániskolák nemcsak az anyanyelvü oktatás zavartalanságát és magasabbrendűségét nyújtják, hanem egyben olyan nevelést, lelki felemelkedést biztosítanak az ifjúságnak, amelyet az életbeindulás pillanatában nem nélkülözhetnek. Mindezekon felül a magániskolákban megszűnnek az iskolagondok, nem fenyeget a névelemzés, az iskolapolitikai irányváltozások hullámmása nem ér el a magániskolák katedrájáig. A jugoszláviai magyar kisebbség sem ma fedezi fel a magániskolai rendszer kétségbevonhatatlan előnyeit, azokkal már régen tisztában van s nem rajta mulott, hogy nem követhette a német és román magániskolai kezdeményezés példáját. A jugoszláv-magyar jószomszédi viszony kedvező kialakulása azonban megkönnyíti ezt a feladatot és a magyarság hivatott vezetői ez alkalommal bizonyára nem is fognak tovább

késlekedni, hogy ilyen irányu kötelességeiket teljesítsék a magyar ifjúsággal és a szülőkkel szemben.

Annak bizonyítására, hogy a kisebbségek már századokkal előbb a magániskolákban látták leginkább biztosítottak az anyanyelvű oktatást, az egykori monarchiában élő népkisebbségek iskolaviszonyait és törekvéseit tanulmányozva, erre nagyon sok példát találunk. A velünk együtt élő népek közül az államalkotó szerbség régi iskolapolitikájából megtudjuk, hogy mit áldozott a szerbség iskoláiért, mennyire a szívén viselte, hogy lehetőleg minden szerb gyermek anyanyelvű oktatásban részesüljön. A legtanulságosabb adatokkal a szombori tanítóképezde évszám-jelentéseiben találkozunk, amelyekből megérthetjük, hogy milyen értéket jelent az anyanyelvű oktatás és a tanítói kar utánpótlásáról való gondoskodás.

Kosztity Konstantin, a szombori tanítóképezde tanára, vaskos könyvben dolgozta fel a szombori tanítóképezde másfél százados munkájának tanulságos adatait. A beszámolóból kitűnik, hogy az iskola az ország legrégebb tanintézete, mert 1778. május elsején létesült. Ténykedése két időszakot foglal magában. Az első: az 1778—1920. közötti, amikor a szerbség kisebbségi sorsban élt és a tanítóképezde görögkeleti szerb felekezetiskola volt; a második: 1921. utáni, amióta a képezde államosítva van s feladatai is mások.

Csarnojevity pátriárka vezetésével 1690-ben, a Vajdaságban letelepedett szerbség első teendője volt az iskolaoktatás biztosítása. A szerbség az egyház körül tömörült s a hitközségek útján teremtette meg iskolarendszerét. A felekezeti iskolák nyújtották a legtöbb biztosítékot az anyanyelvű oktatásra. Jellemző az akkori nyugodt, megértő korszakra, hogy Oroszországból szereztek be az első tankönyveket. Az 1776-os iskolatörvény szabályozta a szerb iskolaviszonyokat és három iskolai körzetet létesített. A szerémségi, bács-budai és aradkörnyéki szerbség részére állítottak fel tanfelügyelőséget. Az iskolatörvény lehetőséget nyújtott arra is, hogy mindazokban a községekben, ahol görögkeleti hitközség van, szerb görögkeleti elemi iskolát létesítsenek. A szerb tanítókat a hitközség választotta meg, gondoskodott fizetésükről és egyéb javadalmazásukról. Tanító csak az lehetett, aki szerb nemzetiségű, görögkeleti vallású volt s az állami bizottság előtt szak-

vizsgát tett. A gyermekek hatodik életévük betöltésétől kezdve kilencéves korukig voltak kötelesek iskolába járni. A 9—13 éves koru gyermekeknek csak a téli hónapokban tartottak előadást. A szerb gyermekek anyanyelvükön, illetve orosz-szláv nyelven tanultak meg írni, olvasni, számolni és a hittant is orosz-szláv nyelven tanították. Ha a tanító német nyelven is előadott, ezt külön érdemének tudták be. A kisebbségekkel szemben megértő kormányzati rendszer széles lehetőséget nyújtott a szerb iskolahálózat megteremtésére. Ezt a kedvező helyzetet a szerbség — átérzve az idők súlyát —, ki is használta, mert már 1780-ban, csunán a Bánátban, kétszázötven felekezeti iskolája volt, 275 tanítóval. A Szerémségben száztíz szerb iskola létesült, Osziyeken és Szomborban pedig a tanítói kar továbbképzésére állandó jellegű tanfolyam. Szomborban 1778-ban nyílt meg az első tanítói tanfolyam, amely harminchárom évig állt fenn. A szombori tanítói tanfolyam szerb nemzetnevelő feladatot végzett, mert az egykoru följegyzések ebben jelölik meg akkori rendeltetését. Vallási és nemzeti iránya a legteliésebben kielégítette a szerbek szükségleteit.

A mai szombori tanítóképezde az egykori szentendrei szerb tanítóképezde jogutóda, mert a szentendrei szerb hitközség azzal, hogy 1735-ben vállalta harmincöt szerb ifju tanításának költségeit, elősegítette a tanítóképezde, illetve állandó jellegű tanítói tanfolyam létesítését. A tanítóképezde fenntartását a szerbség szivügyének tekintette és *önkéntes iskolaadóval biztosította úgy a növendékek ellátását, mint a tanári kar fizetését*. A szentendrei tanítóképezdeből, amely a tanítói tanfolyamok folytatása volt, 1814-ben kerültek ki az első szerb tanítók. Mivel Szentendre messze feküdt a szerb településektől, 1815-ben a szombori szerb hitközség a tanítóképezde odahelyezését kérte, ami 1816. július 11-ikén meg is történt. A szentendrei szerb tanítóképezde tanáraival és növendékeivel együtt az akkori szombori szerb tanítói tanfolyam épületébe költözött. Az 1834-es pozsonyi diéta döntése értelmében a magyar nyelv tanítására katedrát állítottak fel. Az első magyar nyelv tanítóját Mihailovics Nikola akkori szombori ügyvéd volt, a budapesti kuria későbbi alelnöke. A szombori szerb tanítóképezde osztálykönyveit 1844-ig latinul vezették, majd magyarul. 1858. május 5-ikéről való az első szerb nyelven írott osztálykönyv.

Az 1848-as forradalom hullámverése a szombori szerb tanító-

képezdét is elérte s 1853-ig, a zavaros időkre való tekintettel, nem is működött. Az 1858—1920 közötti időszak volt a vajdasági szerbség számára a legnyugalmasabb, mert kiépíthette az anyanyelvű iskolarendszert, amely nemzeti életét századokra biztosította. Natosevics Gyorgye tanfelügyelő alatt érte meg a szerb közoktatás ujjaszületését. Natosevics helyes érzéssel a legnagyobb figyelmet a szerb tanítói nemzedék megteremtésére fordította. Az elemiiskolai tanulók taníttatása szerb nemzeti szellemben folyt és ezzel előkészítették a fiatalságot a tanítói pályára. Meghonosították a hathetes szünidei tanítói tanfolyamokat, megreformálták az iskolai oktatást. Mivel a régi épület az állandóan növekedő, terjeszkedő tanítóképezde és internátus elhelyezésére kicsinynek bizonyult az intézet 1863-ban tágasabb hajlékot kapott. 1867-ben több új tantárggyal bővült az iskolaoktatás, így pl. német nyelvvel. 1871-től kezdve a karlócai szábor vette át a szerb felekezeti iskolák fölötti ellenőrzést s a legmesszebbmenően és legbőkezűbben biztosította úgy a tanári kar fizetését, mint a növendékek élelmezését. A szerb nemzeti szábor volt a legmagasabb iskolafórum, amely megjelölte a tanítási rendszer irányát, elveit és gondoskodott azok végrehajtásáról. A szerb nép lelki egységét a felekezeti iskolák teremtették meg. Az egykori följegyzések szerint a felekezeti iskolák kifogástalan vallási és nemzeti szellemben nevelték fel a szerb ifjúságot, amely minden feladatra alkalmasnak bizonyult.

A szombori szerb gör. kel. tanítóképezdét száznegyvenkét évi fennállása után, amely alatt hervadhatatlan érdemeket szerzett a szerb tanítói kar megteremtésében, az államegyesüléskor kormányrendelettel államosították.

Az intézetből, 1812-től 1920-ig, amíg szerb gör. kel. jellege volt, 2332 fiu és 1442 leány, összesen 3774 növendék került ki, évenként átlag 35. Az 1442 leány közül 1068 az ugynevezett egyes tanítóképezdébe járt, 374 pedig a később létesített önálló leánytanítóképezdébe. Az iskola államosítása után, amikor felekezeti jellege megszűnt, más vallásu és nemzetiségű növendéket is felvettek. A tanítói pályára készülő magyar és német nemzetiségű ifjúság ma is legszívesebben a szombori tanítóképezdébe kéri felvételét. Az uralomváltozás óta a legtöbb nemzetiségi tanuló a szombori tanítóképezdeből került ki.

A szombori tanítóképezde iú növendékeinek statisztikai áttekintése az 1920—1932. években:

Az iskola fennállása óta eltelt idő	Iskola-év	a) A TANULÓK MEGOSZLÁSA																	
		Vallás szerint					Nemzetiség szerint					Osztályonként							
		Görög keleti	Katholikus	Protestáns	Zsidó	Mohamedán	Jugoszláv	Egyéb; szláv	Magyar	Német	Zsidó	Román	Egyéb	Összesen	I.	II.	III.	IV.	V.
143-1	1920-1	117	13	4			125	5	1	3			134	53	30	29	22		
144-2	1921-2	111	*2 32	12			119	8	5	23			155	53	45	23	34		
145-3	1922-3	110	*1 26	13			118	11	1	18		1	149	51	37	31	30		
146-4	1923-4	115	*2 24	11			122	14	3	11			150	45	45	35	25		
147-5	1924-5	142	*3 25	7			152	8	5	9			174	440 b32	41	34	27		
148-6	1925-6						125						125	450 b32	54	26	23		
149-7	1926-7	130	32	6			142	3	4	19			168	48	55	42	23		
150-8	1927-8												186	a34 b34	40	46	42		
151-9	1928-9												187	a35 b40	44	34	34		
152-10	1929-30	120	*1 38	18			124	5	17	30			176	a30 b35	57	41	33		
153-11	1930-1	93	48	19			110	5	17	28			171	24	39	46	32	30	
154-12	1931-2	88	42	9	1		103	2	15	19	1		128	34	21	26	46	31	
*Görög katólikusok																			
Összesen 1903																			

Csuka János: A magánkezdemenyezés az anyanyelvű iskolaoktatásban

A tanítóképzede leányövendékeinek vallási és nemzetiségi megoszlása az 1920—1932. években:

Az iskola fennállása óta eltelt idő	Iskola-év	b) A LEÁNYTANULÓK MEGOSZTLÁSA							Oszállyonként									
		Vallás szerinti					Nemzetiség szerinti					I.	II.	III.	IV.	V.		
		Görög keleti	Katholikus	Protesztáns	Zsidó	Mohamedán	Jugoszláv	Egyéb szláv	Magyar	Német	Zsidó						Román	Egyéb
11-1	1920-1	103	4	2			112						112	28	24	22	38	
12-2	1921-2	106	12				118	1	1				120	47	22	25	26	
13-3	1922-3	122	16				133	2	3				138	50	43	23	22	
14-4	1923-4	123	21	1			139	5	5	1			145	55	32	37	21	
15-5	1924-5	138	27	6			154	5	7	5			171	a 67	40	26	38	
16-6	1925-6	133	28	4			164	5	6	10			185	a 74 b	51	35	25	
17-7	1926-7	137	22	4			148	6	6	9			163	41	52	38	32	
18-8	1927-8	135	24	5			143	5	8	8			164	44	39	46	35	
19-9	1928-9	125	29	4			137	4	6	11			158	43	39	34	42	
20-10	1929-30	106	29	5			113	5	7	15			140	38	39	23	30	
21-11	1930-1	98	33	3	1		108	4	6	14	1		135	25	28	34	26	22
22-12	1931-2	97	35	6	1		112	6	7	13	1		139	30	22	28	24	27
Összesen: 1770																		

Rendelkezésünkre állnak az adatok 1932—1938-as iskolaévekről, amikor a szombori tanítóképezde már, mint vegyes tanítóképezde működött s fiúk, lányok vegyesen tanultak benne.

A TANULÓK VALLÁSI ÉS NEMZETISÉGI MEGOSZLÁSA
AZ 1932—1938-AS ÉVEKBEN:

Iskolaév	c.) FIÚ ÉS LEÁNYTANULÓK MEGOSZLÁSA																		
	Vallás szerint					Nemzetiség szerint					Osztályonként								
	Görög keleti	Katolikus	Protestáns	Zsidó	Mohamedán	Jugoszláv	Egyéb szláv	Magyar	Német	Zsldó	Román	Egyéb	Összesen	I.	II.	III.	IV.	V.	
1932/3	72	41*	5	14	1	83	6	17	20	1		127	10	27	19	18	44	74	
1933/4	72	25	9	1	1	79	12	9	8	1		102	22	18	45	30	25	43	30
1934/5	48	24-1*	6	9	1	57	4	7	9	13	1	110	18	21	26	17	17	21	50
1935/6	59	16-41	3	1	1	66	3	7	4	1		84	16	13	34	19	45	40	29
1936/7	36	15-1*	4	5	1	41	2	3	6	7	10	63	—	17	15	15	36	21	34
1937/8	41	9-25	1	1	1	44	1	3	3	3	1	53	1	18	13	18	—	—	21
1938/9	49	8-14	2	3	1	50	1	2	4	4	6	59	16	26	—	14	11	18	35
1939/40	82	6-14	1	3	1	55	1	2	2	2	1	41	10	26	—	14	14	25	17
1940/41	44	8-8	5	6	1	49	1	3	3	5	6	72	26	38	19	28	18	9	22
1941/42	33	—	1	1	1	33	—	3	3	1	6	36	12	9	28	—	2	20	13
1942/43	63	2-18	6	7	—	68	4	4	4	11	12	87	30	40	20	31	21	—	16
1943/44	93	2-18	1	7	—	100	—	4	4	1	12	130	10	40	11	31	9	30	—
1944/45	30	—	—	—	—	32	—	—	—	—	—	33	—	—	—	—	—	—	3
Összesen:	509	838										340							

E szerint tehát: a) 1788—1920 között, amíg a szombori tanítóképezde felekezeti iskola volt, tanítói oklevelet kapott:

(Az 1778—1812. időre vonatkozó adatok hiányoznak.)

1812—1910. közt: 2342 fiu, 1058 leány, összesen 3400 személy.

1910—1920. közt: 371 leány. Az iskola államosításáig tehát 3771-en szereztek tanítói oklevelet.

b) 1920—1938. között, mint állami tanítóképezde működött az intézet s ebben az időben 2502 fiu és 349 leány, összesen 2851 növendéke volt.

A szombori tanítóképezde lennállása óta tehát 4844 fiu és 3548 leány, összesen 8392-en jutottak az intézetben tanítói diplomához.

Az 1920—1932. iskolaévekben, amikor a fiuk és leányok külön-külön tanultak, *68 fiu és 62 leány magyar nemzetiségűnek vallotta magát.* Az intézetben ugyanekkor 160 német fiu és 86 német leány tanult. 1932—38. között, amikor a fiuk, lányok vegyes tanítóképezdébe jártak, *75 német és csak 64 magyar nemzetiségű tanítójelölt volt beiratkozva.* 1920—1938. között tehát a szombori tanítóképezdeből 221 német és *194 magyar nemzetiségű tanító került ki.* Ha figyelembe vesszük azt, hogy a beográdi tanítóképezde mellett létesített magyar párhuzamos osztályból az ősszel kerültek ki az első magyar tanítók, továbbá, hogy a noviszádi és vrsaci tanítóképezdében is tanítói képesítést nyert néhány magyar tanító, akkor *250-re tehető azoknak a magyar nemzetiségű tanítóknak a száma, akik az államalakulás óta Jugoszláviában tanítói képesítést nyertek.* Hogy ez a szám mennyire nem elég, kitűnik abból, hogy 1918-ig csupán Szuboticán 150 magyar osztály volt s ma mindössze 40 van, de még a 40 osztály részére sincs elegendő magyar tanító, úgyhogy a hiányt magyarul tudó szláv tanítókkal pótolják.

A könyvben néhány érdekes s a megértő magyar iskolapolitikát igazoló tanítói oklevél szövegét találjuk. Az első tanítói oklevél szövege 1867-ről kelt s ennek tanúságai szerint egészen *1895-ig a szombori gör. kel. tanítóképezde csak ciril betűkkel nyomtatott tanítói oklevelet adott ki.* A könyvben ismertetik Ducsy Jován, a boszniai szerb származásu nagy szerb költő tanítói oklevelét is, amelyet 1893-ban állítottak ki. A tanítói oklevélből kitűnik, hogy Ducsy elég jól tudott magyarul, s hogy német

nyelvből kitünő minősítést kapott. 1895-től kezdve már két nyelven, szerbül és magyarul állították ki a tanítói oklevelet. Itt közöljük az egyik 1895-ben kiállított tanítói oklevelet, amely így hangzik:

СВЕДОЧАНСТВО О УЧИТЕЉСКОЈ СПОСОБНОСТИ

Г. Душан Петровић из Вршца, Србин, православне источне вере, 12 августа 1871 г. рођен, положио је 1892/93, 1893/94, 1894/95 шк. год. предавања као редован ученик српске учитељске школе сомборске и за то се време похвално владао.

Говори језике српски, мађарски, немачки и румунски.

Јунија 17, 18, 19, 20, 21 и 22 године 1895 положио је јавни испит о учитељској способности у српској учитељској школи сомборској и том приликом је из прописаних предмета овакав успех показао: Из науке хришћ. добар, — педагогије на основу психологије добар, — педагогичке новеснице довољан, — дидактике и методике добар, — срп. језика и повеснице срп. књижевности добар, — цркв. слов. језика довољан, — мађарског језика добар, — немачког језика довољан, — земљописа и опште повеснице добар, — математике довољан, — угарске отачевствене повеснице и науке о зем. уставу довољан, — природописа и пољоделства добар, — физике и хемије довољан, — црквеног

NÉPISKOLAI TANÍTÓI OKLEVÉL

Petrovics Dusán ur verseci gör. kel. vallásu szerb, született 1871. évi augusztus hó 12-ikén az előadásokat a zombori gör. kel. szerb tanítóképezdében, mint rendes tanuló 1892/3, 1893/4, 1894/5 isk. években látogatta s ezen idő alatt dicséretes erkölcsi magaviseletet tanusított.

Beszél szerbül, magyarul, németül és románul.

Az 1895. évi június 17, 18, 19, 20, 21 és 22-ikén tartott tanítóképeségi, nyilvános vizsgálatra kiszabott tantárgyakból megvizsgáltatván, a következő osztályzatokat kapta: keresztény hit- és erkölcstanból jó, — neveléstanból lélektani alapon jó, — pedagógiai történetből elégséges, — oktatás- és módszertanból jó, — egyházi szláv nyelvből elégséges, — magyar nyelvből jó, — német nyelvből elégséges, — mennyiségtanból elégséges, — földrajzból és világtörténelemből elégséges, — hazai történelemből és alkotmánytanból elégséges, — természetrajzból és mezeti gazdaságtanból elégséges, — egyházi

појања довољан, — црквеног правила довољан, — хармонијског појања и певања довољан, — красно писа и цртања довољан, — гимнастике довољан, — практичног рада у народној школи довољан.

По томе дакле исти г. Душан Петровић пошто је за српске народне учитеље прописани испит с довољним успехом положио, овим се прогласује, да је способан за учитеља у срп. нар. школама.

У Сомбору, 24 јуна 1895 г. Прота Јован Борота председник испитне комисије. Никола Вукићевић управитељ.

énekből elégséges, — tiypikomból elégséges, — világi énekből elégséges, — rajzból és szépírásból elégséges, — gyakorlati tanításból elégséges.

Ennél fogva Petrovics Dusán urat a szerb elemi népiskolai tanítóságra általános **elégséges osztályzattal képesítettnek nyilvánítjuk.**

Kelt Zomborban, 1895. évi június hó 24-ikén. Borota Jován főesperes vizsgáló bizottsági elnök, Vukicsevity Miklós igazgató, dr. Pacséry Károly m. kir. s.-tanfelügyelő.

A szombori szerb tanítóképezdében — a magyar s német nyelv kivételével — minden tantárgyat szerb nyelven tanítottak.

A tanítóképezde másfélszázados munkájának áttekintésénél megemlítést érdemel még az is, hogy az intézet felállítása óta növendékei tulnyomó részt szegénysorsu szülők gyermekei voltak, akik a szerbség önkéntes iskolaadója nélkül soha tanítói diplomát nem szerezhettek volna. Az adakozásra ösztönzésül a szentendrei gör. kel. szerb hitközség szolgált jó példával 1914-ben, amikor harmincöt tanítóképezdei jelölt neveltetését vállalta. Attól kezdve egymásután létesültek iskolaalapítványok. De — jelentős összeggel — főként az önkéntes iskolaadó segítette elő a magániskoláztatást. *A szerb hitközségek, sőt a politikai községek is, Kikinda, Temesvár, Szombor is hozzájárultak a szerb anyanyelvű iskolaoktatás biztosításához.*

Nagy gonddal szervezték meg a fiu- és leányinternátust is a szombori tanítóképezde mellett. Az uralomváltozás után, amikor megszűnt az önkéntes iskolaadó, az internátust a növendékek havi 4—500 dináros hozzájárulásával tartják fenn. Ma a fiuknak és lányoknak külön-külön internátusuk van. A leányinternátus 1921-ben alakult, amikor a katolikus leánypolgáriiskola épületét bocsátották

a leánytanítóképezdei internátus rendelkezésére. (A katolikus leány-polgáriiskola épületét Haynald kalocsai érsek építtette azzal a rendeltetéssel, hogy magyar katolikus lányok neveltetését elősegítse.) Miután a szombori tanítóképezdébe nemzetiségi és vallásra való tekintet nélkül vesznek fel növendékeket, a közoktatásügyi minisztérium úgy találta, hogyha az iskolaépületet átadja a tanítóképezdének, az adományozó akaratát nem sérti meg. A tanítóképezde kimutatása szerint minden évben valóban néhány magyar nemzetiségű leánytanulója van a szombori tanítóképezdének.

Csuka János

B U C S U

Május volt, vasárnap-délután. De a megkésztet tavaszban fáradt őszhangulat bujkált. A nap ragyogott, de nem melegített, az alig zsendült vetések felett párás szomorúság terült szét, a mezők gunnyasztva hallgattak, az emberek árnyékos szobáik öblös csendjébe húzódtak s a mélyhangu harangok elfelejtették hozsannázva hirdetni májust.

A messze-merengő, pusztai ház körül nem mozdult semmi. Csak odabenn, a keskeny, nyugati sarokszobában hallatszott az élet motozása. Egy sápadt, szőke, barnaszemű fiú ült a szőnyegen s könyveket, képeslapokat, füzeteket s más egyebeket szedegetett ki. Olyat, ami arasznyi életének nyomot hagyóbb perceire emlékeztette. Apró örömökre, szomorúságokra, tervezgetésekre, apjával eltöltött pillanataira. Az eléje táruló, ismeretlen utra mindent magával akart vinni. S mégis, midőn halomba rakva, előtte hevert a kiválogatott holmi, úgy érezte, hogy szíve szakad utána mindannak, ami még ott maradt.

Egy vaskos, piros fedelű könyvet vett ki utoljára. Bélyegalbuma volt az, melybe még elemista korában kezdett gyűjtögetni. Több értékesebb darabja különösen szívéhez nőtt. Ezeket még atyjától kapta. Azokban a válságos hetekben, mikor oly kitartóan silbakolt ágya mellett a halál.

— Atyja — egy elfáradt, gondbarázdás, őszhaju öregember — most ott ült a harmadik szobában, s onnan nézte hallgatagon, hogy mit csinál. Csak akkor szólt át, midőn az albumot is kirakta.

— Azt is magaddal viszed? — kérdezte csendesen.

— Azt is.

— Csak vidd, a tiéd. Ha ezzel is könnyítesz utadon...

Elfordult s a mennyezetre nézett. Fájt, hogy oly sok mindentől meg kell válnia, ami magános öregségében reá emlékeztethetné. Csak a tengő-lengő hangulatok maradnak vele. De azoktól vigasztalást ugysem várhat. Feléjük nyuló keze csak szétfutó levegőt érne.

Fia elkészült, egymásra rakta a kiválasztott holmit és becsomagolta. A többit gondosan visszatette helyére. Azt akarta, hogy rend maradjon utána. Hogy később, ha véletlenül odanyitnak, úgy találjanak mindent. Majd mondogatják: Ezt még ő rakosgatta be.

Felállt, lesimitotta szürke ruháját és széjjelnézett. Már semmi tennivalója sem akadt. Semmi, amivel maradását meghosszabbíthatta, a pillanatot megállíthatta volna. Csak az elköszönés, a bucsú. A legnehezebb. Körülhordozta hát még egyszer tekintetét a kis, fehérbutoros szobán, melyben örömben, fájdalomban, lepergett rövidke élete. A messzeségtől is elbucsuzott, a zsendülő mezőktől, az odakéki hegykoszorúktól, melyeket annyiszor elnézegetett. Mindent emlékezetébe akart vésni. Így álldogált az aranyport hintázó napsütésben, halaványabban és áttetszőbben mint egyébként.

Apja szótlánul figyelte. Hát ennek is el kellett következnie. El-nem-kerülhetőn, rendeltetészerűen, már a születésben eljegyzetten. De bujkáló fájdalmát magába gyűrte. Fia semmit se lásson. Kívált ebben az órában.

Ekkor már süllyedőben volt a nap, sugarai egyre ferdébben csapódtak a szobákba. Készülődniök kellett.

Felállt s átszólt:

— Lassan indulnunk kell... A sinek mentén megyünk majd végig...

(Ott, ahol annyiszor sétáltak együtt.) S szépen kitervelte, hogy arramenőben, bucsuzóul felidézgeti közös emlékeiket.

Átjött, összekeresgélte fia dolgait s egybecsomagolta. Kis helyen elfért az egész. Kisebbye akár fejepárnája alatt, nagyobbja: melléje fektetve, kezeügyébe.

Még csak a vékonyka tavaszi kabátot kellett kivennie. Leakasztotta s gyöngéden rásegítette. Saját készülődésére elég volt néhány perc. Megkopott, kifényesedett, fekete felöltőjében és széleskarimás, fekete puhakalapjában máris ott állt utrakészen.

— Mehetünk — mondta erőltetett közönnyel. S kezében bottal, hóna alatt csomaggal, fia után indult.

Legszívesebben már ment is volna tovább, hogy mielőbb átessenek a legnehezebbjén, ha fia szavai vissza nem tartják.

— Várj, apa — szólt hozzá halkán, lesütött tekintettel. — Még széjjel szeretnék nézni...

S kezét zsebébe süllyesztve, lesétált a ház sarkáig, ott mozdatlanul megállt. Így vett némán bucsút az előtte elterülő, ta-

vaszba öltözködő kerttől s a mögötte feltörekvő, most lombosodó sarju-erdőtől. Belül azonban annál jobban fojtogatta a fájdalom.

Meg-megránduló szájjal s elfátyolosodott szemmel tért vissza.

Atyja megkísérelte vigasztalni. De a bucsunak ebben a pillanatában nem tudott hazudni. Hozzáhajtotta hát fejét: s magához szoritva, öreges jóakarással ezt a néhány szót ismételtette:

— No, no, fiam...

Mintha ezzel a pár együgyű szóval segíthetett volna azon a vigasztalhatatlan szomorúságon, mely őt mellére vonta és sovány karjait nyaka köré pántolta.

Tehetetlenül állt ott és megrendülten ölelte magához.

Időbe telt, míg fia öregesen duruzsoló szavaira megcsillapodott. Ekkor megfogta kezét, akár gyermekkorában s elindult vele. Így értek a vasuti állomáshoz vezető sínpárhoz.

Az idekapcsolódó emlékek elképzelt fallózásából azonban nem lett semmi. Hiába tartogatta ezekre a pillanatokra. Mert azután ugyan kívül beszélgethetett volna róluk? De az elváláshoz való közeledés őt is mind jobban kikezdte. Pedig tartania kellett magát. Vigasztalnia, ámitó szavakat keresgálnie és hitet keltenie, mikor az övé már elfogyott. S így, ha eleinte még a felakadó emlékezés melegségével beszélt tavaszi sétéikről, virágyűjtéseikről, messzeséggel ölelkező, őszi bolyongásaikról, később került mindent, aminek köze lehetett volna a mögöttük maradt élethez. S míg lelkét felkavart hangulatok verdesték, ő azon volt, hogy fia figyelmét elvonja az elkerülhetetlenről s közben meg-meglengesse a reménység fátyolát.

Szorosan egymás mellett vagy libasorba kényszerülve, így értek ki a keményre taposott gyalogösvényen az állomásra, ahol már indulásra készen állt a vonat, az ő vonatuk.

Öt óra mult, mire megérkeztek. De utjuk még nem ért végét, villamos röpitette őket tovább, átszelve a köröngetes városot, ki a kerttel övezett házakig, — még azokon is túl, ahol már elmara-
doznak az utcák, megritkulnak az épületek, a villamosnak nincs mért tovább mennie, mert arrébb már a kálvária-domb magasodik s balkézfelől: a temető mozdulatlan fenyőfái feketednek. Valamivel időbb leszálltak.

Tul a villamos sínpáron, alig egy kőhajításnyira állt az épület, ahová igyekeztek. Tömbszerűen felmagasodva, termésköből s tetejéig befuttatva keménylevelű borostyánnal. Szépenfaragott vasrácsos tölgyfaajtáját a csengetésre egy kis, kopasz, összeaszott ember nyitotta ki. A tudakozódásra szolgálatkészen felvezette őket az emeletre, ahol magas, sokrekeszes ablakkal megvilágított, öblös folyosórészbe jutottak. Átható, hűvös csend terpeszkedett mindeütt s el sem lehetett képzelni, hogy valaki hangosabb beszéddel vagy más módon megzavarja.

A kis, száraz ember a feljárt mellett a ajtóhoz lépett s csendesen bekopogtatott. Az alig hallatszó »szabad«-ra egy világos-faburkolatu, széles-ablakos, nagyobb szobába nyitottak be. Bágyadt, nyugati napsütésben, tornyos támlás-székében szinte elveszve, ott ült a ház ura, egy kicsiny, kékszemű, jóságos tekintetű, megroskadt öregember s érdeklődve feléjük fordult.

— Eljöttünk — járult tiszteletetadón az apa az öregember elé.
— Tégy akaratom szerint.

— Már vártalak benneteket — válaszolta a ház ura, fáradtan. kisebb szünetet tartva. — Mondták, hogy jönni fogtok. Mindent rendbe tettem... Hát elhoztad a fiadat?

S szemügyre vette a sápadt, meleg-barnaszemű gyereket.

— Már találkoztam veled — szólt hozzá bátorítón. — De te nem emlékszel rá, régen volt, évekkézel előtt... Akkor szerettem volna, hogy ide jöjj. Ám hívó szavamat nem hallottad meg, nem követtél. Most itt vagy, házamban, otthonomban. Ó, sokan laknak itt! Naponta egyszer valamennyien élém járulnak. De nem zavarnak senkit, mintahogy te sem fogsz zavarni. Csend van itt, nagy, jóleső csend — te is megszokod, te is megszereted és sohasem vágyódsz el innen... Most menj, fiam, mert ezentúl te az én fiam is vagy. Az öregember majd elkísér s megmutatja lakásod.

S jóságos tekintetével megsimogatta.

A fiu azonban lehorgasztott fejjel, szótlánul hallgatott, majd egyszere apjához fordult és zokogva átölelte.

Apja megvárta, míg megcsendesedik, azután vereitékes homlokát törölgetve, lassan beszélni kezdett hozzá. Arról, hogy az apai szeretet nem mindenható, az emberi sorsot magasabb hatalom kormányozza, rendelései előtt csak meghajolni lehet, szembeszegülni, lázadozni nem. Viselje sorsát hát türelemmel, ő nem hagyja el, sokszor, még nagyon sokszor meg fogja látogatni. Talán olyankor éppen, mikor legkevésbé gondolja.

A ház ura helyeslőleg bólintott.

— Ugy, ugy, fiam, okulj abból, amit hallottál, s most menj szépen, az öregember már vár, hogy megmutassa hajlékodat. Apád is biztosan szeretné látni. Utána elkísérheted őt... No, menj.

S jóságos kézmozdulattal elbocsájtotta.

A kis, száraz ember sietve ajtót nyitott, s átvéve motyójukat, előre indult.

Zeg-zugosan kanyarodó folyosókon, vastag, neszfogó futószőnyegeken haladtak tovább. Egyik oldalukon hófehér fal, másikon: véget-nem-érő ajtósrör. S mindenütt hűvös, átható csend. A szabályos egyformaság s a fehér szín makulátlansága már szemüket vakította.

Utjuk egy öblösebb folyosókiugrásban ért véget. A fürge járású öreg itt elővette kulcsait s kinyitotta az egyik ajtót.

Léleketnyí, fehér cella tárult eléjük. S benne a legszükségesebb butorzat: ágy, szekrény, asztalka, néhány szék, fogas — a

kelleténél szorosabban, de majd ugyanugy, mint odahaza. Szinük és formájuk is éppolyan. De a levegő kevés, fulladásnyi, az ablak kicsi — a keménylevelű borostyán is elorzott belőle.

Az öreg lerakta holmijukat s magukra hagyta őket. Hadd beszélgessenek. Majd arrébb, a folyosón várni fog rájuk.

— Jobb is, hogy elment — jegyezte meg az apa. Azután leült az egyik székre és szíjjelnézett.

— Ezentul hát itt fogsz lakni — mondta eltűnődve. — S többé sohasem jössz haza. — Nehéz lesz megszoknom...

— S nékem!... Ó, ha éreznéd...

— Tudom, fiam...

— Milyen rideg itt minden — folytatta később. — Hogy fogsz itt meglenni, te, aki annyira szeretted a napfényt és meleget...

— Szerettem! — válaszolt keményebben.

— Az ember nem változik meg, te sem... De ni, már alkonyodik. Pedig a nap még nem mehetett le. Ugyan, nézz ki fiam.

— Még nem ment le, a fenyősudarak sárgák.

— Persze, rosszfekvésű a szoba. S az ablak is... Kár volt borostyánt felfuttatni. Lassan mindent benő.

— Mindent.

Elhallgattak s maguk elé töprengtek.

— Indulnom kell — állt fel később az apa. — Láttam, hol lakol — a bucsú órája meg van szabva, gyerünk.

S az ajtóból, sajnálkozón, még egyszer visszanezett a besötétedő cellába.

A folyosón már várt rájuk az öregember, újra átvette kalauzolásukat s a sötétedő utvesztőn át, a kapuig kísérte őket. Ott megállt, mozdulatlanul, mint valami figyelmeztető árnyék.

Ők ketten, szorosan egymás mellett s bucsú-beszélgetésükbe elmerülten, lassan a megálló felé indultak. Ekkor már a föld szélén függött a nap, kihunyta előtt, tüzes küllőkkel koszoruzva meg fejét.

Még beszélgettek, de mind kihagyóbban, mind elakadóbb szóval, szorongva, nyugtalanul egyre többet tekintgetve az irányba, ahonnan a villamost várták. S egyszerre, mint valami sárga látomás, hirtelen feltűnt a kanyarulatban, s nekiiramodva, folyton erősödő zugással, eléjük siklott.

Csupán annyi idejük maradt, hogy hosszan összelelkeztek, s a kalauz máris csöngetett, hogy indulnak vissza.

Az apa tehát felszállt, a hátsó perrónra, s úgy helyezkedett el, hogy láthassa a fiát, amint ott áll, vékonyka tavaszi kabátjában, kissé a sinpár fölé hajolva s könnyes tekintetét egy pillanatra sem véve le a villamosról. Sokáig állt ott, míg a növekedő távolsággal végkép el nem fogyott szeme elől.

A Jugoszláviai Magyar Közművelődési Szövetség

Több mint két évtizede annak, hogy az itt élő magyarság délszláv uralom alá került, de csak néhány hónappal előbb sikerült első országos szervezetét, a fenti szövetséget megalakítania. Addig bármily elgondolás, terv, kísérlet vetődött fel, a megvalósulás állapotába sohasem juthatott, mert a korábbi kormányok merev vagy elutasító magatartása mindent elgáncsolt. Hiába tett a magyarság tanubizonyságot újra és újra hűségéről, hiába teljesítette becsülettel állampolgári kötelességeit, az uralkodó nemzet, a helyzetadta körülményeknél s természetében gyökeredző bizalmatlanságánál fogva, nem engedett fel irányában. Így történhetett meg, hogy míg a velünk élő németiség már évekkel előbb hozzájutott kisebbségi szerződésben biztosított legfontosabb jogai gyakorlásához, mi még mindig a kezdet kezdetén álltunk, sem gazdaságilag, sem kulturálisan nem voltunk megszervezve. Hogy ez egy kisebbségi sorsban élő s emellett szegény népnél mit jelent, mindenki láthatja, aki összeveti viszonyainkat a körülöttünk levő többi népekével. Fennmaradásunk parancsolta tehát, hogy ennek az állapotnak megváltoztatására mindent elkövessünk, bármilyen eszközök is kell igénybevennünk, megegyezést vagy ellenzékbe fordulást, Beogradhoz vagy Zágrebhez való csatlakozást. A lehetőség határain belül mindenki megtette a magáét, aki ügyeink intézését vállalva, ebben sáfárkodott. Még akkor is, amidőn az egymással való érintkezést, tanácskozást, megbeszélést korlátozás bénította. A lépésről-lépésre haladva kicsikart eredmények azonban csak részbeni könnyebbülést jelentettek, kisebbségi életünk még sok sebből vérzett. Az időknek kellett megváltozniok, a légkörnek átalakulnia, a bizalmatlanságnak enyhülnie, hogy az *egész ország magyarságára kiterjedő*, gyökeres javulás következék be. Ezt, a jugoszláv és magyar nép, egymásrautaltságánál fogva természetes, de régóta várató kibékülése s örök barátsági szerződése hozta meg. Mert ha a magyarság horvát tájékozódásu csoportja, az első átfogóbb magyar szervezet, a *Horvátbánsági Magyar Közművelődési Közösség* megalakítására kapott engedéllyel *hasonló esetet* is szolgáltatott, a Jugoszláviai Magyar Közművelődési Szövetség en-

gedélyezésénél erősen latba esett az örökbarátsági szerződés kapcsán tolmácsolt magyar kormányóhaj is, mely azt célozta, hogy a leglényegesebb kisebbségi kérdések csoportos rendezésével biztosítsa az itt élő magyarság jövőjét s fennmaradását. Ebben van a Jugoszláviai Magyar Közművelődési Szövetség megalakításának nagy jelentősége. Ezért kell ezt a szinte behozhatatlan késéssel megszerzett, magyar, országos szervet, figyelmen kívül hagyva, hogy a választmányi tagok kijelölésénél sérelmek fordultak elő, minden külső és belső egyenetlenségtől megóvni, mert most, amikor a szövetség alapjainak lerakásánál még a kezdet kezdetén áll, minden felbukkanó és felkavart elégedetlenség csak ártalmára lenne, sőt továbbgyűrűzve működését is béníthatná. *A szétzüllesztésnek ezt a felelősségét egyetlen jóérzésű magyar sem veheti magára.* De ahogy nem játszhatnak a kiünnrekedtek *coriolánosdit*, ugyanugy nem tekinthetik a bekerültek a *Közművelődés Házát* fórumnak sem, tehát nem használhatják fel árgálásra, politikai fondorlatok szövögetésére. *A tisztség erkölcsre kötelező talár is legyen,* melyre ha valaki nem méltó, önként távozzék. De a gyűlöletnek ezentul nem szabad érvényesülnie, testvér és testvér közt nem szabad különbséget tenni s a jó magyarság megítélésénél csak egyetlen szempont legyen mérvadó, *hogy kiki a maga helyén eleget tesz-e a közszolgálatában vállalt vagy kiosztott köteletségének.* Ne idegen példák majmolása legyen a fontos, hanem a miénk követése. A messzi ázsiai pusztákról hozott s a végtelennel ölelkező távlatokhoz szokott magyar lelkiség ugyanis irtózik a csordaszellemtől, az egyéniség erős guzsbakötésétől.

Utolsó szavunk azokhoz szól, akik éveken át egyebet sem tettek, mint elhallgatták, lekicsinyelték, ócsárolták vagy semmibeverték, amit a jugoszláviai magyar kultúra munkásai — politikai stánumokra sosem vágyakozva — csendben, hírverés nélkül végeztek. Szól pedig azért, hogy újra régi hibáikba ne essenek, mert tisztességük, melyet némelyek bizalmából a közművelődés szolgálatában ellátnak, ezuttal az ellenkezőre, megbecsülésre kötelezi őket. Bizunk abban, hogy átérzik felelősségüket s becsmérő kijelentéseikkel nem válnak méltatlanokká betöltött helyükre.

S most, cikkünk végén, bizalommal tesszük le sorsunkat *Krámer Gyulának*, a Jugoszláviai Magyar Közművelődési Szövetség elnökének kezébe, akinek komoly, fegyelmező, minden politikát száműző, igazságtevő és rokonszenves egyénisége legbiztosabb záloga lesz a szövetség eredményes működésének.

Szirmai Károly

V Á L A S Z A H I D N A K

Folyóirat hasábjain keresztül vitatkozni nehéz és hálátlan dolog. Igaz ugyan, hogy az ember jól meggondolhatja mondanivalóját; de hiányzik a megértés közvetlensége még abban az esetben is, ha jóindulatot lehet föltételezni a másik oldalon.

Ennek a jóindulatnak, vagy legalábbis tárgyilagosságnak a jeleit — sajnos — hiába kerestem a Hid 1940 decemberi számában, melyben Lörincz Péter ur »Tallózás« címen hosszasan támadta a Kalangya 1940 októberi számában megjelent »Néhány szó az új európai rendhez« c. cikkemet. Ez a tallózás helyett inkább taglózásnak nevezhető bírálat 5 oldalon keresztül a sértegetés határát suroló, személyeskedő kifejezésekkel illet, anélkül azonban, hogy ezzel saját ügyét előbbre vinné. Még súlyosabbnak tekintem, hogy több ízben hamisan idézi a cikkben foglalt megállapításaimat, ami már egymaga is fölment alóla, hogy bírálatára érdemben válaszoljak.

Azok számára azonban, akik Lörincz Péter ur »tallózását« olvasták volna, mégis szükségesnek tartom kiemelni, hogy ő teljesen félremagyarázta cikkem célját és értelmét. Bírálatából úgy tűnik ki, mintha én létező áramlatok és mozgalmak fejlődéséről vagy viszonyáról irtam volna, noha már bevezetőben és a szövegben is többhelyütt hangsúlyoztam, hogy kizárólag a mozgató eszmék maguk érdekelnek, nem pedig azoknak megjelenési formája. Ily nyilvánvaló félremagyarázásokkal azután könnyű volt cikkemből ellentmondásokat előteremtenie, és azokat a logikából kölcsönvett dialektikus fogásokkal megcáfolni. Jobban szerettem volna azonban, ha valóban megtett állításaimat cáfolta volna meg ugyanilyen buzgalommal.

Másodsorban félreértette Lörincz Péter ur cikkem értelmét abból a szempontból is, hogy azt mint egy mai politikai rendszer vagy mondjuk eszmeáramlat propagandáját állította be. Fölfogásának alátámasztására két ízben is idézte pl. a következő mondatot,

mint az én véleményemet: »...éppen a tekintélyállamok képviselik az igazi demokráciát«. Az én mondatom azonban a következőképpen hangzott: »Hogy a nemzeti szocialista államok mennyire tisztában vannak a nép súlyának jelentőségével, azt mutatják az egymást követő kijelentések, melyek szerint éppen ezek az államok képviselik az igazi demokráciát«. Az ilyen és hasonló goromba elferdítésekből azután csakugyan olyan irányzatot adott a cikkemnek, melyet saját magam is helytelenítettem volna.

Kifogásolom azt is, hogy Lőrincz Péter ur sehol sem foglalkozott cikkemmel mint egészszel, hanem csak egyes kiragadott, helyes értelmüktől megfosztott részeket taglalt. Kijelentéseim csak annyiban érdekelték, amennyiben a marxista tanokkal valamiféle kapcsolatba voltak hozhatók. Az a körülmény, hogy cikkem jellege miatt a marxismusról csak néhány mondatban emlékezhettem meg, rögtön egy kétoldalas kiegészítő magyarázatra készítette, mintha a tőke fejlődéstörténetéről más még sohasem hallott volna. Ugy látszik, ő is meg akarta tőlem vonni a Marx tanaihoz való hozzászólást, csak azért, mert nem vagyok marxista. A továbbiakban is egész elmefuttatásomat a tőke-munka szemüvegén keresztül nézte, ami a korábbiakhoz hasonló ferde és egyoldalú megállapításokhoz vezetett.

Lőrincz Péter ur sok mindent kifogásolt és megtámadott »találkozásában« és sok új szempontot is érintett. Sajnálom, hogy csak néhány általános helyreigazításra szorítkozhattam; de minden készségem ellenére érdemleges vitára csak akkor vállalkozhatom, ha a másik oldalról a kartársi tárgyilagosság és jóindulat jelei mutatkoznak.

Dr. Bolgár László

IRODALMI SZEMLE :

Cs. Szabó László:

ERDÉLYBEN

(Nyugat kiadás)

Ereklve ez az alkalmi írás, magyar imádságoskönyv. Áhitatra és könnyre kötelez. A keserű sorsközösségből kiszakadt s huzsonkét évre hazatérő gyermek könnyes mosolygása, s a környék visszfényében a visszatért Erdély hűsége, hálája és ünnepi mámorá ragyog. Olyan, mint egy hálaének. Érezni a tömjént és a füstölőket a fenyőgyanta illatában, hallani az ünnepi lobogókban a szelet. Arcunkra siklik a fény, mely beragyogja a sötétben hullámzó erdélyi hegyeket. Zeng a Maros, Szamos s a Kőrösök hűségvallomása s a Küküllő fehér habjából égre csap a diadal. Egy nép imádkozik, egy nép, kit már sokszor próbált letépni a halál. Hasztalan, mert megint kisarjadt, mint a liliom az oltár elé ömlő vérből. Bement a templomba, dobogva fölállt, az élők hangja kitöltötte a holtakét. Később az égő templom is rájuk szakadt, az ének a hamu alól szólt.« A megdördült ének a villámokkal és a halállal pöröl, oly megrázóan, hogy hinni kell a csodában: Szt. István évében a szellemkéz visszaadta Kassát, kilencszáz éve született Szt. László, visszatért sírhelye: Várad, Mátyás ötszáz éve született s bölcsődalát hallgatjuk Kolozsvárt.

Van úgy, hogy az emlékek előre vetítenek bennünk egy eseményt: az elsüllyedt világ üzen föl talán és hívogatja a közeljövőndőt. Cs. Szabóval is ez történhetett, mikor három gyermekkori emléket idézett pár nappal az augusztusi események előtt. A turnszeverini tárgyalások még nem mutatták az irányt, de a gyermekkor megtáruult mélysége sugallta már. Pár napra rá eléri a hír s mikor a földvári partszakadás alatt a szívéig ér: fölzug benne fekete balladáival és hű folyóival Erdély és sírvafakad. Másnap a Rádió megszakítja vele balatoni nyaralását.

Mint futárja, a Nagykunságban éri utól a főhadiszállást, hogy »egy ország füléhez hajulva« közvetítse szűkebb hazája föltámasztását. Erről számol be könyvében. De sokkal több ez utirajznál. A »Fegyveres Európá«-ból a »magyar néző« a fölvidéki győzelemmel hazaér Erdélybe. Földrajz, történelem, gazdaságpolitika, irodalom- és művészettörténet csillan a lira izzó aranyedényében. Valami liturgikai titokzatossággal bánik velük, varázsló eszközökkel és hangokkal, arcán a táltosok mosolyával. Bármihhez ér, belengi az áhitat és a mélyről fakadó szeretet és öröm, verdesi az emlékek rétegéből szűrődő nemes lira.

Váradtól Marosvásárhelyig az út s a kolozsvári ünnepéellyel ér véget. Szalontán a török multat idézi s Arany hamuba irt betűin mereng. A bihari tölgyek alatt a magyarok és románok szerepseréjét juttatja eszünkbe: »a magyarok a nyír és a fűz felől közeledtek, a románok a fenyők felől. Volt egy pillanat, amikor találkoztak, talán a bükk, talán a tölgy alatt. A magyar azóta fölért a havasra, a román lent van a folyóknál.« Ilyen és hasonló tragédiákon is csak a maga tiszta, világos könnyedségével siklik és mégis fáj, mint a kitakart ideg. Erdély határát keresi s hogy tétova vonallal sem tudja megvonni, messzebb mutat: »azt pontosan tudjuk, hogy a Keleti Kárpátoknál végződik, ugyanott, ahol Magyarország.« Csucsánál egy perc fényénél idézi Adyt és Gogát. A »költőtárs« száműzte az üstökös emlékét. Látniuk az író éles, gunyos mosolyát: a közepes költő bosszút állt a géniuszon. »Ugy vigasztalódott, ahogy a többi féltehetség: fölkel a meddő Muzsa mellől és befeküdt a bőöli Politika mellé, mert a honmentés minden nyelven könnyebb, mint egy halhatatlan vers.«

A tiszta magyarok és a székelyek közt negyvenezer tatár a hid, úgy hiviák, hogy Kalotaszeg. Szeretettel és hódolattal emel kalapot e derék törzs előtt: történelmi hivatást betöltő, kemény fajta ez, ha földadná a posztot, a román hullámok elszagatnák a székelyeket. Hogy ázsiai voltukat aláhuzza, a csodaszarvast ugratja föléjük: »Beesteledett. Hirtelen a falu fölé ugrik egy szarvas, szikrázik az agancsa, remegve figyel a völgybe, aztán hatalmas szökéssel eltűnik.« Költők, csináljátok utána! Majd minden lapon ilyen ritka szép költői képeken ámulunk. Meggyőző és széldítő ez a fojtott, hangfogóval halkított liraiság. Proust-ot juttatja eszünkbe, ázsiai tömörségben.

A Régátból szökött rongyos magyar fiukkal beszélget. A csomós, szagatott mondatokban a hit és a szívósság örök élet felé mutató biztatását érezni s fölragyog Zágon fölött a csillag. A tatárjárás eltörpül amellet, amit utjában lát és hall. »Bíróvá haragítva« sziszeg a vád és villan az élc: az anyját védelmező gyermek elszánt dühét érezzük mögötte és azt az uri fölényt, melynek nagy tudása s a dolgok finom csoportosítása az aranyfedezete.

Wesselényivel kapcsolatban a kisebbségi élet gyermekkorára vet egy pillantást. Könyvtáráról szólva pedig párhuzamot von a

székely, szász és román között. S a székely lélek és szellem gazdag redőzetére utalva, a gazdag ázsiai emlékre s enciklopedikus műveltségére, leszögezi, hogy a tiszta Kelet és a csodálatosan áthasonult Nyugat állandó szikrázó surlódása emeli az erdélyi magyart mindkettő, sőt az alföldi magyar fölé is. Ez a Bólyaiak szelleme, Gábor Áron népe, a Bukarestet építő Kőműves Kelemenek hazája, melyet megtartott az Iskola és a Könyv meg a »gályarab papjai«.

Kolozsvárt a szellemlábak belépnek gyermekkorába. Halkan és könnyesen nézelődik, imát suttogva emlékezik: ez a legnagyobb ünnep, a lélek ünnepe, mely valahol fenn az Ur előtt nemzeti hátlává magasztosul.

Mi történt volna, ha Budai Nagy Antal parasztjai fölülkerekednek? — sóhajtja mintegy vádul a Mezőség és Szolnok-Doboka történelmi családjai felé, akik román szemet vetettek a magyar halálón. Szinte hallani vélem a szavát, mint a »Magyar nézőben« kiáltott: *mérjünk temetővel!* A halottakról, a legbeszédesebb magyarokról ír befejezésül. Akikről az idegen nem tudta letörülni a magyar századokat. Ők voltak a fáradhatatlan ösztönzők, titkos szövetségesek és bátorítók. A sírfeliratok szüntelenül jelezték az idegennek, hogy »Jézus és a királyok magyarul szóltak e földön«.

Szabó Zoltán:

ÖSSZEOMLÁS

(Nyugat kiadás)

Aki figyelemmel kísérte a háboruelőtti francia lapokat, sőt még a francia hadjárat első felében is, érezhette azt a sajátosan francia érzelmi attitűdöt, amit valami, a számunkra megfoghatatlan biztonságérzet gyökerei tápláltak. Az idegen előtt ismeretlen hit. S talán nem is a Maginot-vonalba, hanem ebbe a hitbe fekdtek be, mint valami titokba, a csoda által áramosított varázsvonalba. Ez a kábító bizakodás feledtette el velük azt, hogy Franciaország 18-ban megnyerte ugyan a háborút, de elvesztette a békét. Valóban, ők a békében is hittek. P. Valéry a lélek válságáról irt egyik levelében hangot is ad ennek a hitnek.

És mi mindenben hittek még! Kenyerük volt a bizakodás és a hit. A biztonságban, mely nem volt egyéb a nép vágyánál, aki mástól nem akar semmit s ezért azt hiszi, más sem akarhat tőlük semmit. E biztonságérzetükben az angol érdek zavarta meg őket, mert az kívánt valamit — áldozatot a szövetségeseitől, elsősorban a franciáktól. Azok azonban erre az áldozatra nem voltak felkészülve. Csak hittek és nem készültek arra az órára, mikor az oltá-

sokkal alvatartott béke majd »fölbred«. Még a flandriai pokol után is hittek a végveszély francia hősiességében. S amikor a front veszélyes közeledtével először jelenik meg ez a szó: *illuzió* — a groteszk kedvéért épen Blum tollából — mintha elárulta volna azt a valamit, amit olyan féltve hordtak magukban, mint egy ereklyét s amit csalhatatlannak hittek: az ábrándot. Csakhogy már vészjósoló színe volt! A párisi tavasz talán először veszít valamit uri nyugalmból erre a szóra. S a citoyens-eket mintha egy kicsit fejbekólintották volna.

Szabó, aki napról-napra hallotta dadogni a veszélytelenségnek mesterségesen tartott nyugalmiát az Információs Minisztériumban és figyelte a zajló párisi utcákat, hangulatát pontosan mentette át följegyzéseibe. Egy élesszemű idegen jár közöttük, aki rokonszenvez velük, de aki ösztönével előbb vette az események üzenetét, mint a kényelmüket szerető, vakságban vakbuzgó bennszülöttek. De Páris nem rendült meg, inkább csak éléledött a folyókon vesztett csatákért is. Méltatlankodott és csodálkozott. És idézte, várta a csodát. De a marnei csoda késett. S mikor az első megszálló tiszteket látta, akkor is inkább méltatlankodva menekült, mint kétségbeesetten. Mint akinek betörnek titkos álmaiba.

Páris eleste tízmillió embert indított el a délfraancia utakon. Erről a zürzavarról a páris-bordeaux-i kerékpár-utja nyomán számol be a menekülő idegen. A fejnélküli száguldás Bordeaux felé torlódik. Mint ahogy a futókban a leállás percén túl zuga a lendület parancsa, feszültség kényszere, úgy dobog és lüktet e városban a menekülés. Az összehomlás délre futó hullámai csapkodnak a napi följegyzésekben, a bomlás recessz-ropog, s a tömegek karikásszemű fáradtsága zihál. A földült rend kihagyó idegzete, a vasut fejetlensége, kapkodás: fuldokló hangok egy süllyedő világból. A Maginot-vonal bevételé annyira megviselte az idegeket, hogy szinte sóvárogva várták a fegyverszünet hírére.

A tenger és a fény alig vesz tudomást a tragédiáról. Csak az egyre szállingózó menekültek hoznak hírt róla. Velük folytatott párbeszédekkel és a hozzájuk fűzött gondolataival elemzi a nemzeti drámát a hazafelé igyekező, fogságba esett idegen. Nem hevesen és nekiveselkedve, mint a napi cikkírók (mert az írók még most is hallgatnakt!) — hanem csak pár helyen ér a vérző sebhez, óvatosan kézzel, nemesfém műszerekkel. A nagyképűség megvetendő valami, ilyen csapás után undorító is. Nem fogadhatja el azt, hogy egyikük a francia konyhát és bort vádolja, a másik a francia filmet, Baudelaire verseit, harmadik a ponyvát, negyedik a tulfino-múlt irodalmiságot, ötödik a vezérkart, hatodik a politikusokat, stb. stb. »Mindegyik a leégett paraszából szeretne a saját személyes ellenségének máglyát rakni.« Elkészerítő, hogy így van, s akár a szerző, szeretnének, ha itt nem így lenne, mint mindenütt másutt a világon egy hasonló katasztrófa után. De az összehomlás törvényszerű vonásai nem ismerik a sóhajtó rokonszenvet. A szélsősége-

sek, akik hátatfordítva a hagyományos erényeknek, azok ellentétükben keresik az orvosságot, nem járnak helyes uton. De minek okolni bárkit is: inkább szeretettel idézget egy jóeszű munkást, aki úgy véli, közel az idő, hogy a francia munkás átvegye az örökséget. »Mikorra egy lesz a szegénység, egy lesz majd a cél is.« A polgárság kifáradt és rosszul bánt a tehetségeivel.

Még el sem takarították az összeomlás törmelégeit, máris törvényt ülnek: keresik a tettest. Már a rambouillei erdőben is azt keresték, mikor az ijedt katonák ejtőernyős boche-t szimatoltak a fáradságát pihenő kerékpárosban. Meg Tours alatt is, mikor egy suhanc besugja az igazoltató rendőrnek a kíváncsian fürkésző idegent. A gyanakvás árulkodó: mindenki az árulót keresi a nemzet, az összeomlást képtelen másképpen megmagyarázni: szörnyű és gyalázatos árulás történetett.

Elfelejtette, hogy a nagy dolgok kissé véletlenül kezdődnek. E tragédia okai is mélyen nyulnak vissza az időben. A nyert háborúval 1918-ban talán csak meggyorsult a folyamat, mely, ki tudja, mikor kezdődött. Talán közvetlenül a fr. forradalom után, az erők hullámvölgyeként; a híres francia polgárság lassu, halálos fáradásával. Szeretnénk remélni (mint a svájci képtárban a szerző), hogy a tragédia csak a politikai hatalmat érte, nem pedig a szellemét, melyet maguk a franciák is sokkal nagyobbra tartottak. Mert veszteség lenne, ha az is ott maradna az összeomlás füstös gerendái alatt.

Hiteles, okos írás, üde és költői. És szomorú.

Olyan szomorú, mint annak a couvre-feu-nek a dallama, mire a szelid és dallamos beszédű Delanoy tanár ur tanított, aki fanatikusan hitt Franciaország hívatásában. Ha találkoznék vele, megmondanám neki azt, amit akkor mint diák elhallgattam: hogy a kor, mely most haldoklik és a szellem, mely sok szépet és nagyot adott Európának és talán még több olyat, ami szebbé, emberibbé tette az életet és a francia igazság, mely egyeseknek kétkézzel szórta javait, nem mindenki számára volt igazságos: ezért kellett megbuknia.

Dudás Kálmán

Hegedűs Lóránt:

ADY ÉS TISZA

(Nyugat kiadás)

A két magyar üstökösről ír a kortárs, aki a politikus szolgáloja s a költő értője és rajongója s kettőjük közös barátja. A barát szerető hangja hessenti a ködöt és a lármát, mely a két vátesz egymásközti viszonyát sandítja. Az igazsághoz fény kell és csönd. Ennek a jegyében elemzi mindkettőjüket, azzal a módszerrel, mely szükségszerűen egyetlen elszigetelt elemig egyszerűsíti az alapanyagot, a két óriást. Fertőtleníti őket a rájuktapadt szövevényektől s két ellentépből indulva, így viszi őket a megoldás felé: *hogy félreismerhetetlenül összetartoznak.*

Adyval van több baj. A halomnagy Ady-irodalom sokat takar belőle. — Letépi róla a dekadens jelzőt. A bibliás, mélységesen magyar Ady csak divatból volt dekadens, az is csak újságcikkeiben. Mert hogy lehet dekadens az a lira, mely a huszonekétévi kisebbségben szüntelenül acélozta a földvidéki és erdélyi ifjúságot? A dekadencia legfeljebb ocsu lehetett benne, ki is hullott az évekkal. A súlyos szem azonban talajra talált s még a rab égek alatt is kihajtott.

Féja elferdített Ady-világával száll sikra, mert Ady nem volt sem filozofus, sem vallási misztikus. Műve sem etikai kódex, hanem egyetlen szimfonikus, kizárólagos lira, mely bezenegi a magyar világot, sőt annak határain is kicsap. Szét kell zuznia »végrendeleti kőtabláit« és meg kell boly-

gatnia a szertartást, amit Féja celebrái Ady erkölcsi hagyatékával. Bölönivel is van tisztáznivalója. Hegedűs majünem ugyanazt hajtja végre nagyon, amit a költő a Duk duk-afféban sűrítve tett.

Tiszával könnyebb az eset. »Facionáló egyénisége«, szellemének ereje, vasakarátának sziklafala egyre jobban tündöklök a növe távlatlall. Ha még megemlíti azt, hogy Aranyén kívül semmi más verset nem tárt, már élénk is veti annak a fejedelmi ellentétnek a vázlatát, ami e két magyar sors között fönnáll. Innen már csak egy lépésre van az, hogy egyik a másik óriási *ellenképe* legyen: »egyetlen szemernyi részletük, egyetlen hangulatuk sem hasonlított egymáshoz, csak a nagyságuk mérete és ellentéte tökéletes.«

Ady az akaratlan, földült idegrendszér, mely úgy zug, hogy fölfigyel rá a magyar tespedés is. Tisza maga a megtestesült fejelem, az akarat példánya.

A hanyatló korban, melyben éltek és viaskodtak, alig surlódtak személyes felülettel. Mindössze kétszer találkoztak. Ady a született ellenzék, mint újságíró természetserüleg szagült Tisza ellen. Tisza sose felejtette el ezt neki, de sose is hajszolta érte a költőt, távol állt tőle minden kicsinyesség.

Kettőjük szembekeverülése adottságaiknál fogva predestinált volt. Adyban nem az audienzia kísértő emléke dolgozott, hanem a *társadalmi és hatalmi ellentét*. Egyre fokozódó Tiszaelienseége már a megszállottsággal határos. »Ugy ásta bele magát a szervezetébe, mint valami politikai

vérbaj.« S haláláig nem szabadulhattott Tisza lenyugózó egyéniségének hatása alól. Tisza halála megrendíti és elnémitja, mint a médiumot a szellem hiánya.

A primér ellentéteken túl a lángész rokonvonásai és velejárói közöséget is mutatnak: az egyedülvalóság, a népszerűtlenség, a magyarellenesség közös vádjá, ősi voltak. Hegedüs a »gentrynek ősi eredésében látja mindkettőjük leglelkét s egymással birkózva, a maguk ösiségével küzdöttek.« És végül egyik a megrendítő hazaszeretetükben, a két lángész e szeretet segítségével látta és érezte meg a külső veszélyt és a belső széthullás közeledtét. Hogy másképpen cselekedtek, az a természetükből folyó volt, a cél mindkettőjüknek világos, menteni, megmenteni a magyarságot. Tarthatatlannak tartják az erdélyi helyzetet: Ady Gogával, Tisza a román püspökökkel tárgyal. Mindaketten az álnoksággal fognak kezét. Erdély féltése megtéríti Adyt, szemei előtt Erdély képében ottlebeg Tisza is és mintegy békülő jobbot nyújt felé.

Sok mindenről lebbent fátylat Hegedüs könyve. A kor magyar légnyomásának érzékeltetésével új erőket takar ki, új relációkat bogoz; új beállítást nyerünk. Csak a világháború fénycsóvája s alig két évtized távlata kell hozzá, hogy a hanyatló magyar korból két szikrázó ikeroromként álljanak s egymás fényét erősítve lobogó szövétekként vessék jótékony jeleiket utainkra: Ady és Tisza.

Dudás Kálmán

Georges Duhamel:

A NAPLÓ

Franklin-társulat kiadása, 1940.

A nyárspolgár kigunyolása a francia irodalomban már szinte tradíció. Flaubert és Balzac, France és Maupassant egyforma előszeretettel és kellő maliciával rajzolták meg szármalmas vergődését az életben. Az emberi butaság képviseletében a bourgeois-t jelölték meg. Azt a bourgeois-t, amely képtelen kiemelkedni osztályából egyszerűen azért, mert középszerű lélek, mert osztálya nem is tűri meg az átlagosnál magasabb szellemet. Flaubert nem tagadja meg a jószándékot, a felemelkedés vágyát még az ilyen átlag-embertől sem, Bouvard és Pécuchet, amint lehetőségük nyílik rá, új életet akarnak kezdeni, példát mutatni embertársaiknak, hitben, erkölcsben, szellemben, de egygyűségük mindent lerombol. A szándék nem elég, a szellem szárnyalása nélkül, az osztályából feltörő átlag-ember elveszti biztonságérzetét és előbb-utóbb összetöri magát, mint Ikarus, aki ugyancsak egy másik világba akart bekukkantani. A nyárspolgár élete sivár és vizagsztalan, de kötött. A szellem emberéé kötetlen, de ezer veszéllyel teli.

Duhamel legújabb könyvében ugyancsak egy ilyen szarencsétlen nyárspolgár »nemes« törekvését írja meg. Louis Salavin negyvenéves ember születése napján számadást csinál és hideg tárgyilagossággal megállapítja, hogy semmi rendkívülit nem ért el életében. Salavin könyörtelen önmagára iránt, beismeri, hogy középszerű ember, kicsit műveletlen és kicsit együgyű. De az a meggyőződés alakul ki benne, hogy még így is meg-

valósíthatja nagy álmát, fölébe törhet az átlagembernek és miután azt tartja a legegyszerűbbnek, elhatározza, hogy szent lesz.

Louis Salavinból azonban hiányzik a hit. Isten nem jutalmazta meg ezzel a nagy kegyelmével, enéikül pedig semmire sem megy Salavin. Nevetséges helyzetekbe sodródik, de mánakul ragaszkodik továbbra is célkitűzéséhez. Ezer szál fűzi a nyárspolgári élet kötelességeihez, bűneihez és apró örömeihez. Elhagyja családját, mert a mindennapi élet gátolja, hogy emberfeletten jó legyen. S ugyanakkor éreznie kell, hogy családjának bánatot okoz, különös emberriességgel elősegíti társának bűnözését, az eredmény mindenütt más, mint ahogyan elképzelte. Végül kórházba kerül, ahol megismerkedik egy örülttel. S akkor önmagát álmolja Istennek a nyomorult Salavin. Szent nem lett belőle, de megtévelyodott.

Salavin nyárspolgár és együgyű. De nem hívő, hanem gondolkodó és kétkedő ember. Ebben a mivoltában a huszadik század emberének típusa. Állandóan szemben áll benne a két világ; Istené és az emberé. Lelke struktúrájába beleette magát a materializmus és képtelen észrevenni, hogy könyörület és emberiség nem egyazon tőről fakadnak.

Duhamel könyve éppen ezért nemcsak a talajátvesztett nyárspolgár tragikus küzdelméről szól, de rámutat korunk állentmondásaira is, éles szarkazmussal érzékelteti az ész esendőségét a hittel szemben. S bármily együgyű is hőse, olykor mégis hallani véljük ugyanazt a hangot Duhameltől Salavinra vonatkozóan, amellyel Flaubert kiáltott fel: »Bováryné én vagyok!« Mert Duhamel sem képes megjelölni a helyes utat Salavinnak, mint ahogyan Flaubert is

csak öngyilkossággal tudta elintézni Bováryné szerencsétlen életét.

A könyvet Illyés Gyula fordította.

Jankovics Marcell:

FÉLSZÁZ NÉVTELEN MAGYAR

Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1940.

A Felvidéknek huszéves kisebbségi sorsában kialakult önálló irodalmát új témakör gazdagítja. A mondani-
való most már nem keserű, nem fűti elszántság, nem fékezi félelem; ezt az új témakört a boldog öröm, a lelkesedés szülte meg. A Felvidék viszatért Magyarországhoz és ezzel nemcsak több ezer négyzetkilométer szabadult fel, hanem sokszázezer magyar lélek is. Gazdagok és szegények, ragyok és kicsinyek, a magyar élet számos ismertnevé munkása és számtalan névtelen, ismeretlen...

Jankovics Marcell az utóbbiakról ír, félszáz névtelen magyarról, akik könnyes szemmel fogadták a változást és nagyon boldogan. Félszáz apró opizód az új élet küszöbén! De rem minden írást ragyog be az öröm sugárzása. A nagy változásnak megvannak a maga tragédiái is. A husz év nem mulott el nyomtalanul, sok magyar ember egymás ellen fordult és a kisebbségi élet testvér-gyűlöletének husz év után is voltak áldozatai. A bánatfalvi magyar tanító például, aki a cseh uralom alatt állásban volt akit a visszatérés után felfüggesztettek, mert ellenségei bevádolták, hogy husz év alatt megfeledezett nemzetiségéről. S ez a szerencsétlen ember sir és fogadkozik és nem tudja kihez forduljon panaszával. Szomorúsága bizonyára nem tartott sokáig,

ezóta már elintézték a dolgát, tragédiája mégis szivbemarkoló. De ki intézze el a kis Tóth Lenke baját, aki csupán jelest kapott karácsonyi dolgozatára a III/-ban, mert a füzet szélére az alábbi szöveget írta: »Én kis Jézusom, add, hogy azoknak, akiket szeretek ne essék bajuk a határincidenseken.« Miért is nem tudta magát fegyelmezni a kis Tóth Lenke? Hát azért nem, mert 1939 november 12.-én faluját Cseklésvt visszacsatolták Magyarországhoz, de egy későbbi döntés újra a csehszlovákoknak ítélte. Édesapja akkor átment, hogy elhozza holmijukat és a határon rálöttek a szlovákok. Amikor pedig a bátyja akart hazaszökni, ja magyarok löttek rá. Hát ezért könyörgött az Istenhez Tóth Lenke a III/a-ból és ezért kapott csupán jelest a dolgozatára.

Jankovics Marcell munkája nem egyedülálló a maga nemében, a Felvidék visszatérésének már külön irodalma van. Ne az esztétika rideg mércéjével közeledjünk ez írások felé, hanem szívvvel, mert ez az irodalom szívből fakadt, s helye a történelemben lesz.

Harsányi Lajos:

FEJJELEL NAGYOBB MINDENKINÉL

Regény, Révai-kiadás, 1940.

Szép, színes képekkel teli, gazdag lírával átszótt regényt írt Szent Lászlóról Harsányi Lajos. Könnyen gördülő történetet, izes magyar nyelven. Ezekben az időkben, amikor a magyar jövő építése közben oly szívesen fordult vissza a nemzet a múltba, bizonyára nagy sikere lesz Harsányi Lajos könyvének.

A magyar történelem legnehezebb korszakát választotta a szerző: a po-

gány magyarság lassu átalakulását, a kereszténység győzelmét. Éppen ezért nem tudta a cselekményt egy alak köré szőni. Péter király megvakítása, Béla és András néma küzdelme a trónért, annyi tragikus jelenetet visznek a regénybe, hogy Szent László alakja nem áll előttünk oly éles körvonalakkal, ahogyan a részletképek nélkül érvényesülhetne. Harsányi Lajos könyvének szép részletei egyébként is az egész történet kárára vannak és ezért a könyv nem lehet egy-séges. A gazdagság helyenkint már zsufoltságnak mondható. Nagy kár, hogy ezt a bőséget a szerző nem tudja kellő ökonómiával elosztani. Szerkezeti hiba csupán, de enélkül sokkal hatásosabb és irodalmi szempontból is értékesebb könyv született volna.

Ezzel szemben meg kell dicsérni Harsányi Lajos elfogulatlan történelmi szemléletét. Az egyházi cenzúrával kiadott könyvben nem kell éreznünk a pogány magyar nép iránti gyűlöletet, amely annyi katolikus író történelmi regényét rontja le. A magyar nép egy szükségszerű fejlődésen ment keresztül és Koppány, Vata és a többi pogány vezér szerepe a maga korában éppoly nagy volt és jelentős, mint a későbbi királyoké, vagy fejedelmekké. Ez az igazi katolikus álláspont.

Talán illőbb lett volna egy stílizált, ha lehetséges ilyesmi: korhű nyelv Szent László történetéhez, mert olykor kicsit furcsán hangzik egy ilyen, vagy hasonló mondat: A vita kinos volt. — de az élő, zamatos népi nyelv gyakran feledtetni velünk ezt a hiányérzetet, a történet és nyelv között felmerülő összhangtalanságot.

Herczeg János

FOLYÓIRAT-SZEMLE :

MAGYAR SZEMLE. SZERKESZTŐBIZOTTSÁG: GRÓF BETHLEN ISTVÁN, ELNÖK ÉS SZEKFI GYULA, ALELNÖK. SZERKESZTI ECKHARDT SÁNDOR. 1940. 4. SZÁM.

Erdély... a magyarság nagy életmény-anyaga, mely fölött előreláthatólag nem is fog máról-holnapra napirendre térni. Bármely magyarországi folyóiratban lapozzunk, legyen az szépirodalmi, művészeti, technikai, építészeti vagy szociológiai orgánium, az érdeklődés homlokterében mindenütt az erdélyi kérdés áll. A Magyar Szemle 4. számát is ugyyszólván kizárólag az erdélyi kérdés dominálja.

Ravasz László »Erdély« című cikkében az erdélyi tragédia történelmi előzményeiről, szociális és nemzeti-ségi háttéréről értekezik. Megállapítja, hogy »Erdély a Kárpátok kávéjában külön földrajzi egységet alkot...« és »legfeljebb egy-egy elvesztett ütközet után történt meg, hogy területén egyszerre két hatalom volt ideig-óráig ur, egyébként minden részének sorsa összefüggött az egész sorsával.« — »Éppilyen kétségtelen igazság, hogy Erdélyt a természet a Magyarországgal való életközösségre alkotta.«

A továbbiak során vázolja Erdély néprajzi fejlődését és megállapítja, hogy a sors a magyaroknak kedvezett

a legkevésbé. »A románság roppant igénytelen nép volt; irtózatosszociális nyomásra szivárgott át a határon túlról s ereszkedett alá lassanként a völgyekbe«. — »A magyarság volt az, amelyik az ország politikai vezetésének kockázatát hordozta és szörnyű fordulatait megszenvedte. Erdély politikai sorsa mindig halálos kockázatot jelentett. Az anyaország vitáiban döntő szóval szőtt bele s ennek mindig meg volt a maga hátulütő botja. Kétszáz esztendőn át a német-római császárság és az izlám ütköző állama volt... ilyenkor a románság visszahúzódott a hegyek köré; különben sem volt mit venni rajta«. — »A százsok behúzódtak Interos városaikba s okos politikával hiegyeztek vagy legalább alibit tudtak bizonyítani. Egyedül a magyarok álltak helyt s rajtuk szántott végig Básta, őket gyilkolta Mihály vitéz, az ő vérük hullott a számtalan török-tatár büntető dúlásokra, s nem utolsósorban a testvéri fegyverek mindennél fájóbb csapásai alatt. Az erdélyi magyarság szakadatlanul gyérült, pusztult, vékonyodott; a százság megtartotta a maga állandó kezeiteit, kétgyermek-rendszerével fajja erőállapotát, csak a magyar vérezett s adta át helyét a friss népi erők feljében a hegyekről lassan aláhúzó románságnak. Két nagy vérfürdő: a Hora-Kloszka és a 48-as forradalom ezt az arányt még kegyet-

lenebbül megrontotta a magyarság kárára. A magyar lakosság kisebbségbe került s az ébredő nemzeti eszmétől sugalmaztatva a románság kezdett igényt tartani arra a földre, amelyet asszonyai teleshültek.

Mi nagyobb érdem és jogcim egy terület birtoklására: ezer éven át vérezni érte és elpusztulni bele vagy azt a hegyekben és patkánylyukakban meghúzódva teleshülni? Ez az erdélyi kérdésben a legdöntőbb érv, amelyet a magyarság a maga igazolására felhozhat. **A beszivárgás és elszaporodás nem lehet a területhódítás eszköze s így a lakosság arányszáma nem feltétlen perdöntő kritériuma valamely terület hovatartozásának.**

Bulla Béla: »Az új országgyapodás« címen Erdély geográfiai viszonyait ismerteti beható részletességgel.

Szász Zsombor: »Nagy-Románia mérlege« című cikkében összefoglaló képet nyújt a kérdés körül felmerült anyagról. Ismerteti a román irredentizmus történetét, rámutatva a dákok-román kontinuitás elméletének erőszakolt és légbőlkapott voltára. Bírálja a román politikának az egységes nemzeti román állam megteremtésére irányuló erőfeszítéseit és megterkedéseit, amelyek célja elsősorban az, hogy a románság számára egyeduralmat teremtsen a kisebbségek rovására, nemkülönben, hogy a kisebbségeket elszikkassa, jogaiktól megfosssa, mindenükből kiforgassa és őket elsorvassa, megsemmisítse.

Kosáry Domokos: »Az oláh bevándorlás« című cikkében ugyancsak a dáko-román kontinuitás elméletét teszi vizsgálódása tárgyává, kimutatva, hogy annak semmiféle néven nevezhető létjogosultsága nincs s »Erdélyben a románok őseinek tekinthető

népről közel egy évezredig semmi nyom sincs.«

Lackó Géza »Kluj« címen kolozsvári emlékeit eleveníti fel. Aujezky László a szélsőséges időjárásról írt terjedelmes tanulmányt. Julier: »Az angol-német háború címen párhuzamot von az angol és német harcmodor, ugyancsak harci szellem között és ezek alapján következtet a háború várható további fejleményeire. g. l. külpolitikai szemléje és Gogolák Lajos Pethő Sándorról írt nekrológja egészítik még ki a lapot.

MAGYAR SZEMLE. 1940. NOVEMBER

Elekes Lajos »A székelyek útja« című tanulmányában a székelység eredetével, történelmi szerepével foglalkozik, szemben azzal az erőszakolt román elmélettel, mely szerint a székelyek tulajdonképpen elmagyarosodott románok. »Az életet szerves egészében csak történeti gyökerein keresztül láthatjuk«, állapítja meg. Utal Hóman Bálint idevonatkozó kutatásaira, »aki a legrégebb magyar krónikák forráskritikai elemzésével kimutatta, hogy a székelyek már a XI. század magyar köztudatában úgy szerepelnek, mint a hunok ivadéka«. Valószínűnek tartja azonban, hogy ez a hagyomány, melynek a székelység körében is sok híve van, csak bizonyos székely-hun kapcsolatokra vezethető vissza s maga a székelység türk-eredetű nép, mely a történelmi idők folyamán a hunok szolgálatában állott. Megerősíti ezt a feltevést az a körülmény is, hogy a székelyeket nem nevezzük általában magyaroknak, hanem megkülönbözteljük őket, mint pl. a kunokat. (Kun-magyarok,

székely-magyarok.) Valószínű azonban, hogy a székelyek már eredetileg is nyelvükben, szokásaikban igen közel állottak a magyarsághoz, ami beolvadásukat sokban elősegítette. A továbbiak folyamán ismerteti a székely rendek és a székely jog történetét, a románok beszivárgását a székely földre és szerepét a székelység életében. Az oláhok betelepítését a székelyföldre a székely jogok fokozatos felhomlásával hozza kapcsolatba. A székely nemesek »a jobbágy-ságtól vonakodó közszekelyek helyett oláhokkal kísérleteztek, akik engedelmesebb adófizetőknek bizonyultak.« A székelység... »a pázsorságtól egyre inkább visszavonult s állatait oláh pásztorokra bízta, akik bizonyos részeseleés fejében elvállalták gondozásukat... A pakulár rendszeren jóljárt és kis vagyont gyűjtött. Idővel vonzani kezdte a székely falu magasabb életformája, földet vásárolt és letelepedett... Azonban ez a szörványbeszivárgás nem adhat jogot arra, hogy a román írók a székelység tömbi egyiségét kétségbevonják.«

Érdekes és a maga nemében rendkívüli érdeklődésre számot tartó témát vet fel Kászonyi Ferenc »Oláh-magyarok« című zseniális tanulmányában: a magyarság eloláhosodásának problémáját. Tudvalevő, hogy Erdélyben tömegesen találunk oly teljesen oláh-jellegű településeket, amelyek lakossága bebizonyítottan és minden kétséget kizáró bizonyossággal túlnyomórészt magyar eredetű. Mi legyen a véleményünk erről az eloláhosodási folyamatról, mely annál megdöbbentőbb, mert hiszen még a magyar éra alatt következett be, amikor látszólag minden körülmény a magyarságnak kedvezett, s a magyarság eloláhosodását semmiféle külső kényszer vagy erőszak nem indokoi-

hatja meg? A román írók természetesen siettek ezt a jelenséget a maguk javára elkönyvelni s a magyarság tömeges eloláhosodását egyszerűen »az oláh nyelv magasabb vitalitásával« magyarázták. Ezzel szemben Kászonyi megállapítja, hogy az oláh nyelv vitalitásáról és térhódításáról szóló elmélet alapjábanvéve téves köyetkeztetés eredménye. »Moha csig nem oláhosodott a magyar, sőt, asszimilálta az oláhságot. Még a vajdaságokban is intenzív magyarosodás indult meg. Ha az oláh nyelv vitalitása oly nagy lenne, a magyar nyelvben hemzsegni kellene az oláh szavaknak. Ezzel szemben alig van 2—3 oláh jövevényszavunk, míg a régi oláh nyelvben 400 magyar kölcsönző forog közszájon. A magyar nyelv vitalitása és nagy asszimiláló képessége Közép-Európában szinte példátlan.«

Tehát? Kászonyinak az eloláhosodási folyamat magyarázatára sokkal kézzelfoghatóbb és lélektanilag helytállóbb elmélete van. Ezek szerint a magyarság eloláhosodása egyszerűen a magyarság elszegényedésének kísérő tünete s az elszegényedéssel természetesen együttjáró alsóbbrendű életforma megnyilvánulása. Vázolja a kérdés körül kialakult s egymással szembenálló elméleteket. Az emigráns Kossuth a magyarság eloláhosodását azzal magyarázta, hogy »a magyarságnak nincs faji öntudata«, ami már csak azért is képtelenség, mert az iszonytelen és alkalmazkodó oláhsággal szemben a magyar sokkal ráteremtőbb, maga a megtestesült felsőbbiség, aki előtt minden idegen nációnyelvvel, kulturájával, szokásaival, ruházódásával együtt egy kissé mindig lenézett jött-ment sehonnainak számitott, amelyek sohasem volt annyira tekintélye előtte, hogy nyelvéről, élet-

formájáról egyáltalán tudomást vagy. A magyar a magyaron kívül nem ismert és nem tisztelt más világot. A kor azonban a darwinizmus hatása alatt állott és minden jelentőséget a darwinizmus elméletével magyarázott. »A magyar gondolatvilágot teljesen eltöltötte a harci elképzelés. Könyvek, cikkek jelentek meg, amelyek a különböző időkben megjelent répszámlálási adatokból a térképeken a nyelvek közt egész hadjáratokat tudtak kiolvasni. Frontok voltak, frontáttörések, előrsi csaták, átkaroló mozdulatok, bekerítés, körülzárt várak kétségbeesett védekezése.« Hasonló felfogás jellemzi a szintén téves Jászi-féle elméletet, aki, »mint vérbeli történelmi materialista, csak mennyiséget látott. Szerinte »a többség győz, a szigetet elnyeli a tenger.« De »éppen az oláhság példája bizonyítja a legjobban, hogy sokszor apró szigetek emelkednek ki és szorítják szét a tengert.«

A fenti feltevésekkel szemben Kászonyi Hermann Ottónak, a természattudósnak sokkal kézzelfoghatóbb és tömeglélektani szempontból helytállóbb álláspontját teszi a magáévá, mely szerint a nyelv a mindenkori életforma kifejezője. »A pávagalamb columba-livjává közönségesedik, ha elhanyagolják. A falvak népével senki sem törődik. Így ezek visszamaradva oláhvá hanyatlanak. Ezt a felismerést ma úgy nevezhetjük, hogy a nyelvek elterjedését elsősorban a természetes kiválasztás, illetve kiselejtezés törvénye irányítja. Emelkedő gazdasági, kulturális és társadalmi viszonyok közt a vezető kulturáltabb, tekintélyesebb elemek nyelve terjed el, hanyatló viszonyok közt a szolgáltató, szegényebb elemek nyelve... A nép átveszi ennek az életformának minden jellegzetességét. Ha tehát az

életforma nyelvhez is kapcsolódik, akkor átveszi a nyelvet is.« — »Emelkedő irányzatu viszonyok közt a falu fejlődik, a forgalom nő, hivatalnokok, iparosok, kereskedők költöznek be. A jobbmodu elemek előtt ezek életnívója a minta. Őket követik életmódjukban, szokásokban, ruházatukban, nyelvben. Akik a jobbmodu elemek társaságába kerülnek, már szegyanlik a szülők szokásait, így a nyelvet is. Ezek mind az elmaradottságot képviselik... Ha a falu hanyatlik... az elszegényedés az eredetileg is szegények életnívója felé huzza az őslakosságot. Leegyszerűsíti a ruházatot, szokásokat, életmódot, mert ezeket alacsonyabb életszinten nem lehet fenntartani. Végül a szegénység nyelvében találja meg azt a természetes érintkezési eszközt, mely az ő életnívójának megfelel.« — A román nyelv kétségtelenül egy igénytelenebb és alsóbbrendű életforma hordozója. »A középkorban a magyarság asszimilált, mert fejlődő viszonyok voltak. Az az időpont, amelytől kezdve a magyarság számaránya visszafelé fordult, a Dózsa-lázadás és a mohácsi vész voltak... Az életformának hirtelen gyökeres lecsúszásával a magyarság nyelvben is a hegylakó oláhsághoz simult... Az oláh fogalom ebben az időben nem jelent nyelvet, nemzetiséget« és a magyar »nem azért oláhosodott el, mert az oláh nyelv vitalitása erősebb, hanem azért, mert az erdélyi oláh nép legnagyobb kontingensét a viharos idők leszegényedett magyarja adta, aki a természetes kiselejtezés törvénye alapján a haladottabb magyar életről oláhvá egyszerűsödött.«

A folyóirat gazdag tartalmából megemlítjük még a következőket:

Csiszár Béla Dél-Dobruzsza, Ruisz Rezső: Vasuti gondok, Csabai István:

A magyar kert, Török Árpád: Ten-ge'y-Európa, Parisiensis: Francia ki-sérlet, Gogolák Lajos: Külpolitikai szemle, Zolnai Béla: Dilettáns puris-ták, Kodály Zoltán: »Mentség«.

FORUM. MAGYAR-OLASZ KULTU-RÁLIS ÉS GAZDASÁGI SZEMLE. FŐSZERKESZTŐ: MARJAY FRIGYES. SZERKESZTI: HORVÁTH ISTVÁN. 1940. NOVEMBER.

Geopoliticus Szaloniki történelmi multjáról, gazdasági, kereskedelmi, kulturális és stratégiai jelentőségéről közöl ismertetést. Vázolja évezre-dekre visszanyúló harcait, küzdel-meit, megpróbáltatásait és hányatta-tásait, amelynek »részesletes felsorolá-sa fárasztó lenne.«

Horváth István az olasz birodalom keleti védőbástyájáról, a Dodekanesos szigetcsopotról, annak stratégiai je-lentőségéről, nemkülönben a fasciz-musnak a szigetek gazdasági és kul-turális felvirágoztatása érdekében ho-zott áldozatos erőfeszítéseiről közöl ismertetést.

Marjay Frigyes az Egyiptom birto-kolásért folytatott vetélykedés ku-lisszatitkairól s a történelmi időkbe visszanyúló előzményeiről irt kitűnő tanulmányt.

Giuseppe Palladino »Az arany és az új gazdasági világrend« címen a liberális és szociális gazdasági világ-rend összeütközését vázolja. Az ara-nyat holt tőkének minősíti, amelynek nincs többé szerepe a világ gazdasá-gi életének irányításában, azonkívül pedig közönséges árunak, mely azon-ban — szemben más javakkal — »rabságban tarthat egy egész gazda-sági és pénzügyi rendszert.«

Dr. Márkus István: »Az olasz-ma-gyar együttműködés sorsszerűsége« című könyvből közöl szemelvényt. Dr. Kovalóczy Rezső a magyar és olasz kézműves ipar együttműködé-séről, Horváth István a most folyó háborunak az olasz korporatív rend-szerre gyakorolt hatásáról, h. l. az eu-rópai területváltozásokról, th. az olasz kereskedelmi miniszternek Eu-rópa gazdasági újja rendezéséről irt cikkéről közöl ismertetést. A Könyv-szemle rovatban th. Vida Péter és Tamás And-ás Erdéllyel foglalkozó könyveit méltatja.

KATOLIKUS SZEMLE. FELELŐS SZERKESZTŐ: KUHÁR FLÓRIS. 1940. NOVEMBER.

Mihalovics Zsigmond XII. Piusnak az olasz Actio Catolica képviselőihez intézett beszédét méltatja, amelyet már külsőségeinél fogva is nagyjelen-tőségű pápai megnyilatkozásnak mi-nősít.

Meszlényi Antal: »Budapest mai lelkiségének kialakulása« címen irt tanulmányt. Rövid történelmi vissza-pillantás során utal a főváros lelkisé-gének legfőbb meghatározóira s a ki-egyezés utáni liberális — demokrata korszakra, »mely ezidőtájt kimarta a vezetőtényezők lelkéből a vallásos hitet s ha politikai, kulturális és né-pességi téren néhány évtized alatt a fejlődés grafikonja nagyot szökött fel-felé, vallási és kimondottan katolikus tekintetben a székesfőváros lelki arc-ulatán az elerőtlenedés körjelei mu-tatkoztak.« Vázolja az asszimilációs folyamat visszahatását és az asszi-milánsok térhódítását, a magyarság rovására. A statisztikai kimutatások

alapján megállapítja a fővárosi zsidóság aránytalanságát, a lakosság átlagszámához viszonyítva, amennyiben ugyanis Magyarország zsidó lakosságának fele a fővárosban él. A vallási kultusz hanyatlásának legbeszedesebb bizonyítékait a fővárosi plébániák működéséről közölt statisztikákban látja, amelyekből kitűnik, hogy pl. 1912-ben a közel milliós főváros területén mindössze 17 plébániahivatal állott fenn. Azóta a helyzet e tekintetben lényegesen javult és ma Budapesten 37 plébánia és 7 helyi lelkészség gondoskodik a hívek lelki szükségleteinek kielégítéséről.

Csizmadia Sándor: »A magyar nép- és családvédelem«-ről írott tanulmányában vázolja a kérdésnek a liberális korszak mulasztásaiban gyökerező visszasságait, idült elhanyagoltságát és utal XIII. Leo »Revum Novarum« kezdetű enciklikájára, mely már akkor rámutatott a kérdés alapos és kielégítő rendezésének szükségére és annak módjára is. A XIX. századi liberális államnak szociális állammá való átalakulásának időpontját a viágháboru idejére teszi. Nagyobb fordulópontra tulajdonít ebből a szempontból a világháboru utáni s főként a legújabb kornak, mely a kérdést nagy lépésekkel vitte előbbre s »a vezetőörök figyelmét az addig elhanyagolt falu felé fordította« s a törvényhozást a falu megsegítésére, az intézményes nép- és családvédelem bevezetésére ösztönözte.

Dr. Csapláros István: »Munkás és irodalom« című cikkében a magyar munkásirodalom fejlődését és jelenlegi állapotát ismerteti. A munkásirodalom érvényesülése szempontjából sajnálatosnak tartja, hogy a munkásírók »származásuk, életérzésük, világnézetük és témáik következtében elsősorban osztályuknak kifejezői« s

ezzel önmagukat rekesztik ki az egyetemes nemzeti társadalomból.

Thurzó Gábor szent Ambrus születésének ezerhatszázadik évfordulójáról emlékezett meg. Kúhár Flóris nemzeti létünk sorskérdéseiről, Kozocsa Sándor Kállay Miklósról, Kúhár Flóris Ortutay Gyula könyvéről írt. A nívós és tartalmas folyóiratot a fentiekon kívül a Képzőművészeti szemle, a Színház és a Birálatok rovata egészíti ki.

TECHNIKA. A MAGYAR MÉRNÖK LAPJA. SZERKESZTIK: Dr. PATANTYUS Á. GÉZA ÉS EÖRI FIN-TOR ZOLTÁN. 1940. 9. SZÁM.

Morvay Endre, Budapest székesfőváros alpolgármestere »A nagyváros lakáspolitikája« című nagyvonalú és figyelemreméltó tanulmányában a nagyváros építéssügyi, lakásügyi, városfejlesztési stb. problémáiról értekezik. Párhuzamot von a régi és a modern nagyváros között, amely utóbbi »az utolsó száz év gyermeke«. A modern nagyváros keletkezését »a termelésnek és közlekedésnek minden eddig ismert valóságmértékét meghaladó példátlan fejlődésének« tulajdonítja. A modern nagyváros kialakulásának időpontját s a kialakulás legfőbb mozgatóját a szabad költözködés jogának deklarálásában ismeri fel, abban a folyamatban, mely az évszázadok óta egyhelyhez kötött embert felszabadította a rögtől s amelyet a költözködési eszközök fejlődése nagymértékben előmozdított. A mai nagyvárosi lakáspolitiká feladatát lakásszabályozó és lakástermelő tevékenységben határozza meg. Vá-
zolja a modern nagyváros keletkező-

sének és fejlődésének alapelveit és arra a megállapításra jut, hogy a majdnem mindig spekulációs okokra visszavezethető magasbátörés céltudatos megfékezése s az emeletek magassági méreteinek és számának megfelelő csökkentése egy új városfejlesztő elgondolás alapját képezi. »A közlekedés - technikának robbanásszerű fejlődése is nem a vertikális, hanem a horizontális irányban terjeszkedő városnak kedvez.« Nem tartja kizártnak, hogy a most kibontakozó új európai államforma, a totális állam »könnyen elvezethet a totális egyformasággal megszerkesztett államerülethez, amelyen az új és az egész országra kiterjedő szerkezeti egységben a városok és a falvak határvonalai örökre elmosódnak.« A decentralizáció eszméje mellett szólnak a stratégiai megfontolások is. A többmillió nagyvárosok kialakulását egészségtelen városfejlesztési folyamatnak tekintik, amelyből magából rengeteg megoldatlan és megoldhatatlan szociális és népességügyi probléma származott. Ezeket az anomáliákat nem a városok bűnétől írja fel, hanem annak a termelési rendnek, amely az urbanizációs folyamatot a városok mértéktelen iparosításával megindította, a többtermelés érdekében fokozta s a város tulburjánzásának visszafejlesztését elengedhetetlenül szükségesnek tartja »az egészséges decentralizáció, dezurbanizáció, sőt, dezindustrializáció vagyis a nagyvárosok és ipari jellegük fokozatos lebontása által.« A lakástermelés időszzerű kérdéseit fejtegetve arra a megállapításra jut, hogy azokat a magánvállalkozás önmagában és öneréből megoldani képtelen s az mindennél a világon a különböző közületekre hárul. Ebből a körülményből azt a figyelemreméltó következtetést

vonja le, hogy »a közület, amely most már egy merőben új fejlődési alakulatban, mint a dolgozók tízezreinek lakásadója jelentkezik, saját jólfelfogott közületi érdekében *nem tekintheti továbbra is a munkaadó és a munkavállaló magánügyének a munkabér alakulását*, hanem — mint közvetve érdekelt fél — *egészséges és szociális munkabér-viszonyok kialakítására fog törekedni*.« — »Mert mindaz, amit a közületi lakástermelő politika eddig a nagyvárosi kislakáshiány eltüntetése érdekében elkövetett, a *munkabérkérdésnek egyidejű megoldása nélkül* a legjobb esetben is csak *tüneti* kezelése volt egy olyan társadalmi bajnak és betegségnek, amelyet kezdetben fel sem ismertek s amelyhez később nem mertek vagy nem akartak hozzányúlni.« — A szociális, totális államok a munkabérek egyidejű szabályozásával ezen az alapon olyan helyzetet teremtettek, amely már szinte — és, mindenesetre, elvben — a probléma végleges megoldását jelenti. Más berendezkedésű államok azonban, amelyek a nagyvárosi lakáskérdést a munkabérektől elválasztottan, külön problémaként képzelték megoldhatónak, bármilyen terheket vállaltak is magukra, — szükségképpen egyre távolabb estek a probléma végleges megoldásától. Mert éppen a gazdasági szabadság elvét valló államokban mutatkozott meg egyre inkább a teljes tartáhatatlansága egy olyan állapotnak, amelyben a mértéktelen közületi tehervállalás ellenértékre nem talál a közületek részéről lakáshoz juttatott dolgozók fizetési készségében és képességében. Itt az állami és városi közületek roskadozva a terhek alatt és állandóan tökehiánnyal küzdve, mert hiszen befektetett tőkéjüknek még a kamatait sem képesek kisajtolni a

resszulfizetett dolgozókból, lakástermelő feladatuk további ellátására egyre képtelenebbekké válnak, míg a szociális berendezésű közületek akadálytalanul termelhetők tovább, a jelentkező szükséghez képest, a nagyvárosi kislakások százezreit, a jól fizetett dolgozóknál jól fizető lakásbárlókra találva.»

A lap további tartalmából megemlítjük még Dr. Kiss Tibor: »Az európai kertművészet rövidrefogott története«, ifj. petróczy Kovásznai László: »Turbulens áramlások kutatása hődrótos műszerekkel«, Kelemen Móric: »Egyszerűsítés és szabványosítás«, »A vértesszentkereszti egykori bencés apátság templomrom«, a »Róka-Halasz-rendszerű levegőnyomásos aknavetők a világháborúban« című cikkeiket.

A magas-színvonalu és tartalmas lapot még a könyvismertetések rovata egészíti ki.

KISEBBSÉGVÉDELEM. A KIRÁLYI MAGYAR PÁZMÁNY PÉTER TUDOMÁNYEGYETEM KISEBBSÉGJOGI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA. SZERKESZTŐ: ELEKES DEZSŐ DR. 1940. 1—2. SZÁM.

Kovács Alajos dr.: »Az erdélyi magyarság és a román statisztika« címen a román statisztikai bűvészműtárványok trükkjeit leplezi le, idézve ellentmondásait s azok egybevételét, ugyszintén a rendelkezésére álló magyar statisztikai adatokkal való szembeállítás alapján következtet a tárgyi igazságra.

Elekes Dezső dr.: »A kisebbségi terminológia és kisebbségi számbavé-

tel problémái« című cikkében a kisebbségtani fogalmak tisztázását és szabatos meghatározását tüzte ki céljául, »amelyen további vizsgálódásunk és a kisebbségek számbavételének módszere felépül.« Megállapítja, hogy »nincs külön szó minden fogalomra s ennek folytán több helyes definíció megáll egymás mellett. Faj, nép, nemzet, nemzetiség: valamenyinek több értelme van.« A közjogi nemzetfogalommal szemben, mely szerint »a nemzet az állampolgárok összessége«, a lélektani meghatározást ajánlja, melyet »a lelki közösségtudat s egyben az állami léte való törekvés jellemez«, s amely »nem simul az államterülethez, hanem egyrészt túlterjed azon, másrészt kívül maradnak belőle az állam polgárai is, ha nincs meg e közösségtudatuk.« Magyar szempontból kívánatosnak tartja a nemzetfogalomnak a fentinel tágabb értelemben való alkalmazását, tekintettel a sajátos magyar viszonyokra. (Egy jellemző példa: a ruszinok (Kárpát-orosok) eltérő faji, nyelvi és vallási adottságaik ellenére is a magyar nemzet tagjainak, Rákóczy népének vallják magukat, viszont a magyarság a »gens fidelibus« jelzővel tisztelték meg őket.) A nemzetiségi fogalom meghatározásánál megkülönböztet felismerhető (objektív) és fel-nem-ismerhető (szubjektív) sajátosságokat. Meghatározása szerint a nemzetiség: »Nép csoport az államban, melynek egyedeit hasonló közösségtudat fűzi össze, mint a »kulturnemzet« (az anya-nemzet) egyedeit... s amelyeknek közös vonása, hogy (a többségi — államalkotó — nemzetiséggel szemben) több-kevesebb különállásra töreksszenek.«

Oberding József György: »A magyar biztosítási intézmény Erdélyben«, Somogyi Gedeon: »A mai Ma-

gyarország és az elszakított területek a nemzeti statisztika tükrében», című cikkeken kívül P. P. J. »Kisebbségi breviárium«-a, az Irodalom, a Szemle és a Kisebbségi sors rovatok cikkei és közleményei egészítik ki a kimerítő alapossgal szerkesztett kisebbségjogi folyóirat 1—2. számát.

**TÉR ÉS FORMA. ÉPÍTŐMŰVÉSZETI
HAVI FOLYÓIRAT. SZERKESZTI:
BIERBAUER VIRGIL. 1940. 8. ÉS
9. SZÁM.**

A 8. szám vezető cikkében Dr. Bierbauer Virgil »A visszatért Erdély« címen Erdély építőművészeti jelentőségéről, építőművészetének multjáról és stílusfejlődéséről értekezik. Megállapítja, hogy »Erdély építésze mindenkoron az európai építőművészet hatalmas és kelet felé utolsó sarokbástyája volt.« Európa (Nyugat-Európa) határát a Kárpátok gerincén vonja meg, amelynek tulsó oldalán a Kelet kezdődik. A magyarság európai küldetésének bizonyítékát látja abban, hogy a magyarság, ez az igazán keleti — tehát nem közelkeleti, »bizantinus« — nép kelet közvetlen szomszédságában a nyugat! fogott kezét. »Ezt tanúsítja Erdély építésze, a turanizmus apostolaival szemben, akik szaszanida díszítményekhez, az indiai dzsungelektől felburjánzott dekorációkhoz kívánják visszavezetni építészetünket,

— legalább is diszítésben és ezzel nagyon is magyaroknak kívánnak tűnni.« Az erdélyi építőművészet létjogosultságát mindazonáltal a nyugattól való alkotó függetlenségben s a sajátos és önálló erdélyi építőművészet megvalósulásában látja. Amihez Erdély és különösen a székelység hozzányult, annak lélekben, kifejező formában sajátosan és sehol a világon fel-nem-lelhető módon erdélyivé kellett válnia. Az erdélyi építőművészetnek a magyar, helyesebben anyországi művészetre gyakorolt hatásától a magyar építőművészet bensőséges megteremkenyülését várja s a fiatal nemzedéket Erdély építészetének tanulmányozására buzdítja.

V. aláírásu cikk az Erdély visszatérése alkalmából megjelent Erdélyvel foglalkozó könyvekről közöl ismertetést. Bö fénykép-anyaggal illusztrált cikkek ismertetik ezenkívül a Szabadság-téri református templomnak, az OTI új bérházának, a Szalay István R. T. iroda- és gyárépületének architekturális és szerkezet-technikai szempontból figyelemreméltó anyagát.

A 9. szám ugyszólván egész tartalmát a budapesti M. Kir. Áll. Árpád gimnázium ismertetése meríti ki, melynek monumentalitása, megkapó és ihletett konstrukciója valóban nemi mindennapi építőművészeti eseményt képvisel. Ezen kívül még az OTI Madách-téri bérházáról közöl rövid bírálati és fényképekkel illusztrált tartalmi ismertetést.

Kisbéry János

A NYUGAT UTOLSÓ KIADVÁNYAI:

	Pengő
Kosztolányi Dezső: Erős várunk, a nyelv	8'—
„ „ Lenni vagy nem lenni	8'—
Szabó Zoltán: Összeomlás — Páris-Bordeaux-Nizza	4'80
N. Pulszky Romola: Nizsinszkij (Gyönyörű illusztrációkkal!)	7'20

KARÁCSONYI KÖNYVUJDONSÁGAI:

	Pengő
Cs. Szabó László: Erdélyben	3'60
Hegedüs Lóránt: Ady és Tisza	3'60
Kosztolányi Dezső: Kortársak	8'—

(Megrendelhetők a Kalangya kiadóhivatala útján)

A „STUDIUM“ KÖNYVKERESKEDELMI R. T. (BUDAPEST, KECSKEMÉTI U. 8.)

KIADVÁNYAI:

	Din.
Reményik Sándor: <i>A műhelyből</i> (kötve) (Versek)	48'—
„ „ <i>Szemben az örökméccsel</i> (Versek)	24'—
Ravasz László: <i>A lélek embere</i> (Emlékezés Prohászka Ottokárról)	10'—
„ „ <i>Két beszéd</i> (kötve) (Tisza István és a magyar tragédia)	41'—
Teleki Pál gróf: Vargha György: <i>A modern földrajz oktatása</i>	36'—
Sz. Veres Jolán: <i>Virágos finn otthonok</i>	36'—
Kortársaink: Babits Mihály, irta: Juhász Géza	19'50
„ Bartók Béla, irta: Haraszti Emil	19'50
„ Móricz Zsigmond, irta: Juhász Géza	19'50
„ Tormay Cecile, irta: Hankiss János	19'50
„ Zilahy Lajos, irta: Ruzsitska Mária	19'50

Beszerezhetők a „Stadium“ Könyvkereskedelmi Rt. jugoszláviai lelkatánál, a „Globus“ könyvesboltban,
NOVI SAD, Kralja Petra II. br. 42.

TARTALOMJEGYZÉK

(1940. IV. 1. — 1940. XII. 31.)

V E R S E K :

BÉKÁSSY GYÖNGYI:	Nyár 533
Mezőket járva 552	Alkonyi vers 554
BERÉNYI JÁNOS:	HAVAS ENDRE:
Tiéd az ostor és a keserűség 298	Egyedül 151
Furulya-ének 299	A Thibaultok margóijára .. 256
Áldás 299	KRISTÁLY ISTVÁN:
Lámpással a kezében 300	Szent Márton temploma .. 352
Mint ereszen a hószegely .. 551	MATUSZ GYULA:
BESZTERCZEY ANNA:	Arany mezőben kellett volna
Ünnepet ülök majd csendben 555	jönnöd 163
DUDÁS KÁLMÁN:	REMÉNYI JOZSEF:
Korotavas 181	Szerelmi vers 212
Tápé alatt 200	Biztatás 273
Idegen csavargó 248	Nirvána 274
Feszült napok 335	Számonkérés 275
Nagyon fáj 336	Dac 275
Huzatos poszton 437	Császárvágás 480
Könyörgés 438	Halottan és elevenen 480
Nosztalgikus utazás 530	Szomszédok 519
Mélyről indulok 531	Ugy fáj az élet 540
	Nihil 541

V E R S F O R D I T Á S O K :

DUDÁS KÁLMÁN:	A cseresznyefa dala (nép- ének, 1400-ból) 525
Rade Draine: Balkán 249	Southwell Róbert: A lángoló gyermek 526
Sop Nikola: Baláda az el- érhetetlenről 534	Crashaw Róbert: Krisztus a keresztén 526
SZEMLÉR FERENC:	
Régi angol versek	

REGÉNYEK, REGÉNYRÉSZLETEK:

HAVAS KÁROLY:	SZEGEDI EMIL:
Öreg ház a csirkepiacon .. 182	Lélekvesztő (kisregény) .. 164
» » » » .. 201	
» » » » .. 269	JAKOVLYEVITY—SZIRMAI:
» » » » .. 360	Vérhullámokon át (»Srpska
» » » » .. 467	trilogiájá«-ból) 365

NOVELLÁK:

BÉKÁSSY GYÖNGYI:	ILLÉS SÁNDOR:
Molnár bácsi, Molnár néni .. 533	A tűz kihunyott 175
HERCEG JÁNOS:	KRAMARITS ERNA:
Vándor a nyárban 251	Virrasztják Mátyás Janicát .. 221
Őszi vasárnap délután 329	
Honvágó 355	SZIRMAI KÁROLY:
Gyászoló köművesek 494	Kis István különös esete .. 377
Botrány a családban 542	

NOVELLAFORDÍTÁSOK:

RÁJCSEV—KRISTÁLY:	Dr. JEFTITY—MANGOLD:
Munka 158	Az örültek temetőjében .. 502

DRÁMARÉSZLET:

V. VELMÁR JANKOVITY—KÁZMÉR:

Harmadik számú közellenség 322

TANULMÁNYOK:

HAVAS ENDRE:	Vlad. Velmár Jankovity .. 312
Roger Martin du Gard: A	
»Thibault«-ok »Epi-logusa« .. 213	Dr. KOSZITY MIRKO
HERCEG JÁNOS:	(Szegedi Emil ismertetésében):
† Dr. Margallits Ede 296	A Vajdaság ma és holnap.. 152
Szenteleky szerepe 301	
KÁZMÉR ERNŐ:	REMÉNYI JÓZSEF:
Stanislav Vinaver 216	Magyar olvasók és kritikusok 439

CIKKEK, CIKKSOROZATOK:

- ÁGOSTON SÁNDOR:**
A szlavóniai magyarság és a Julián-egyesület 477
- Dr. BARTHA KATALIN:**
Szlavóniai babonák, babonás történetek és cselekmények.. 241
- Dr. BOLGÁR LÁSZLÓ:**
Néhány szó az új európai rendhez 429
A Balkán történeti egyénisége 488
- CZIRFUSZ MIKLÓS:**
Elhelyezkedési lehetőségek .. 235
- CSUKA JÁNOS:**
Jugoszlávia lakosságának rohamos szaporodása s ennek következményei 265
Hegyvidéki falukutatás Jugoszláviában 260
Önkéntes mozgósítás az írástudatlanság ellen 263
Népszoponulat és népművelés 277
Akiiktől a földet elvették és akiknek odaadták 334
A magyar földművők élet- és bérviszonyai 450
- GARAY BÉLA:**
Százötvenéves magyar színészet 513
- KASS LÁSZLÓ:**
Órségen: Építőmagyarkezdek 520
- KISBÉRY JÁNOS:**
Németh László »Szerdai fogadónapijára«-nak margójára .. 326
Irodalmi bazár 464
- PAPHARKAY DÉNES:**
Páasztortűz mellett 383
Páasztortűz mellett 498
- SZIRMAI KÁROLY:**
A Szombori Magyar Kulturparlament 387
Egy képes hetilap margójára 406
Szép magyar munka 408
Magyarság-mentés 410
A jugoszláviai német népközösség kialakulása 514
- Dr. TAKÁCS FERENC:**
Emlékezés gróf Széchenyi Istvánra 527
- TOMÁN SÁNDOR:**
A noviszádi árvíz 145
- VÉGVÁRI ZSOLT:**
A beográdi »Bólyay Farkas«-Egyesület 309
- Dr. VERÉB LÁSZLÓ:**
Holnap 443

F E L O L V A S Á S:

- Dr. DRASKÓCZY EDE:**
Kisebbség és erkölcsiség .. 289

BIRÁLATOK, KÖNYVISMERTETÉSEK, STB.:

- HERCEG JÁNOS:**
Kisebbségben 257
Feketeakuty Béla dr.: Jugoszlávia magyar szemmel .. 266
- Magyar szocializmus 276
Emlékezés Jovanovich Leára 373
Tompai László: Hol vagy ember 419

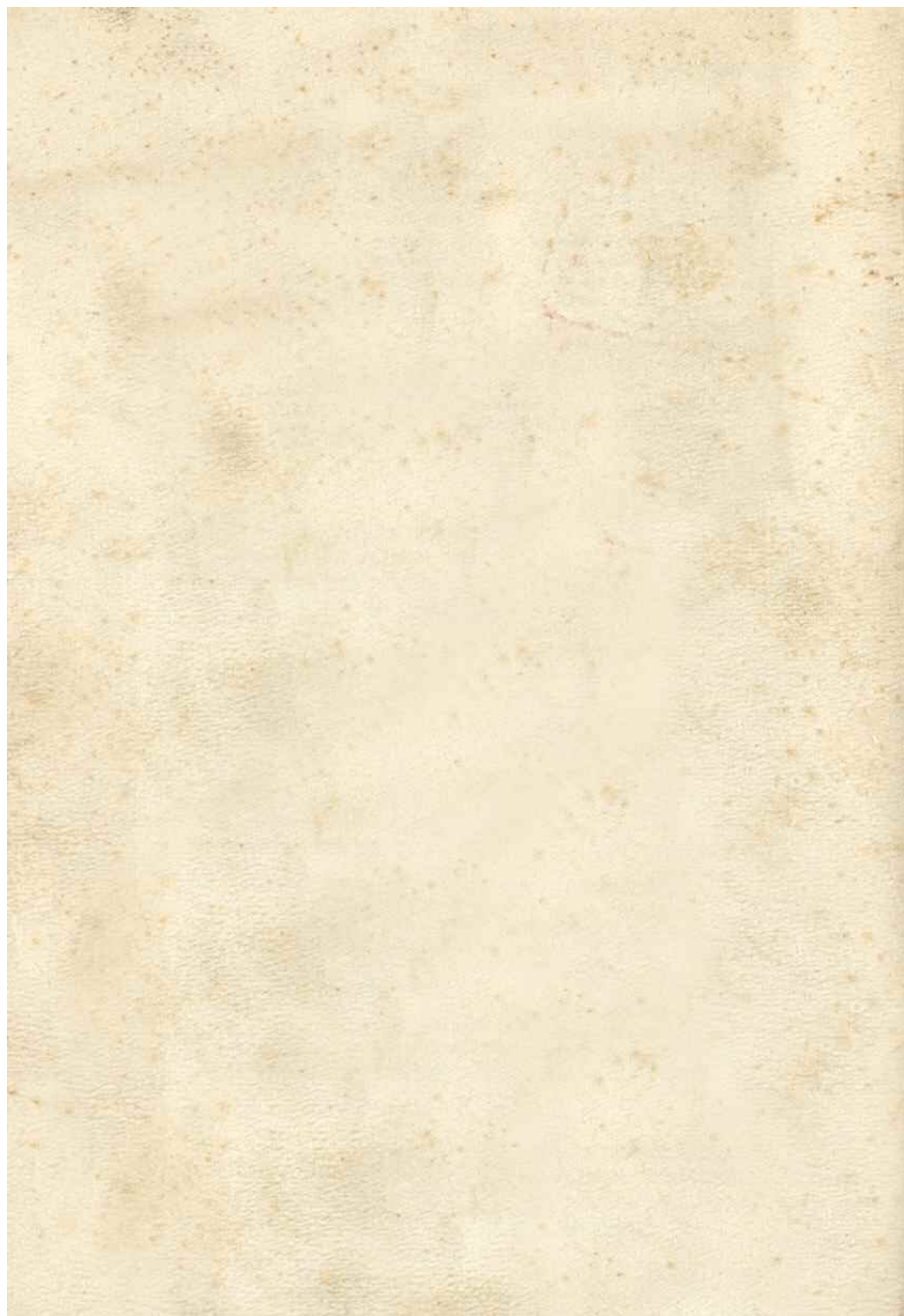
Illyés Gyula: Lélek és kenyér	420	Pozsonyi László: Árnyék	282
József Jolán: József Attila élete	472	Tóth László: Magányos jegenye	283
Móricz Zsigmond: Magvető	474	Kállay Miklós: A murányi amazon	284
Márai Sándor: Szindbád	556	Kézdi Béla: Az utolsó nap	285
Sztefánovity Szvetiszláv: Madách tragédiájának fordítása	560	Szem'ér Ferenc: Buvópatak	422
Järnefelt: Koivikko lakói	561	Tompa László: Hol vagy ember	422
KÁZMÉR ERNŐ:		Illyés Gyula: Lélek és kenyér	423
Soós László: Kormorán	187	Korcsmáros Nándor: Az én háborum	425
Köves Tibor: Csavargók menetrendje	189	C. F. Ramuz: Üldözött vad	426
Vladeta Popovics angol tanulmányáról	190	LUCIA:	
Jankovich Ferenc: A viharhoz	238	Márai Sándor: Vendégláték Bolzanóban	413
Eszterhás István: Három nap a pokolban	240	MÉRŐ JÁNOS:	
Magyar kép, magyar dal és egy budapesti folyóirat a jugoszláv—magyar kulturközeledés szolgálatában	229	Viharsarok a világpolitikában	286
Aradi Zsolt: A játékos fia	280	Egy nép története	416
Mezőssy Mária: Tüztánc	281	A német parasztság története	474
		SZIRMAY KÁROLY:	
		Számot adunk	401

F O L Y Ó I R A T S Z E M L E :

KISBÉRY JÁNOS 562

R A J Z O K :

Hangya Bandi rajza	539
»	533
»	539

Kéziratküldők figyelmébe!

A szerkesztőség kéziratokat senkinek nem ad vissza, kéziratküldők leveleire csak abban az esetben válaszol, ha írásuk azt indokoltá teszik.

1941. január-február

KALANGYA

1-2. szám

Odgoverni urednik: — Felelős szerkesztő: **Dr. TILLER-TIMÁR FERENC**

A **KALANGYA** minden közleményéért írója felel. — Szerkesztik:
SZIRMAI KÁROLY és DRASKÓCZY EDE

Felelős kiadó: **SZIRMAI KÁROLY**. Szerkesztőség és kiadóhivatal
postai cím Novi Vrbász 2 (Šećerana)

A szerkesztőség kéziratokat nem küld vissza.

Štampa Minerva D. D. nyomása — Za štampariju
odgovara — a nyomásért felel: **Nagy Aleksandar**